

Міністерство освіти і науки України
Департамент агропромислового розвитку Полтавської
обласної державної адміністрації
Національний науковий центр «Інститут аграрної
економіки»

Інститут свинарства і агропромислового виробництва
Національної академії аграрних наук України
Академія WSB (Республіка Польща)
Опольський університет (Республіка Польща)
Національний аграрний університет Вірменії
(Республіка Вірменія)

Азербайджанський державний аграрний університет
(Азербайджанська Республіка)
Азербайджанський університет кооперації
(Азербайджанська Республіка)

Полтавський державний аграрний університет
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Кафедра економіки та міжнародних економічних
відносин

МАТЕРІАЛИ

III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин
та соціально-економічного розвитку в аграрній і суміжних
сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні»**

III INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

**«The scientific support of international economic relations and
socio-economic development in agricultural and related spheres
under the globalization condition and the martial law in Ukraine»**

30 листопада 2022 р.

м. Полтава, ПДАУ

Міністерство освіти і науки України
Департамент агропромислового розвитку
Полтавської обласної державної адміністрації
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
Інститут свинарства і агропромислового виробництва Національної академії
аграрних наук України
Академія WSB (Республіка Польща)
Опольський університет (Республіка Польща)
Національний аграрний університет Вірменії
(Республіка Вірменія)
Азербайджанський державний аграрний університет
(Азербайджанська Республіка)
Азербайджанський університет кооперації
(Азербайджанська Республіка)
Полтавська державна аграрна академія
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

МАТЕРІАЛИ

III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин та соціально-економічного розвитку в аграрній і суміжних сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні»

III INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

«The scientific support of international economic relations and socio-economic development in agricultural and related spheres under the globalization condition and the martial law in Ukraine»

**30 листопада 2022 р.
м. Полтава, ПДАУ**

УДК 338.439.5: 339.9 : 005.44

ББК 65.9 (4УКР) 42

Редакційна колегія:

Макаренко П.М. – завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету, д.е.н., професор, член.-кор. НААН України.

Березіна Л.М. – заступник завідувача кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету, д.е.н., професор.

Самойлик Ю.В. – професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету, д.е.н., професор.

Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин та соціально-економічного розвитку в аграрній і суміжних сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (30 листопада 2022, м. Полтава). Полтава. 2022. 193 с.

У збірнику надруковані матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин та соціально-економічного розвитку в аграрній і суміжних сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні». Відповідальність за зміст і редакцію наукових праць несуть їх автори. Матеріали можуть бути корисні для здобувачів вищої освіти, науковців, викладачів вищих навчальних закладів освіти, практиків.

УДК 338.439.5: 339.9 : 005.44

ББК 65.9 (4УКР) 42

**Міжнародні економічні відносини
в умовах глобалізації та
військового стану в Україні**

**International economic relations
under the conditions of globalization
and the martial law in Ukraine**

УДК 65.011.4

СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ПОВОЄННИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

*Макаренко П.М., д.е.н., професор, член-кореспондент НААН України,
завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Полтавський державний аграрний університет*

*Пілявський В.І., д.е.н., доцент кафедри маркетингу,
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Миколаїв*

Повоєнні євроінтеграційні виклики в економіці все більшого значення мають надавати формуванню такої стратегії підприємства яка б передбачала його спроможність використовувати наявні і приховані можливості в досягненні цілей та відповідає місії обслуговування споживачів.

Динаміка попиту і пропозиції під впливом різних чинників породжує процеси безперервної адаптації підприємств та споживачів їх продукції до кон'юнктури ринку. При цьому саморегулювання ринку відносно так як держава має вмішуватись в даний процес підтримуючи добросовісну конкуренцію і забороняючи недобросовісну. Конкурентна боротьба здійснюється за стратегіями які поділяються науковцями на корпоративні, ділові, функціональні та операційні [1].

Корпоративний (загальний) рівень стратегії ґрунтується на місії підприємства та відображає як саме воно планує використовувати потенціал своїх ресурсів і функції з метою забезпечення конкурентної переваги. Бізнесовий (діловий рівень) це середній рівень в ієрархії прийняття рішень, він націлений на визначення типу переваг на ринку і передбачає заходи у відповідь на зміну зовнішніх умов і ринкової ситуації (досягнення успіхів при реалізації ділових пропозицій).

Ділова стратегія концентрується на діях та підходах, що пов'язані з управлінням і спрямовані на забезпечення успішної діяльності в одній специфічній сфері бізнесу. Її мета полягає в тому, щоб завоювати сильні довгострокові конкурентні позиції. Вона націлена на встановлення шляхів зміцнення довгострокової конкурентоспроможної позиції підприємства на ринку. Розробка ділової стратегії, що дає тривку конкурентну перевагу, має три грані:

- 1) вирішення питання, де компанія має найбільші шанси виграти конкурентну боротьбу;
- 2) розробка характеристик продукції, які спроможні залучити покупця і виокремити компанію серед інших;
- 3) нейтралізація конкурентних заходів супротивників.

Стратегія конкуренції, як правило, одночасно буває атакуючою і оборонною – деякі дії можуть бути прямим наступом на ринкові позиції конкурентів або, з іншого боку, спробою нейтралізувати нові методи конкурентної боротьби.

Трьома основними конкурентними підходами при розробці ділової стратегії є наступні [1]:

- 1) прагнення стати виробником із низькими витратами (тим самим прагнути одержати конкурентну перевагу, що базується на низьких витратах);
- 2) досягнення диференціації на таких перевагах, як якість, високі показники виробничої діяльності, обслуговування покупців, технологічна перевага виробництва та висока цінність продукції;
- 3) концентрація уваги на невеличкій ніші ринку та якісне виконання роботи порівняно з конкурентами і задоволення специфічних потреб покупців.

Функціональний рівень стратегії націлений на здійснення плану дій з управління окремими функціями (виробництвом, управління трудовими ресурсами, маркетингом, технологією, фінансово-інвестиційною діяльністю, ресурсами і запасами, дослідженнями та інноваційним розвитком). З

функціонального рівня інноваційний розвиток має виходити як стратегія на перший план, як основна зброя конкурентної боротьби що необхідна для досягнення успіху у глобальних масштабах. Це доказали японські фірми які випускають не тільки високоякісну продукцію, але й навчилися швидко виводити її на ринки збуту. Підприємствам національної економіки потрібно усвідомити що в подальшому завоювання своїх позицій на ринку потрібні принципові зміни. Необхідно зробити інновації невід'ємною частиною корпоративної (загальної) стратегії підприємства, яка у свою чергу має навчатися максимально швидко і точно реагувати на зміни потреб своїх покупців. Для вузькопрофільних (одногалузевих) підприємств що займаються одним видом бізнесу, корпоративна (загальна) і ділова стратегії, як правило, збігаються.

Операційні стратегії підприємств АПВ охоплюють ключові організаційні ланки та вирішують щоденні оперативні завдання. Вони мають стратегічну важливість, наприклад, рекламні компанії, закупівля сировини, управління запасами, капітальний та поточний ремонт, тощо.

Необхідно серйозно сприйняти той факт що різні споживачі мають різні пріоритети. Попередню ідею щодо максимального зниження витрат виробництва необхідно використовувати досить зважено і на передній план виводити нову стратегію що отримала назву інноваційна.

Формування інноваційної стратегії підприємства передбачає вибір і обґрунтування напрямків інноваційної діяльності, обсягу й структури інноваційних проектів, термінів їхнього виконання й умов передачі замовнику, оцінку стану організаційних структур управління нововведеннями.

Розуміючи під інноваційною стратегією ту чи іншу модель поведінки підприємства за нових умов ринку, можна виділити дві групи стратегій: активні і пасивні. Перший вид стратегій також має назву технологічний і являє собою реакцію на зміни зовнішнього середовища через постійне впровадження технологічних інновацій. Підприємство, вибираючи активні стратегії, робить ставку на використання нової технологічної ідеї. Серед активних інноваційних стратегій можна виділити три типи стратегій: лідерів ринку, челенджерів та

наслідування лідерів. Їх принципова відмінність полягає в тому, що якщо технологія, яка втілена в новому продукті, або послугі є абсолютно новою для ринку, то підприємство реалізує стратегію технологічного лідерства. При стратегії наслідування лідера підприємство використає технологічну ідею, яка на ринку вже відома.

Пасивні інноваційні стратегії являють собою постійні нововведення в позатехнологічних сферах, наприклад, в управлінні та маркетингу. Підприємство в даному випадку найчастіше обирає інноваційні стратегії у сфері диференціації за товаром, сервісом, іміджем; при цьому воно ідентифікує нові конкурентні переваги. Базуючись на сегментації ринку, підприємство може здійснювати нове позиціонування власної продукції, брендинг та ін. Пасивні інноваційні стратегії можуть передбачати застосування нових форм і методів збуту продукції, нестандартних засобів просування.

При виборі підприємством стратегії «лідерства» реалізується політика безперервного виходу нової продукції на ринку. Тому весь спектр наукових досліджень і розробок, виробництва і маркетингу спрямований на створення товару, який не мав би аналогів. Підприємства, що вибрали стратегію «лідерства» основну частину інвестицій спрямовують на дослідження й розробки. Наслідком цього є необхідність створення стратегічних союзів в області НДДКР з науково-технічними організаціями, створення венчурних фондів і підрозділів усередині компанії.

На сьогоднішній день кожне підприємство, яке є виробником світового рівня, визнає, що його спроможність успішно проводити конкурентну боротьбу на ринку суттєво залежить від того, наскільки правильно розроблена його інноваційна стратегія.

На стадії інновацій національні підприємства спроможні поліпшити іноземну технологію і створити нову. Тут існує досить об'ємний і різноманітний внутрішній попит. Змінюються роль держави і характер державної політики: більшої ваги набувають непрямі методи регулювання економіки. Підприємство набуває конкурентної переваги.

Вид конкурентної переваги і сфери в якій вона досягається формує поняття базової конкурентної стратегії. За М. Портером їх виділяють: стратегія зниження витрат, стратегія диференціації, стратегія оптимальних витрат, сфокусована стратегія низьких витрат, сфокусована стратегія диференціації [2].

На нашу думку може виникати відносна небезпека та мало малоперспективність стратегій пов'язаних із витратами, коли підприємство виходить із продукцією на зовнішні ринки. Так технологічний прорив конкурентів може привести до того, що вони перехоплять лідерство у витратах. Крім того, конкуруючі підприємства можуть скопіювати прийоми і методи, застосування яких привело до зниження витрат, так що підприємство швидко позбавиться своєї переваги. Є ще небезпека. Як правило, підприємство зосереджене на зниженні витрат, менше уваги приділяє перспективним питанням розвитку бізнесу і упускає момент, при якому стара продукція перестане бути конкурентоздатною. Інакше кажучи, зайва концентрація на зниженні витрат робить підприємство уразливим перед новими технологіями і новими інтересами покупців у зв'язку з появою нових технічних і технологічних можливостей.

Для підприємств продовольчої сфери важливими є такі основні стратегії конкурентної боротьби: диференціації на локальному ринку, диверсифікації виробництва, стратегія обслуговування малих сегментів ринку, стратегія використання переваг кооперації, стратегія лідерства на якості та інноваційна стратегія яка розробляється на основі корпоративної стратегії підприємства та охоплює ті самі елементи і фактори але конкретизує їх для кожного структурного підрозділу.

Щодо стратегій диференціації на локальних ринках то вона вибудовує монопольне положення (лідерство) підприємства на ринку з використанням того що ніхто більше не пропонує продукт з даними конкретними характеристиками. Коли ця стратегія зосереджує увагу не на конкурентах, а на клієнтах то вона має бути стратегією продуктової ніші, а при створенні і просуванні іміджу і бренду певного підприємства – ринкової ніші. Стратегія диверсифікації для досягнення

конкурентної переваги припускає одночасний розвиток як технології так і маркетингової діяльності. Вона припускає утримання певного кола покупців при зниженні цін на продукцію аналогічного класу. В її структурі можуть виникати внутрішня, горизонтальна, конгломеративна стратегія. З цього приводу Б.М. Мізюк зазначає, «що при раціональній координації дій гравців на ринку всі учасники можуть опинитися у виграші [1]. Як писали А.Л. Томпсон і А.Дж. Стрикленд, що розробка хорошої стратегії не можлива без винахідливості та без творчого підходу [3].

Заслуговують на увагу такі ринкові стратегії конкурентної боротьби як віолентна (економія на масштабні виробництва), патієнтна (переміна хитрості і уміння), комутантна (гнучка, задоволення невеликих потреб локальних ринків або їх сегментів), експлерентна (перевага налаштована на радикальні нововведення). Крім того до групи ринкових стратегій нами віднесена маркетингова стратегія, яка спрямована на пошук і задоволення існуючих і потенційних потреб, досягнення конкурентних переваг на ринку за рахунок більш якісного їх задоволення.

Проведені дослідження показали, що на сучасному етапі ринкових відносин найбільш доцільними для підприємств продовольчої сфери є стратегії диверсифікованого зростання (за рахунок налагодження ланцюжка «сировина – переробка – готовий продукт – збут»), інноваційного розвитку (стратегія лідерства, просування за лідером, імітації, захисту, оперативного реагування, очікування) та взаємодії і маркетингу.

Список використаних джерел

1. Б.М. Мізюк. Основи стратегічного управління: Підручник. Львів: Магнолія – 2006. 2009. 544 с.
2. Портер М. Стратегії конкуренції. Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. Київ: Основи, 1998. 390 с.
3. Томпсон А.Л.; Стрикленд А.Дж. Старетгічний менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии. Учебник для вузів [Перев. с англ. Под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой]. Москва: Банки и биржи, ЮНИТИ 1998. 576 С.

УДК 339.9

ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА ІНФЛЯЦІЯ: ФАКТОРИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Белінська Я.В. д.е.н., проф.,

Проф. каф. міжнародних економічних відносин

Державного податкового університету

Белінська С.В.,

Асистент факультету Економіки та менеджменту

Аграрний словацький університет.

м. Нітра, Словаччина

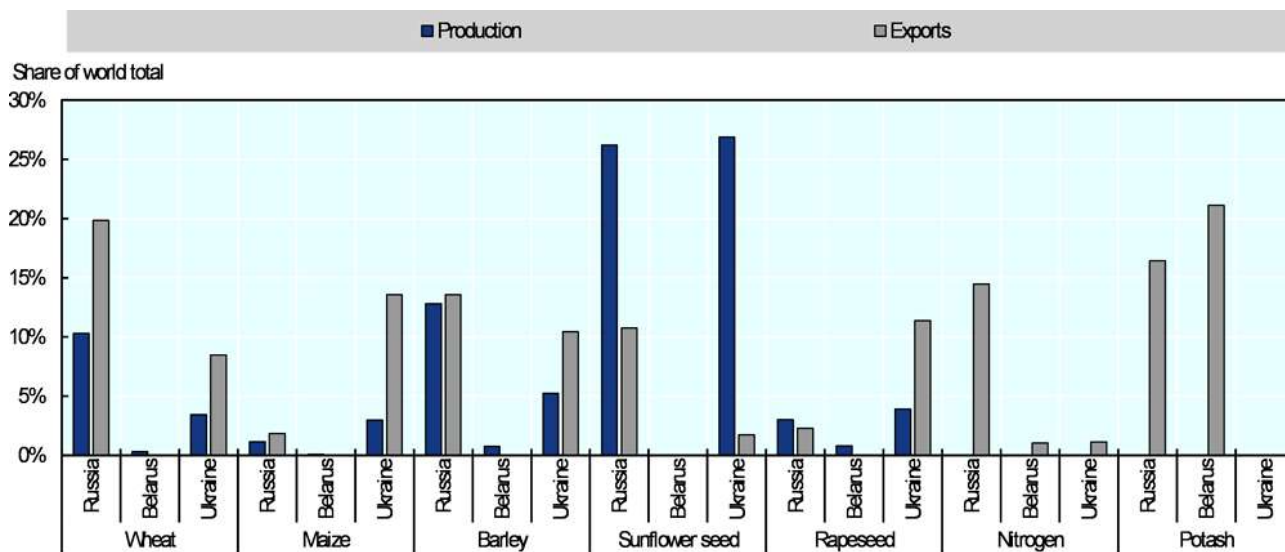
Світові кризи останніх років, негативні наслідки COVID-19 та війни в Україні щодо стану ринків продовольства наочно продемонстрували важливість аграрної сфери та продовольчої безпеки у світі. Необхідність послаблення загрози глобального голоду і врегулювання кон'юнктури на світових ринках продовольства вивело на перший план завдання раціоналізації аграрного виробництва, зокрема перегляд напрямів і засобів підтримання рівня цін на продовольство.

Аграрна сфера є однією з основних сфер, де концентруються проблеми сучасності. За даними Eurostat у 2021 році торгівля сільськогосподарською продукцією становила 8,1% загальної міжнародної торгівлі товарами поза ЄС (8,9 % у 2020 р.), що пояснюється насамперед збільшенням торгівлі іншими товарами під час пандемії Covid-19 [1].

У 2021 році профіцит торгівлі ЄС сільськогосподарською продукцією склав 43 мільярди євро. Вартість загального обсягу торгівлі (імпорт плюс експорт) сільськогосподарськими товарами між ЄС та рештою світу становила 347 мільярдів євро. Загалом у період з 2002 по 2021 рік торгівля ЄС сільськогосподарською продукцією зросла більш ніж удвічі, що еквівалентно середньорічному зростанню 4,8 %. У цей період експорт зростав швидше, ніж

імпорт (5,4 % та 4,2 % темпи приросту відповідно). Цей факт демонструє значимість стану продовольчих ринків для соціально-економічної стабільності європейських країн.

За географічною структурою основні країни експортери сільськогосподарських продуктів з ЄС – Великобританія (21%) та США (12%), імпортери – Бразилія (9%) та Великобританія (9%). Частка України в імпорті сільськогосподарської продукції ЄС складає 5% (рис. 1).

Джерело: [2]

Хоча частка Росії та України в загальній світовій торгівлі та виробництві відносно невелика вони є важливими постачальниками окремих продуктів харчування та енергії. На Росію припадало 9,4% світової торгівлі паливом, включаючи 20% експорту природного газу. В 2019 році обидві країни поставили близько 25% пшениці, 15% ячменю і 45% експорту соняшнику.

До війни 2022 р. Україна забезпечувала 12% світової торгівлі пшениці, 16% - кукурудзи та 50% - соняшnikової олії. Також Україна - одна з лідерів у виробництві рапсу, гороху, проса, пшеничного борошна, горіхів, меду та іншої аграрної продукції. Війна обмежила можливості експорту запасів із врожаю зерна 2021 року, внаслідок чого утворився надлишок зерна у розмірі 20 млн тон та олії. Неможливість повноцінної посівної навесні 2022 р. та тривалий період блокування портів України негативно позначиться на ринку продовольства у 2023 р. Через посуху в Європі та Китаї, врожай у 2022 р. на рівні середнього за

останні 5 років. Із врахуванням скорочення посівів у 2022 р. урожай в Україні буде меншим приблизно на 20,00% порівняно з 2021р., що, за оцінками ООН, може призвести до збільшення числа голодуючих на 18 млн чол. [2]. Оскільки за один сезон рівновагу на ринку відновити неможливо, тож ціновий сплеск у сфері продовольства може відчуватися ще 3-5 років.

Найбільш залежні від української пшениці менш розвинені країни Азії та Африки, але проблеми Європейських країн можуть бути пов'язані з результативною хвилею емігрантів з цих країн до Європи та загальносвітовим дорожчанням продовольства, що позначиться на інфляції в ЄС. Адже стагфляційний шок 2022 р. має глобальний характер. У більшості країн – з лютого 2022 р. зафіксовано суттєвий сплеск цін на тлі зниження економічної активності. Зокрема, у ЄС-27 темпи зростання споживчих цін 2022 р. збільшилися з 5,6 % у січні до 8,8 % у травні, у США – з 7,5 % до 8,6 %, Великій Британії – з 4,9 % до 7,9 %, Канаді – з 5,1 % до 7,7 %, Південній Кореї – з 3,6 % до 5,4 %. Глобальну інфляцію у 2022 р. прогнозують на рівні 6,2 %, що на 2,25 в. п. вище за початковий прогноз [3].

Зростання глобальної продовольчої інфляції значною мірою зумовлюють такі чинники:

- порушення ланцюгів постачання товарів унаслідок воєнних дій в Україні та введених санкцій проти Росії;
- поновлення перебоїв у постачанні в результаті нових карантинних обмежень, запроваджених у Китаї;
- зростання цін через товарні шоки на багатьох регіональних ринках, спричинені скороченням обсягів постачань газу, нафти, пшениці, добрив та інших матеріалів унаслідок війни в Україні. Зростають ціни товарів, постачання яких обмежене, як безпосередньо (підвищення світових цін на продовольство зумовлено падінням постачань з України пшениці, ячменю, кукурудзи, ріпаку та олії), так і через міжгалузеві зв'язки (наприклад, нафта є проміжним товаром, який впливає на вартість великої кількості продуктів та послуг через сировинні й транспортні витрати);

- поступове підвищення попиту на певні групи товарів унаслідок відновлення економічної активності в країнах світу після згортання антиковідних обмежень;
- зниження обсягів виробництва зернових у країнах, що розвиваються, унаслідок дефіциту добрив, великими постачальниками яких були Україна та Росія;
- припинення постачання Росією газу до деяких країн ЄС (Польщі, Болгарії, Данії та ін.);
- зростання цін на нафту через запроваджені країнами санкційної коаліції (США, ЄС, Велика Британія) заборони на імпорт російської нафти. Ціна нафти марки Brent зросла на 20 % до \$ 139 за барель (найвищий рівень з 2008 р.);
- жорсткість ринків праці у багатьох країнах (США, Великій Британії, Канаді та Австралії) унаслідок дефіциту робочої сили, спричиненого пандемією. Рівень безробіття у Великій Британії є найнижчим з початку 1970-х років, а кількість вакансій – найвища за всю історію; у США, за оцінками експертів, вакантних робочих місць на 5 млн більше, ніж безробітних; це загрожує формуванням спіралі «заробітна платня – ціни», коли на тлі обмеженої пропозиції робочої сили підприємствам потрібно платити вищу заробітну платню, щоб отримати необхідний кваліфікований персонал, а це ще більше підштовхує зростання цін.

Список використаних джерел

1. EUROSTAT. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/trade-non-eu-countries_en.
2. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022. URL: <http://surl.li/edqzr>.
3. OECD-FAO Agricultural Outlook 2022-2031. URL: <http://surl.li/edqzw>

УДК 338.43.330.341

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Муренець І. Г., к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Харківський національний економічний університет імені С.Кузнеця*

Реалії сучасного життя є дуже скрутними. Кожного дня відчувається гостра потреба взаємозв'язків з іншими державами. На превеликий жаль, в сучасних умовах глобалізації та необхідності інтегрування України у світовий економічний простір вагомим критерієм виступає війна. Війна завжди несе за собою величезні людські втрати, руйнування інфраструктури, які будувалася не лише десятками, а й сотнями років, економічні діри та економічну кризу.

Від початку війни відчувається криза відносно продовольчих товарів не лише на території України, але й в усьому світі. Поглиблення глобальної продовольчої кризи через війну Росії проти України вже скоро змусить більшість країн зрозуміти, що ця війна - це глобальна катастрофа, а не проблема «лише Європи». Таку думку висловила головна редакторка журналу The Economist Занні Мінтон Беддос на Всесвітньому економічному форумі в Давосі. «Продовольча криза стане поштовхом – відкриє очі всьому світові. Ми поступово розуміємо величезні масштаби катастрофи», – сказала вона [1, 2].

За її прогнозами, 2022 рік став найскладнішим роком у плані забезпечення продовольством – і не через неврожай, а через проблеми з його доставкою, створені Росією. Зараз наближається новий урожай, і сховища переповнені [2]. Але на мою думку, криза лише в 2022 році пустила своє коріння, а в 2023 році будуть стояти ще більші проблеми з продовольством. Тому що Україна годує зараз приблизно 400 млн людей у світі. «Має бути якийсь шлях залучити весь світ, який поки що сидів осторонь і думав, що там відбувається в Україні. Крім

Європи та Трансатлантичної коаліції, (інші країни) не тиснули на Росію, щоб вона розблокувала порти», – наголосила очільниця The Economist [2].

Хоча наша країна і знаходиться в дуже скрутному становищі, кожного дня має величезні втрати, проте Україна разом із партнерами налагодила два альтернативні сухопутні маршрути для експорту продовольства в Африканські регіони, щоб врятувати їх від голоду, заявив міністр закордонних справ Дмитро Кулеба. «Росія ставить мільйони людей під загрозу голоду, блокуючи наші порти. Росія повинна припинити блокаду, щоб дозволити повний і вільний експорт», - сказав міністр [1].

Через заблоковані Росією українські порти в Чорному морі світ залишився без величезних поставок продуктів сільського господарства з України. За даними Міністерства сільського господарства США, Україна входить до п'ятірки найбільших світових експортерів різних ключових сільськогосподарських продуктів, включаючи кукурудзу, пшеницю та ячмінь. Вона також є провідним експортером олії та шроту. У 2021 році сільськогосподарська продукція становила 41% загального експорту України [1].

Це говорить про те, що велика кількість продукції просто буде знищена, бо сільськогосподарські товари мають невеликий термін придатності, Україна несе величезні втрати в економіці і багато країн просто будуть без певних продуктів, які їм постачала наша країна.

В українських портах залишаються заблокованими величезні об'єми зерна, а саме близько 4,5 мільйона тонн зерна. Ця ситуація впливає на багато країн, а особливо на країни Близького Сходу та Африки, де за доступною ціною хліб з України є їхнім спасінням та однією з можливостей вижити. На думку глави Світової продовольчої програми ООН Девіда Бізлі, якщо порти не запрацюють найближчим часом, українській економіці загрожує колапс [1].

Загалом мігранти позитивно впливають на економіку країни, куди вони приїхали жити і працювати. Але в воєнні часи – навпаки багато людей покинуло нашу країну і дуже вагома частина українців покинули Батьківщину, хтось на певний визначений термін, хтось до закінчення війни, а хтось взагалі в пошуку

кращої долі. В Україні частка мігрантів поки що не на достатньо високому рівні, особливо зважаючи на те, скільки громадян емігрують з країни, пояснює в інтерв'ю журналістці Юлії Самаєвій експерт у сфері міграційної політики Андрій Гайдуцький. «Є пряма кореляція між часткою мігрантів в структурі населення і рівнем розвитку країни. В середньому, в розвинених країнах, частка мігрантів складає близько 27% від всього населення, а в топ-10 країн світу – 37%. В Україні цей показник приблизно в 10 разів менше», - каже Гайдуцький [2].

Як показує практика та збоку економіки - мігранти завжди роблять більш вагомий внесок у зростання ВВП, ніж корінне населення, оскільки працюють інтенсивніше, підкреслює експерт [2]. У 2020 році Нацбанк Польщі провів дослідження щодо впливу українських мігрантів на зростання ВВП. Якщо в структурі населення Польщі українці займають близько 5%, то в 2018 році вони забезпечили 13% від усього приросту ВВП, який склав 5,4%. В Україні у 2018 році ВВП зріс лише на 3,4%. Тобто, щонайменше 0,5% приросту свого ВВП Україна недоотримала через проживання близько 2 млн українців у Польщі [2].

Таким чином, ніщо в світі не вічно, війна закінчиться і треба витягати Україну з кризового становища та спасати інші країни, доля яких залежить від розвитку Української економіки також, для яких наша країна є годувальницею. Для цього треба налагоджувати економічні зв'язки та дипломатичні зв'язки в цілому, об'єднуватися. З боку наших країн подальша дипломатична робота з партнерами допоможе нам розробити стратегію безпеки, за для того, щоб в майбутньому уникнути будь-яких воєнних конфліктів та забезпечити стабільний розвиток нашої держави і її процвітання та залучення великої кількості мігрантів.

Список використаних джерел

1. <https://edition.cnn.com/2022/03/12/business/food-crisis-ukraine-russia/index.html>
2. <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/hlobalna-prodovolcha-kriza-vidkrije-ochikrajnam-jaki-stojali-ostoron-na-znachennja-vijni-v-ukrajini-holovred-the-economist.html>

УДК 339.564

ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ

*Шкурупій О. д. е. н., професор, професор кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин,*

*Антоненко Я. ЗВО СВО Бакалавр, спеціальність 292 Міжнародні економічні
відносини*

Полтавський державний аграрний університет

Українські кондитерські вироби є конкурентоспроможними за кордоном. Вони увійшли до переліку 218 українських товарів, які мають конкурентні переваги на світовому ринку. Цей висновок зроблено фахівцями Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ) та ДП «Укрпромзовнішекспертиза» [1] на основі обчислень показників виявленої порівняльної переваги – *NRCA (Normalised. Revealed Comparative Advantage)*. *NRCA* може коливатися від -1 до 1. Якщо він менший за 0, то це свідчить про відсутність порівняльної переваги відповідного товару; якщо вищий за 0 – вказує на її наявність. *NRCA* є достатнім, якщо частка певного товару в структурі її експорту більша за частку цього товару в світовому експорті (табл.1).

Як свідчать результати порівняльного аналізу, Україна має безперечні переваги на світовому ринку в торгівлі товарами кондитерської групи. Це дозволяє кваліфікувати відповідну торгівлю на ринках інших країн як цілком успішний варіант експортних операцій (табл. 1). Кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад) без вмісту какао мають найбільш високий *NRCA* в межах зазначеної товарної групи (0,604). Дещо нижчі показники по шоколаду та іншим готовим харчовим продуктам з вмістом какао (0,430) та товарній підгрупі борошняних кондитерських виробів (0,270). Показники виявленої порівняльної переваги за всіма видами кондитерської продукції перебувають в інтервалі $0 < NRCA < 1$, а отже є ця продукція вітчизняних товаровиробників є конкурентоспроможною на світовому ринку.

Конкуrentоздатність кондитерських товарів українського виробництва на світовому ринку за показником виявленої порівняльної переваги

Номер за порядком	Код HS	Товар	Значення NRCA для українського експорту в світі
1	1704	Кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад) без вмісту какао	0,604
2	1806	Шоколад та інші готові харчові продукти з вмістом	0,430
3	1905	Хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби,	0,270

Примітка. (HS). HS (гармонізована система) – міжнародна система, яка застосовується для класифікації продуктів торгівлі з використанням стандартизованих назв і номерів.

Джерело: складено нами на основі [1, с. 12].

Тип конкурентоздатності товару на світовому ринку дозволяє визначити методика *TradeCAN* Світового банку [2]. Вона спирається на базу даних глобальної торгівлі та ураховує додану вартість товарів. Інструментом аналізу слугує аналітична програма, перевага якої полягає можливості визначення довгострокових структурних ринкових тенденцій на відміну від визначення короткострокової конкурентоспроможності, зумовленої «сплесками» кон'юнктури. *TradeCAN* визначає рівень конкурентоспроможності товарі у чотирьох позиціях: «зірка, що сходить», «зірка, що падає», «відступ» і «втрачена можливість».

За результатами проведених досліджень щодо можливості експорту товарів українського виробництва на ринках США, виявилось, що всі види кондитерських товарів (кондитерські вироби з цукру без вмісту какао, шоколад та інші готові харчові продукти з вмістом какао, борошняні кондитерські вироби) відносяться до категорії «зірка, що сходить». Тобто: а) частка цих товарів у імпорті України до США збільшується та б) частка цих товарів у імпорті до США в цілому також збільшується. [1, с. 21, 23-24]. Це свідчить про те, що експорт кондитерських виробів відіграє важливу роль у зовнішній торгівлі України.

У 2021 р. кондитерські вироби входили у першу десятку пріоритетних для України товарних позицій експорту (табл. 2). Згідно з даними Державної митної служби України, експорт за товарною позицією 1704 – «Кондитерські вироби з цукру (включно з білим шоколадом) без вмісту какао» у вартісному вимірі становив 5,2 тис т або 9,4 млн дол. США [3].

Таблиця 2

**Десять перших позицій експорту з України
за вартісними показниками, 2021 р.**

Номер за порядком	Код HS	Товарна позиція	Вага, кг	Вартість, дол. США
1	1512	Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані, але без зміни їх хімічного складу	132 454 191	170 109 390
2	1205	Насіння свиріпи або ріпаку, подрібнене або неподрібнене	238 446 542	155 577 740
3	7207	Напівфабрикати з вуглецевої сталі	230 636 170	150 896 590
4	1005	Кукурудза	597 035 074	135 412 350
5	8544	Проводи ізольовані (включно з емальованими чи анодованими), кабелі (включно з коаксіальними) та інші ізольовані електричні провідники із з'єднувальними деталями або без них; кабелі волоконно-оптичні, складені з волокон з індивідуальними оболонками, незалежно від того, зібрані вони чи ні з електричними провідниками або з'єднувальними пристроями	3 387 345	72 044 277
6	7209	Плоский прокат з вуглецевої сталі, завширшки 600 мм або більше, холоднокатаний (обтиснений у холодному стані), неплакований, без гальванічного або іншого покриття	48 970 520	41 423 720
7	7208	Прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше, гарячекатаний, неплакований, без гальванічного чи іншого покриття	42 744 909	34 804 290
9	1001	Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин)	27 969 368	29 021 534
8	7213	Прутки та бруски гарячекатані, вільно укладені в бунти, вироблені з вуглецевої сталі	24 317 283	19 780 590
10	1704	Кондитерські вироби з цукру (включно з білим шоколадом) без вмісту какао	5 178 476	19 408 360

Примітка. (HS). HS (гармонізована система) – міжнародна система, яка застосовується для класифікації продуктів торгівлі з використанням стандартизованих назв і номерів.

Джерело: виокремлено нами на основі [3].

Отже, кондитерська галузь Україна має значний експортний потенціал. Однак, з'ясовуючи можливості подальшого розвитку національного експорту за цим видом продукції, необхідно зазначити чинники його обмеження. Йдеться про те, що серед десяти пріоритетних для експорту товарних позицій тарифні обтяження були накладені тільки на кукурудзу та кондитерські вироби. Зокрема щодо кондитерських виробів застосовувалась тарифна квота 409 т / рік чистої ваги на оброблену продукцію з цукру та імпортне мито.

Узагальнення результатів дослідження щодо місця України на світовому ринку кондитерських виробів дозволяє зробити однозначний висновок щодо їх конкурентоспроможності за кордоном. Кондитерські вироби входять першу десятку пріоритетних для України товарних позицій експорту, а отже є важливою для країни статтею надходжень до бюджету.

Список використаних джерел

1. Ковальов С., Рукас О., Жовтуха О., Мостов'як М. Визначення пріоритетних товарів для підтримки українського експорту до США. Київ : Канадсько-український проект з підтримки торгівлі та інвестицій, 2019. 176 с.

2. *A computer program on the international competitiveness of the countries : Guia del usuario (Spanish)*. Washington, D.C. : World Bank Group. URL : <http://documents.worldbank.org/curated/en/269261468124778418/Guia-del-usuario> (дата звернення: 02.10.2022).

3. *Статистика та реєстри. Державна митна служба України* URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 02.10.2022).

УДК 339.9:[330.341.1:330.322]

ВЕНЧУРНИЙ ФАКТОР ЗРОСТАННЯ РОЛІ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ

*Дейнека Т. А., д. е. н., професор, професор кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин,*

*Копотун М.К., ЗВО СВО Бакалавр, спеціальність 292 Міжнародні
економічні відносини,*

Полтавський державний аграрний університет

Формування матеріальної основи сучасного розвитку людства пов'язане передусім з прогресом у сфері технологій. Процес становлення нового технологічного способу виробництва у світовому масштабі охоплює всі рівні бізнесу – від великих багатонаціональних компаній до представників середнього та малого підприємництва. Технологічні інновації за всіх часів були та залишаються рушієм суспільного розвитку, однак при цьому завжди виникає питання їх фінансового забезпечення. У цьому контексті потрібно зазначити, що попри досить суперечливу роль, яку відіграють багатонаціональні компанії в сучасному світі, саме вони мають кошти, можливості та здатність витримувати вплив різноманітних чинників, що зумовлюють істотну ризикованість сучасного бізнесу. Переслідуючи власні інтереси максимізації прибутку через контроль інновацій, вони одночасно створюють передумови постіндустріального середовища господарської діяльності для інших суб'єктів бізнесу.

Сучасні умови ведення бізнесу та, зокрема, здійснення капіталовкладень, є особливими через посилення дії неекономічних факторів. По-перше, це – масове поширення коронавірусного захворювання COVID-19, яке охопило фактично всі країни та залишається загрозливим до цього часу, наприклад, в Китаї. По-друге, – це війна, яку розв'язала Росія на території України та до подій якої були

втягнуті більшість країн, а наслідки цієї агресії вже істотно позначилися на результатах світового економічного розвитку.

Зазначені причини змусили організації переосмислити підходи до ведення бізнесу та швидкого запровадження інновацій, таких як штучний інтелект, блокчейн, інтернет речей, засоби автоматизації процесів. Цифрова трансформація бізнесу стала інноваційною стратегією, інкорпорованою в загальний довгостроковий план розвитку компаній. Однак, найбільш складним для трансформації бізнесу в сучасних умовах, є залучення коштів, призначених на інновації. Компанії зазнають великих втрат, що істотно обмежує здійснення інвестицій [1, с. 102-103].

Ускладнення політичних і світогосподарських зв'язків між країнами, внаслідок впливу зазначених чинників, створюють надвисокі ризики та посилюють непередбачуваність інвестиційної діяльності. За цих умов значущості набуває венчурний (від англ. *venture*, ризикований) капітал. Його ключовою відмінністю є високий рівень ризику вкладників, які використовують власні кошти для фінансування нових, так званих «швидко зростаючих» компаній (стартапів-проектів).

Венчурний капітал почав активно розвиватись від середини ХХ ст. і нині здобув статус ефективного інструменту підтримки інноваційного розвитку. Венчурні інвестиції істотно сприяють економічному розвитку, відіграють важливу роль у системі міжнародних економічних відносин та є найбільш перспективнішими об'єктами світового ринку капіталу. В сучасних умовах понад 80% приросту ВВП досягається за рахунок впровадження результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у виробництво. За оцінками дослідників, 2% кращих венчурних фондів генерують 95% прибутку, що надходить від цього виду капіталу [2].

З одного боку, венчурні інвестиції створюють передумови майбутнього зростання інноваційних підприємств. Вони позбавляють їх тягаря сплати відсотків за кредит і тому мають перевагу перед банківськими позиками. З іншого ж, – вони представляють великий інтерес для інвесторів (передусім, для

багатонаціональних компаній, фондів, інших транснаціональних структур). Подальший розвиток інноваційних підприємств, за успішної реалізації їх бізнес-ідей, як правило, забезпечує вкладникам капіталу приріст прибутку через зростання ціни акцій. Достатньо зазначити, що завдяки венчурному капіталу з'явилися такі компанії як Microsoft, Intel, Apple, Google та інші.

Транснаціональний капітал завжди рухається до тих сегментів світового ринку, де інвестиції обіцяють найбільші прибутки. У наш час такою сферою є поєднання інформаційного і фінансового секторів економіки. Йдеться про інвестування у блокчейн та криптовалюти. Багато мультинаціональних компаній з великим спектром діяльності здійснюють у наш час інвестиції за цим напрямом. Однак показовим є той факт, що понад $\frac{1}{3}$ компаній інвестують виключно у блок- та крипто- активи. Серед найбільших з них Digital Currency Group, Pantera Capital, Blockchain Capital, Andreessen Horowitz, Node Capital та ін. [3].

Науковці [4, с. 29-30] підкреслюють багатонаціональність венчурних стартапів та інтернаціоналізацію на цій основі середніх і малих фірм. Зазначені процеси стають однією з визначальних ознак сучасного бізнесу і його специфікою. Такі компанії народжуються глобальними, маючи від початку своєї надшвидкої інтернаціоналізації невеликий розмір, і часто залишаються такими надалі. Однак при всьому тому (за будь-якого формату бізнесу – великого, середнього, малого підприємництва) вони затверджують за собою статус багатонаціональної інституції.

Отже, сучасні процеси інтернаціоналізації та транснаціоналізації набувають новітніх ознак в умовах становлення нового технологічного способу виробництва, заснованого на інноватизації та діджиталізації бізнесу у всіх його сферах. Одночасно у світі все більш рельєфно проявляється запит суспільства на забезпечення нового якісного рівня розвитку людства (не обмеженого тільки створенням умов для стійкого економічного зростання). У цьому контексті підвищується значущість венчурного інвестування, що виступає основою високої результативності розвитку світової економічної системи, у тому числі, через забезпечення ефективності інноваційної діяльності в цих фреймах.

Список використаних джерел

1. Шкурупій О., Дейнека Т., Загребельна І., Дивнич О. Зміни міжнародного бізнес-середовища та інноваційноінвестиційної поведінки компаній в умовах пандемічної кризи. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 1. С. 102-114.
2. Венчурные инвестиции: что это такое, как они работают и какие есть плюсы и минусы. URL: <https://vc.ru/finance/105945-venchurnye-investicii-hto-eto-takoe-kak-oni-rabotayut-i-kakie-est-plyusy-i-minusy> (дата звернення: 02.11.2022).
3. Top 50 Venture Capital Firms Investing in Blockchain Companies. Crypto Fund Research, Cryptocurrency Private Equity Funds, Cryptocurrency Venture Capital Funds. URL: <https://cryptofundresearch.com/top-50-venture-capital-firms-investing-blockchain-companies/> (дата звернення: 02.11.2022).
4. Рогач О. Методологічні аспекти аналізу багатонаціональних підприємств. *Міжнародна економічна політика*. 2019. № 2 (31). С. 7-42.

УДК: 327.8

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ГАЗУ

Чернова О.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет

Бурхливий розвиток світової економіки наряду із сучасними прагненнями до екологізації енергозабезпечення призвели до зростання обсягів світового сукупного споживання природного газу. Неможливість більшості країн світу задовольнити потребу у природному газі за рахунок власних енергоресурсів викликає абсолютну залежність від поставок імпортного газу. Минулий 2021 рік видався складним для світової газової галузі. Попит на природний газ стрімко зріс, чому сприяло відновлення після пандемії COVID-19. До того ж, ряд країн потерпали від посухи та недостатньої сили вітру, що викликало збільшення

споживання електроенергії на газі, яке замінило втрачену гідро- та вітряну енергію. Заміна вугілля газом у поєднанні з відносно низькою пропозицією через аварії на терміналах і трубопроводах скрапленого природного газу призвели до швидкого зростання цін.

У Європі ефект посилювався діями деяких гравців, які призвели до зростання цін, і, як наслідок, прискорення переходу до альтернативних джерел енергії (включаючи біогаз).

Особливо загострив проблему російсько-український конфлікт. «Газпром» спочатку заявив, що буде дотримуватись своїх довгострокових контрактів, а згодом почав скорочувати або, взагалі, припиняти експорт газу в ряд європейських країн.

Наслідки для Європейського Союзу можна назвати драматичними.

Насамперед, ціна на газ на Title Transfer Facility (ТТФ) спочатку зросла до 100 євро за МВт-год, потім до 200, а згодом сягла 300 євро (попередній середній діапазон 10-30 євро/МВт-год!). На тлі цього з'явилась суттєва диференціація цін для різних європейських країн, які до війни десятиліттями імпортували російській газ за приблизно однаковою ціною. Так, різниця в ціні на газ між Францією та Німеччиною перевищила 50 євро за МВт-год. Через особливості інфраструктури ринку електроенергії в ЄС ціна на останню також стрімко зросла до 1000 євро за МВт-год [1].

Все це покращило кон'юнктуру на світовому та європейському ринку скрапленого природного газу (LNG – Liquefied natural gas). Усі країни Європи, які мають вихід до моря, прискорили або відродили плани щодо додаткових потужностей СПГ (плавучих або наземних).

Наступним наслідком стало стрімке зниження попиту на газ. Від беспрецедентного підвищення ціни на цей ресурс європейські уряди не в змозі захистити внутрішніх споживачів газу, що вплинуло на промисловість у більшості країн та сприяло різкому скороченню промислового попиту до 40%. Тобто, відбулося вимушене скорочення попиту переважно через закриття підприємств або згорання масштабів їх економічної діяльності.

Реакцією ЄС стало прискорене заповнення газосховищ майже на 100%, а також розробка плану RePowerEU, реалізація якого дасть змогу обійтися без газу з РФ. Відбувається поступовий перехід до використання біогазу разом з іншими відновлюваними джерелами енергії. До того ж, подовжено термін експлуатації деяких атомних і вугільних електростанцій, які готуваоися до закриття. Продовжується добровільне скорочення попиту на газ, розробляється механізм примусового скорочення його споживання [2].

Можна констатувати величезні збитки європейських газових компаній, зокрема в Німеччині, Італії, Австрії та інших країнах Центральної Європи. Адже витрати на паливо в 10 разів перевищують його вартість, що вимагає мільярдів готівки. У більшості країн ліміт цін для домогосподарств несуть саме газові компанії, навіть якщо їх підтримує держава. Ці компанії, за своїми довгостроковими контрактами, не мали іншого вибору, окрім як купувати газ, який вони зобов'язувалися постачати споживачам за завищеними цінами, зумовленими спот-контрактами. Уряди деяких країн мусили підтримати ряд компаній з метою запобігання їх дефолту та уникнення «ефекту доміно» [3].

Сьогодні європейські експерти роблять невтішні прогнози щодо розвитку ситуації та окреслюють наступні тенденції розвитку газового ринку ЄС:

- ситуація, швидше за все, залишатиметься дуже складною принаймні до 2027 року, оскільки до цього часу неможливо ввести в експлуатацію достатню кількість нових джерел газу/СПГ;

- ЄС змушений кардинально змінити не лише структуру ринку газу, а й ринку електроенергії, оскільки він довів свою неефективність під час кризи;

- очікується певна консолідація газової промисловості та переформатування газових потоків до Європи вже в найближчі роки;

- так званий європейський «енергетичний перехід» передбачає зменшення природного газу в енергетичній суміші та прискорення розвитку зеленого газу: біогазу, синтез-газу, водню [4].

Отже, глобальна невизначеність останніх часів в області енергоресурсів призвела до того, що природний газ відіграє все більшу роль в світовому

енергетичному балансі. Країни, які зможуть опанувати нові технології переробки і транспортування природного газу, а також перейти на альтернативні види енергоносіїв, отримають не лише енергетичну незалежність, але й всі підстави для сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. The Most requested natural gas data // URL : <https://www.eia.gov/naturalgas/data.php>.
2. REPowerEU: how the EU plans to get rid of Russian gas // URL : <https://ukraineinvest.gov.ua/news/12-05-22-6/>.
3. Statistical Review of World Energy // URL : <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/>
4. Didier Holleaux. President of Eurogas and IGU Regional Coordinator. European gas industry takes hit from Russian cuts // Global Voice of Gas magazine. By The International Gas Union. Navigating the crisis. October, 2022. ISSUE 03 | VOL 02. P.20-21.

УДК 339.92

СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ СКРАПЛЕНОГО ГАЗУ

*Чернова О.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин,*

*Корольова К., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,*

Полтавський державний аграрний університет

Індустрія скрапленого природного газу, маючи майже 50-річний досвід роботи, продовжує розвиватися швидкими темпами. На перший план виходить завдання підвищення енергоефективності та екологічності виробництва.

Невизначеність останніх часів в області енергоресурсів привела до того, що природний газ відіграє все більшу роль в світовому енергетичному балансі. Це сприяє диверсифікації енергопостачання і підвищує енергетичну незалежність країн та регіонів. Заміна шкідливих для природного середовища видів палива природним газом може призвести до зниження викидів парникових газів в атмосферу та покращення загальної екологічної картини.

Завдання максимальної диверсифікації енергоспоживання сьогодні прагнуть вирішити всі країни світу. Існують лише два варіанти розв'язання цієї проблеми – географічне розширення поставок енергоносіїв та урізноманітнення енергоресурсів у паливно-енергетичній стратегії та тактиці країни. Наряду з цим, сьогодні майже неможливо знайти і ефективно застосовувати абсолютно нові, інноваційні енергоносії. Тож, особливого значення набуває завдання оптимізації транспортування та використання вже існуючих енергоресурсів. Насамперед, йдеться про природний газ, який є надзвичайно зручним та оптимальним енергоносієм, що підтверджує тривалий досвід його використання. Так, за даними US Energy Information Administration (EIA) сьогодні в світі споживається близька 400 млрд.куб.м природнього газу щорічно, і, за прогнозами тих самих експертів, до 2030 р. споживання зросте в 1,2 рази [1]. Отже, забезпечення таких масштабів споживання в великій мірі злежить й від зростання ринку скрапленого природного газу (СПГ).

Скраплений природний газ (англ. LNG – Liquefied natural gas) — природний газ, який за певних процедур переходить у рідинний стан, що полегшує його зберігання і перевезення. При цьому обсяг газу зменшується в 600 разів. Скраплений газ дорожчий за природній приблизно на \$125 за тонну через сплату акцизів при імпорті та виробництві, але енергетична цінність скрапленого газу вища приблизно на 30%. Існує ще ряд переваг скрапленого газу над іншими видами палива, (зокрема, над вугіллям). Так, природний газ є більш екологічним, адже в 3-4 рази містить менше шкідливих речовин, що забруднюють навколишнє середовище [2].

Отже, з ряду вище означених та інших причин, саме подальший розвиток ринку СПГ (LNG) та транспортування скрапленого газу по всьому світу є одним з основних шляхів вирішення задачі забезпечення країн природним енергоносієм.

Досліджуючи еволюцію ринку світового скрапленого газу, можна відзначити, що його становлення розпочалося у 60-ті роки минулого століття. Більшість експертів визначають кілька етапів розвитку в історії виробництва і міжнародних поставок LNG [3].

Перший етап (1964-1974 рр.) характеризувався невисокими темпами становлення виробничої інфраструктури з відповідною технологією обробки та нарощування експорту СПГ. Окрім великих капіталовкладень безпосередньо у виробництво, необхідно було розбудовувати мережу терміналів, станцій регазифікації, систему транспортування. До того ж, відбувалося нарощування місцевого видобутку природного газу в Західній Європі і США, з'явилися перспективи імпорту до Європи трубопровідного газу з СРСР, Нідерландів, Норвегії. На цьому етапі було збудовано шість заводів зі скраплення газу в Алжирі, Лівії, США, Брунеї, створено невелику мережу терміналів з регазифікації СПГ у США, Західній Європі, Японії.

В результаті до кінця 1974 р. обсяг світової торгівлі LNG склав 14 млрд м³ або 10% від всієї міжнародної торгівлі природним газом. Більшість країн намагалися розвинути власні родовища або надавали перевагу трубопровідному варіанту поставки газу.

Другий етап становлення даного сектору міжнародного енергетичного ринку співпав із періодом світової енергетичної кризи і тривав до 1980 р. До цього часу відбулося різке зростання цін на всі енергоносії, зокрема, й на нафту. Величезний розрив у вартості між нафтою і LNG дав поштовх до розвитку індустрії та поставок газу в зрідженому вигляді. Були побудовані заводи в Алжирі, ОАЕ, Індонезії, що перетворило Азійсько-Тихоокеанський регіон на ключового світового виробника і постачальника СПГ. Світова торгівля скрапленим природним газом порівняно із попереднім періодом зросла більше

ніж у 2 рази і склала п'ятнадцять відсотків (31 млрд м³ в абсолютному вимірі) від загального обсягу міжнародної торгівлі природним газом.

Третій етап (1980-1982 рр.) означений суттєвим падінням світової торгівлі LNG. Насамперед, це пояснюється негативною динамікою світових цін на нафту та відповідним суттєвим (більш ніж в два рази), зростанням ціни на скраплений природний газ. Внаслідок, споживачі LNG були змушені відмовитися від укладання нових контрактів. Було відкладено реалізацію проектів із розбудови та розвитку виробництв скрапленого природного газу в ряді країн, серед яких Австралія, Іран, Нігерія, Катар.

Четвертий період (1982 р.–90-і р.р. ХХ ст.), пов'язаний із зниженням ціни на СПГ та, у зв'язку із цим, новою хвилею зацікавленості із боку споживачів на цей енергоносіє. В цей період було збудовано велику кількість заводів із виробництва LNG, зокрема, в Алжирі та Індонезії, розпочався його активний експорт цілим рядом країн, серед яких Малайзія, Австралія та ін. З'явилися і нові імпортери СПГ, до числа яких увійшли Бельгія, Південна Корея, Тайвань тощо. Така динаміка, а також поява нових маршрутів перевезень скрапленого природного газу, призвели до зростання загальних обсягів торгівлі зрідженим газом наприкінці 90-х рр. до 83 млрд м³, що становило 25% всієї світової торгівлі газом [4].

П'ятий, сучасний етап, що розпочався наприкінці ХХ - початку ХХІ ст., демонструє постійне зростання цін та обсягів світового виробництва та постачання LNG (в середньому, 3% щорічно). Головною причиною стабільного росту даного сегменту став стрімкий економічний розвиток та готовність до споживання великих обсягів СПГ за «преміальними» цінами ряду країн Південно-Східної та Східної Азії. Із 2000 року експорт-імпорт скрапленого газу зріс більш ніж в двічі (і знов, насамперед – за рахунок попиту в Азії). Сьогодні за даними експертів компанії Royal Dutch Shell, на СПГ припадають 40% від всього світового обсягу торгівлі газом, а до 2040 року його частка зросте до 60% (знизивши роль трубопровідного газу до 40%). Лише Китай за 2018 рік збільшив

імпорт зрідженого газу на 40%, а глобальний попит на нього вже найближчим часом, зросте на 20%.

Сьогодні LNG експортують 18 держав, а купують 42 країни. Багаторічним світовим лідером на ринку СПГ є Катар. Його швидко наздоганяє Австралія, яка до недавнього часу не відігравала значної ролі на глобальному газовому ринку. Великими потужностями для скраплення володіють також Малайзія, Індонезія, Алжир, Нігерія. Світовий ринок СПГ у 2020 р. виріс на 4,9% (це більш ніж удвічі середнього показника останніх десяти років). При цьому трубопровідні поставки скоротилися на 1,7% [5].

Сучасні тенденції розвитку світового ринку LNG характеризуються розширенням кількості експортерів і імпортерів скрапленого природного газу, збільшенням його ролі у забезпеченні енергетичних потреб багатьох країн, диференціації енергоспоживання, удосконаленням технологій та нарощуванням потужностей зі зрідження, регазифікації, а також розширенням транспортної мережі.

Список використаних джерел

1. The Most requested natural gas data. // URL : <https://www.eia.gov/naturalgas/data.php>.
2. Що потрібно знати про ринок скрапленого газу в Україні // URL : <https://www.5.ua/ekonomika/shcho-potribno-znaty-pro-rynok-skraplenoho-hazu-v-ukraini-enerhonezalezhnist-169230.html>
3. L. Detochenko. The global market for liquefied natural gas, the prospects for production and export // URL : <https://arch.pskgu.ru/projects/pgu/storage/prj/prj-23/prj-23-03.pdf>
4. Statistical Review of World Energy // URL : <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/>
5. Trends in LNG Technology and Market. // URL : https://www.international-bc-online.org/wp-content/uploads/2020/06/2_20200528_Eng.pdf

УДК 330.115:336.763

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Коваленко В. здобувач вищої освіти СВО Бакалавр,

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

Полтавський державний аграрний університет

Ринок цінних паперів України є одним із ключових індикаторів розвитку не тільки ринку капіталу, а й усієї фінансової системи держави. Сучасний стан і структура національного ринку цінних паперів є наслідком процесів трансформації економічної системи, що відбувалися в Україні під впливом внутрішніх чинників та кризових явищ у світових фінансових ринків за останні роки. Одним із найважливіших показників еволюції ринку цінних паперів є кількість випущених цінних паперів.

Як свідчать дані відображені в таблиці 1, фондовий ринок України протягом декількох десятиліть знаходиться на етапі формування. Зокрема, частка ринку облігацій відносно ВВП України за період 2016-2021 рр. була досить низькою та не перевищувала 1 %. При цьому частка ринку акцій відносно ВВП України з 2018 р. почала стрімко скорочуватися протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 1

Співвідношення розміру фондового ринку до ВВП України за 2016-2021 рр.

Роки	Показники				
	ВВП України у фактичних цінах	Обсяг випуску акцій, млн. грн	Обсяг випуску акцій, у % до ВВП	Обсяг випуску облігацій, млн. грн	Обсяг випуску облігацій, у % до ВВП
2016	2385367	209361,94	8,78%	6760,49	0,28%
2017	2981227	324844,24	10,90%	8350,30	0,28%
2018	3560302	22263,97	0,63%	15458,53	0,43%
2019	3977198	63539,38	1,60%	11206,087	0,28%
2020	4222026	32982,80	0,78%	32949,00	0,78%
2021	5459574	42884,28	0,79%	9979,08	0,18%
2021/ 2016, %	229%	20%	-	147%	-

Джерело: розраховано за даними [1;2]

Дані, відображені в таблиці підтверджують той факт, що розвиток ринку цінних паперів в Україні йде протилежними тенденціями розвитку світового ринку цінних паперів. Зокрема, світовий ринок цінних паперів відзначається наявністю суттєвого дисбалансу між обсягами світового фондового ринку та світового ВВП в бік переважання розмірів фондового ринку над обсягами ВВП, в той час як в Україні ситуація діаметрально протилежна.

Нерозвиненість первинного ринку цінних паперів в Україні підтверджується динамікою емісії корпоративних цінних паперів – акцій та облігацій, що повинні бути основою розвитку всього фондового ринку. Низький рівень розвитку вітчизняного фондового ринку підтверджується тим, що ринок акцій в Україні показує тенденцію до звуження (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка випуску акцій на ринку України за 2016-2021 рр.

Показник	Роки						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2016, %
Обсяг випуску акцій, млн. грн	209361,94	324844,24	22263,97	63539,38	32982,80	42884,28	20
Кількість випусків, шт.	128	118	93	78	71	86	67

Джерело: розраховано за даними [1;2]

Ринок акцій в Україні за період 2016-2021 рр. характеризувався скороченням обсягу випуску акцій на 80% у вартісному вираженні, та на третину – у кількісному. В той же час, ринок облігацій, демонстрував зростання обсягу випуску у грошовому вираженні (табл. 3).

Як свідчать дані таблиці 3, за період 2016-2021 рр. обсяг емісії облігацій у вартісному вираженні зріс на 45%, що було забезпечено за рахунок випуску корпоративних облігацій підприємницького сектору. Розвиток фондового ринку в нашій країні впливає на рівень національної економіки. Однак на даний момент існуючий фондовий ринок України не в повній мірі виконує покладені на нього функції. Зараз Україна має дуже низьку інвестиційну привабливість, а тому немає таких інструментів фінансування, які могли б стати джерелом прибутку.

Динаміка випуску облігацій підприємств на ринку України, 2016-2021 рр.

Роки	Обсяг випуску облігацій підприємств, млн. грн.				Кількість випусків
	Підприємства (крім банків та страхових компаній)	Банки	Страхові компанії	Загальний обсяг зареєстрованих випусків	
2016	6760,49	0,00	0,00	6760,49	118
2017	5 650,30	2 700,00	0,00	8350,30	114
2018	15458,53	0,00	0,00	15458,53	110
2019	11006,087	200,00	0,00	11206,087	88
2020	32749,00	200,00	0,00	32949,00	96
2021	9779,08	200,00	0,00	9979,08	113
2021/ 2016, %	145%	-	-	148%	96%

Джерело: розраховано за даними [1;2]

За допомогою системного підходу до відновлення українського ринку цінних паперів можна подолати зазначені труднощі. Такий підхід має передбачати вдосконалення законодавства як щодо діяльності організаторів торгівлі, так і щодо підходів до діяльності акціонерних товариств. Національна економіка може розраховувати на приплив іноземного інвестиційного капіталу лише за умови вдосконалення функціонування фондової біржі як основного важеля впливу та механізму перерозподілу інвестиційних коштів із використанням зарубіжного досвіду розвинених країн.

Список використаних джерел:

1. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку / Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
2. Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах) / Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
3. Вергелюк Ю.Ю. Сучасні тренди розвитку ринку цінних паперів в Україні. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. № 23. С. 586–592.

УДК 330.131.7.003,1;336;339

СУЧАСНІ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ-ЛІДЕРАХ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ

*Чернова О.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин*

*Шевченко К., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
Полтавський державний аграрний університет*

Світова практика підтримки експорту налічує не одне десятиліття. Участь держави у регулюванні економічної діяльності національних суб'єктів господарювання, ефективної реалізації їхніх конкурентних переваг, удосконаленні товарної структури, опануванні нових ринків і зростанні продажів передбачає підтримку експортної галузі країни. Особливо гостро постає питання державної підтримки після завершення війни в Україні.

Сьогодні уніфікованої політики щодо стимулювання експортної галузі не існує. Адже, вибір заходів державної підтримки експортерів залежить від ступеня розвитку економіки та зрілості ринкових відносин, рівня товарної конкурентоспроможності, інтегрованості у світове господарство, відкритості економіки тощо. Тож, заслуговує окремої уваги система підтримки експорту, що діє в країнах-традиційних лідерах світової торгівлі. Зокрема, йдеться про США, Китай, Німеччину. На підтримку американського експорту з федерального бюджету виділяються щорічно значні суми. Основними напрямками реалізації державної фінансової підтримки в США є наступні:

- 1) Надання підтримки національному бізнесу через страхування міжнародних торговельних угод, надання кредитів, гарантій по кредитах.
- 2) Реалізація важелів економічної допомоги задля захисту інтересів національної експортної галузі.

3) Надання кредитних гарантій виробникам аграрної та харчоої продукції.

4) Всебічна підтримка локальних компаній, що реалізують проекти щодо зниження екологічних ризиків.

5) Допомога місцевим компаніям через механізм гарантування кредитів з метою активізації іноземного інвестування за кордоном (зокрема, в країнах Співдружності Незалежних держав та інших країнах із економікою, що розвивається) [1].

У США сформована багаторівнева національна система підтримки експорту зі значною кількістю інституцій, що виконують різні функції. Фінансовий інститут Уряду країни The Export-Import Bank of the United States є найважливішим. Щорічно банком перераховується на фінансування експортних контрактів до 15 млрд. дол., основна частка яких припадає на експортні кредити.

Іншим суб'єктом системи підтримки експорту в США є Корпорація закордонних приватних інвестицій. Корпорація була заснована в 1971 році в якості агента Уряду США, що стимулює експорт американських фірм шляхом надання та гарантування кредитів при здійсненні ними середньо- і довгострокових інвестицій за кордоном. Сьогодні корпорація залучує приватний капітал для розвитку експортної галузі, допомагає американському бізнесу освоювати ринки, що розвиваються, надає гарантії, фінансування, різного роду страхування своїм інвесторам і інше [2].

Таким чином, державне стимулювання експортної сфери в США, засноване на тісному співробітництві приватного бізнесу з держструктурами реалізується в рамках внутрішньо- і зовнішньоекономічної політики країни .

У Федеративній Республіці Німеччина міжнародна торгівля відіграє визначну роль. Незважаючи на те, що обсяг експорту на душу населення в післякризові роки суттєво впав, наразі країна зуміла досягти докризових показників обсягом експорту 1,55 трлн. доларів в рік [3].

Це, насамперед, пояснюється тим, що в умовах глобальної нестабільності Німеччина реалізувала державні стабілізуючі заходи вельми ефективно. Заходи

передбачали не лише збільшення державних витрат на стимулювання внутрішнього попиту, а й міри по активізації зовнішньої торгівлі. Така стратегія сприяла зростанню замовлень для німецьких промислових підприємств.

Підтримку та захист місцевим експортерам надають Федеральне міністерство економіки і технологій в тандемі із Федеральним Урядом ФРН. У «Директивах по прийняттю експортних порук» (нім. "Gesetz zur Uebernahme von Sicherheits und Gewaehrleistungen im Ausfuhrgeschaeft"), відображений механізм даної процедури підтримки. Згідно означеного документа, всі стимулюючі заходи (поручительства, гарантії тощо) мають повністю відповідати національним інтересам держави та діючим міждержавним нормативно-правовим актам [4].

Міжміністерський комітет (ММК) (Interministerieller Ausschuss - ІМА) займає не менш важливе місце в системі державної підтримки німецького експорту. До ММК входять представники наступних Міністерств: Мінфін, Міністерство економіки та праці ФРН, МЗС, Міністерство економічного співробітництва і розвитку. На основі оцінки ризиків та ймовірності безбитковості проекту Комітет приймає рішення щодо підтримки певного експортера.

Ключовими суб'єктами німецької системи стимулювання експорту є страхове товариство «Ейлер Гермес» (нім. EulerHermes) та такі потужні кредитно-фінансові інститути як Банківська група реконструкції та розвитку і «АКА-банк». Основним інструментами реалізації підтримки експорту є страхування, зокрема, експортних кредитів, управління дебіторською заборгованістю (факторинг), управління цінними паперами [5].

Слід відмітити, що досить розповсюдженими інструментами державної підтримки експорту Німеччини, є заходи консультатційного та інформаційного забезпечення, організація виставок та ярмарок та інші засоби торговельно-економічної політики.

Економічна динаміка Китайської Народної Республіки сьогодні говорить сама за себе. Не є виключенням й стрімкий розвиток експортної галузі. Сьогодні

іманентною ознакою державної експортної політики Китаю є прагнення до підвищення ступеня диференціації експорту і збільшення в ньому частки високотехнологічних, екологічних, «нересурсних» товарів. Для цього Уряд із 2005 р поетапно знижував ставки повернення податку при експорті на ряд вищезазначених товарів [6].

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в КНР здійснюється згідно закону «Про зовнішню торгівлю», в якому визначено механізм повернення ПДВ при експорті, передбачено диференційовані ставки для різних груп експортної продукції тощо. Тобто, насамперед, держава дбає про підтримку експорту у стратегічно важливих галузях.

Окрім вищезгаданих заходів, в КНР використовується комплекс методів та інструментів державної підтримки експорту, серед яких методи тарифного і нетарифного регулювання, грошово-фінансове регулювання (гарантування, фінансування, страхування і кредитування експорту); підтримка внутрішньонаціональних інвесторів; державна протидія торгового протекціонізму; розвиток зон вільної торгівлі та інше [7].

Важливо відмітити, що переважно заходи підтримки експорту стосуються експортерам високотехнологічної продукції та продукції машинобудування з високою доданою вартістю.

Ключову роль у підтримці китайського експорту відіграють Експортно-імпорتنний банк Китаю (ЕІБК) і Банк Китаю (БК), які наділені правом кредитувати експортно-імпорتنну сферу (отже, кредитувати к національних експортерів так і зарубіжні підприємства, які імпортують товари китайського виробництва). Ексімбанк КНР реалізує заходи офіційної допомоги країнам, що розвиваються, використовуючи два інструменти: надаючи пільгові позики урядам і кредит преференційним імпортерам задля реалізації зовнішніх національних інтересів КНР [8].

Основною відмінною рисою китайської експортної політики сьогодення є впровадження зовнішньоторговельних розрахунків у національній валюті, що

стало заслугою китайської економічної дипломатії в умовах глобальної економічної нестабільності [9].

Таким чином, аналізуючи діяльність державних і приватно-державних інституцій в системі підтримки експорту можна стверджувати, що за останні двадцять років в країнах-лідерах світової торгівлі склалася ефективно діюча система підтримки експорту, яка допомогла швидко відбудувати національні економіки в після кризовий період та втримати лідируючі позиції у глобальній торгівлі.

Список використаних джерел

1. [US Trade Policy: Background and Current Issues. // URL: https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF10156.](https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF10156)
2. Export-Import Bank of the United States. Офіційний сайт Екс-імбанку США. // URL : <http://www.exim.gov>.
3. Export Services - Annual Review // URL: <http://www.oekb.at/en/reports/OeKB-Export-Services-Annual-Review-2021.pdf>.
4. Ausfuhrkredit GmbH. Офіційний сайт // URL: <http://www.akabank.de>
5. Euler-Hermes. Офіційний сайт Ермес Гермес Глобал // URL : <http://www.eulerhermes.com>.
6. Голод В. Ю. Протекціонізм України як засіб обмеження торгівлі з Китаєм: критичний аналіз // В. Голод / Журнал «Україна-Китай», вип..2, 2018 // URL: <http://sinologist.com.ua/golod-v-yu-proteksionizm-ukrayiny-yak-zasib-obmezheniya-torgivli-z-kytayem-krytychnyj-analiz/>
7. Decker R., Zhao X. SMEs' Choice of Foreign Market Entry Mode: A Normative Approach // International Journal of Business and Economics. Vol. 3. - №3(2015). -p. 181-200.
8. Державний Експортно-імпортний банк КНР // URL: <http://www.english.eximbank.gov.cn>.
9. Malcolm D. Spence and Stephen N. Kangi. Impact of Trade Facilitation Mechanism on Export Competitiveness in China. - October, 2017 // URL : www.uneca.org.

УДК 339.9

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Дивнич О. Д., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Кухтяк С., здобувач вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини, ступеня бакалавр,

Полтавський державний аграрний університет

Зростання ролі зовнішньої торгівлі та посилення міжнародної конкуренції між країнами впливають на подальший розвиток усієї системи світового господарства, диверсифікуючи економічні зв'язки між його учасниками. Умови середовища формування та реалізації експортного потенціалу різні: економічні, політико-правові, соціокультурні, технічні, природно-кліматичні [2].

У цілому експортний потенціал країни тісно пов'язаний з її конкурентними перевагами на міжнародному ринку та залежить від географічного розташування країни; економічних, природно-кліматичних, соціально-культурних, інфраструктурних, наукових, інноваційних, трудових, технологічних, інвестиційних та історичних умов діяльності економічних суб'єктів; правового, політичного та економічного середовища ведення міжнародного бізнесу [3].

У 2021 р. Україна проводила зовнішньоторговельні операції з партнерами із 173 країнами світу, експортувавши товарів та послуг на суму 79,33 млрд. дол. США, з них експорт товарів становив 68,07 млрд. дол. США, експорт послуг – 12,79 млрд. дол. США. Імпорт товарів у 2021 р. становив 72,84 млрд. дол. США, імпорт – 7,98 млрд. дол. США (рис. 1).

У 2021 р. порівняно з 2019 р. сума експорту в цілому збільшився на 23,8 %, що обумовлено збільшенням експорту товарів на 36,0 %, тоді як експорт послуг зменшився на 18,4 %.

У структурі експорту 85,8 % припадає на експорт товарів, відповідно на експорт послуг – 14,2 %.

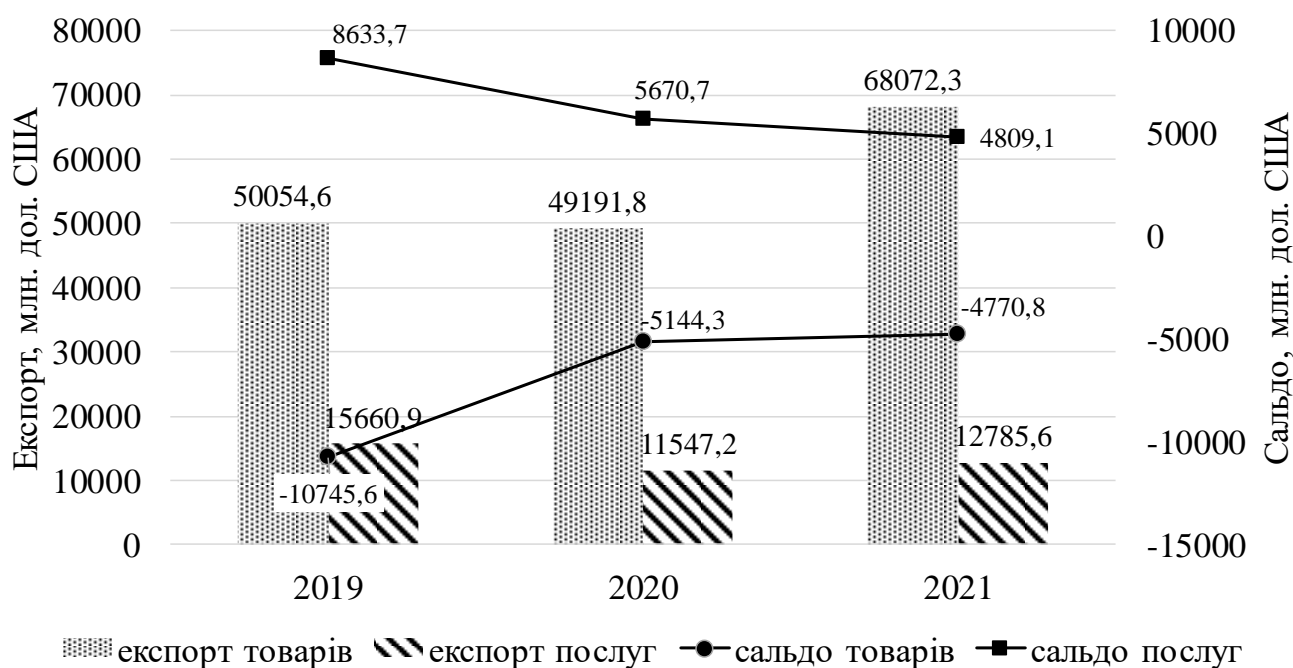

Рис. 1 Динаміка зовнішньої торгівлі України, 2019 – 2021 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Негативне сальдо торгівлі спостерігається протягом 2019 – 2021 рр., тобто експортний потенціал України почав утрачати свої позиції на світових ринках. Однак слід відмітити, що негативне сальдо зменшилося з 3,74 млрд. дол. до 1,48 млрд. дол. США, що сприяло збільшити коефіцієнт покриття експортом імпорту до 0,98. При цьому сальдо товарів є постійно негативним і у 2021 р. становить 4,77 млрд. дол. США, що на 55,6 % менше за показник 2019 р. А сальдо послуг є додатнім, однак його сума за аналізований період зменшилася на 44,3 %, а коефіцієнт покриття експортом імпорту становить 1,6. Зростання обсягів торгівлі між Україною та країнами ЄС (27) не призвело до позитивних зрушень у структурі експортного потенціалу України, сума експорту у 2021 р. склала 30,25 млрд. дол. США або 38,1 % загальної суми експорту.

Кількість підприємств, що здійснювали експорт товарів збільшилася на 1,9 % до 17002 од., експорт послуг – на 7,3 % до 10300 од.

У структурі експорту у 2021 р. найбільша частка припадає на продовольчі товари та сировина для їх виробництва – 43,9 %, чорні й кольорові метали та вироби з них – 24,9 %, мінеральні продукти – 12,5 %, машини, устаткування,

транспортні засоби та прилади – 6,1 % [4]. Темпи зростання українського експорту сільськогосподарської та харчової продукції випереджають світові, що свідчить про досить стабільний світовий попит та стійкість цих експортних груп до кризових явищ в економіці України.

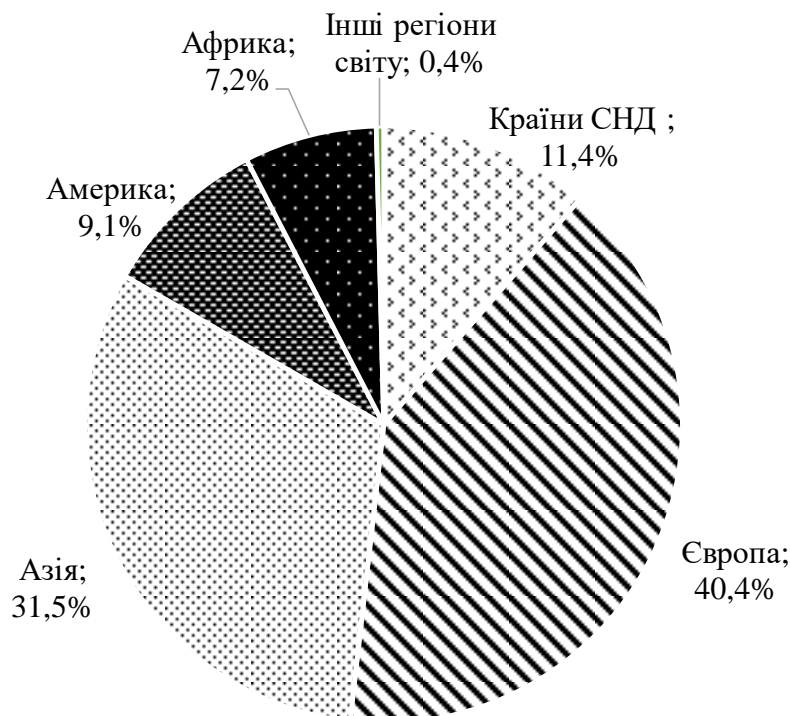

Рис. 2. Розподіл зовнішньої торгівлі товарами та послугами за географічними регіонами, 2021 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Тенденція до зменшення питомої ваги регіону СНД у зовнішній торгівлі України (із 17,4 % у 2019 р. до 11,4 % у 2021 р.) та одночасне зростання частки Азії (із 27,5 % у 2019 р. до 31,5 % у 2021 р.) є своєрідною переорієнтацією експортного потенціалу України на світових ринках та при цьому зміною кон'юнктури торгівлі (рис. 2). Основними країнами-партнерами у зовнішній торгівлі товарами є Китай, Польща, російська федерація, Туреччина, Німеччина, Індія, Італія, Єгипет.

Таким чином, стратегічними напрямками розвитку експортного потенціалу України є інноваційна перебудова виробництва, стимулювання припливу інвестицій, впровадження більш ефективних методів регулювання зовнішньої торгівлі.

Список використаних джерел

1. Зовнішня торгівля України за 2021 рік: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 134 с.
2. Нікітіна А. В., Юдіна І. В. Удосконалення теоретико-методичних основ експортного потенціалу підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 24 – 27. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/34_2018/7.pdf.
3. Талавіра Є. В. Сучасні тенденції регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах глобалізації. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3355>.
4. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

УДК 339.9

НОВІ ІНДУСТРІАЛЬНІ КРАЇНИ «ПЕРШОЇ ХВИЛІ»

Дивнич О. Д., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Тіщенко В., здобувач вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини, ступеня бакалавр,

Полтавський державний аграрний університет

Нові індустріальні країни – типологічне угруповання країн, які характеризуються високими темпами економічного зростання з активізацією інноваційної складової та залученням іноземного капіталу. Окремі країни нової індустріалізації за часткою валового внутрішнього продукту на душу населення досягли рівня найбільш розвинених країн світу [1].

Країни, які входять в зазначену групу, розподіляються за хвилями:

– НІК «першої хвилі»: «4 азіатських тигра» або «4 азіатських дракона»: Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань (експортоорієнтований розвиток

національних економік);

– «латиноамериканські пуми»: Аргентина, Бразилія та Мексика (розвиток національних економік з орієнтацією на імпортозаміщення);

– НІК «другої хвилі»: Малайзія, Таїланд, Індія, Чилі;

– НІК «третьої хвилі»: Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія;

– НІК «четвертої хвилі»: Філіппіни, південні провінції Китаю [2, с. 147].

Проведемо дослідження НІК «першої хвилі», а саме Гонконг, Республіку Корею, Сінгапур, Аргентину, Бразилію та Мексику як найбільш потужної та динамічної за розвитком підсистеми.

Найважливішими макроекономічними показниками та структурними елементами при аналізі економіки країн виступають рівень ВВП країни, рівень ВВП на душу населення. Показник ВВП в нових індустріальних країнах не мають однозначної тенденції. Зокрема, ВВП Бразилії у 2021 р. порівняно з 2017 р. зменшився на 22,0 %, Аргентини – на 24,3 %, Сінгапуру – на 3,7 %, що обумовлено коронавірусною епідемією та загостренням глобальних викликів світової економіки. При цьому, ВВП Мексики за досліджуваний період збільшилося на 9,8 %, Республіки Кореї – на 11,5 %, Гонконгу – на 8,2 %.

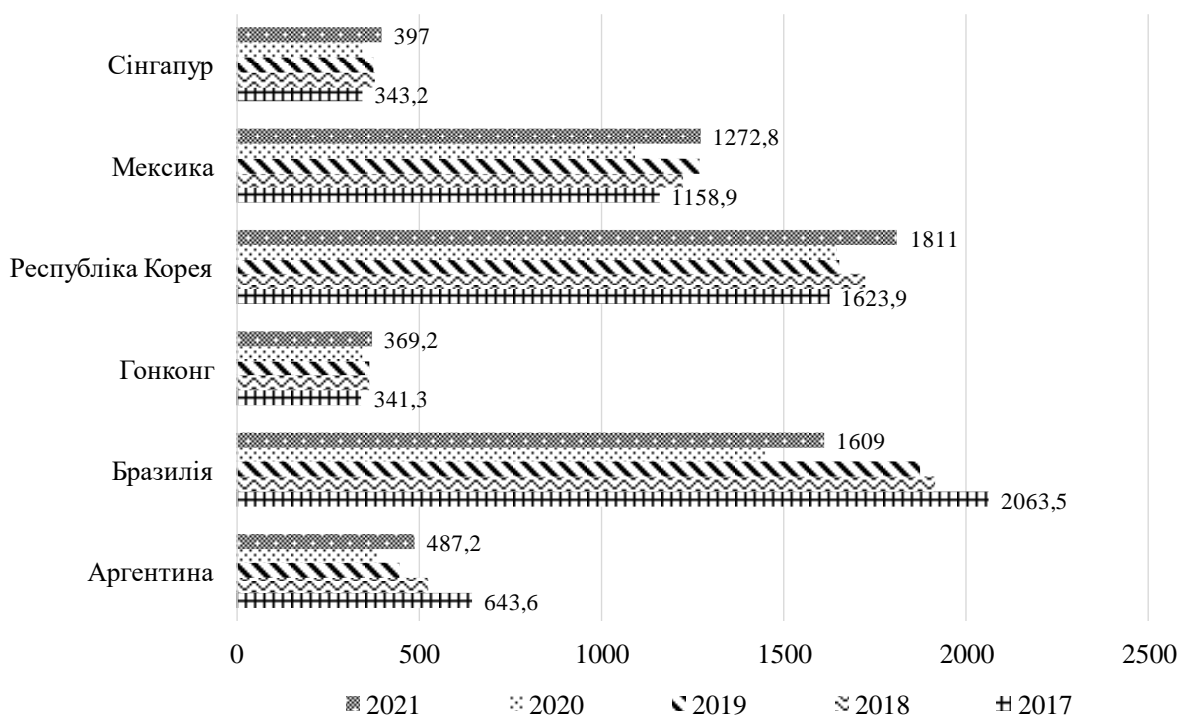

Рис. 1. Динаміка ВВП НІК «першої хвилі», 2017 – 2021 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Серед нових індустріальних країн найвищий рівень ВВП мають Республіка Корея (1811 млрд. дол. США), Бразилія (1609 млрд. дол. США), Мексика (1272,8 млрд. дол. США). В цілому ВВП нових індустріальних країн зменшився на 3,7 %, а їх частка у світовому ВВП зменшився з 7,6 % до 6,2 %.

Таблиця 1

ВВП на душу населення у НІК «першої хвилі», 2017 – 2021 рр., дол. США

Країни	2017	2018	2019	2020	2021
Аргентина	14613	11795	9964	8496	10636
Бразилія	9897	9121	8845	6794	7507
Гонконг	46160	48538	48356	46108	49801
Республіка Корея	31617	33437	31902	31721	34998
Мексика	9434	9857	10145	8655	10046
Сінгапур	61151	66859	65831	60729	72794
Світ	10741	11284	11320	10882	12235

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Найвищий рівень ВВП на душу населення серед НІК «першої хвилі» у Гонконгу – 49801 дол. США та Республіці Кореї – 34998 дол. США, що у 4,1 та 2,9 рази відповідно перевищує середньосвітовий показник, тоді як рівень показника в інших країнах є нижчими за середній показник. Найголовніший чинник економічного піднесення НІК – іноземні інвестиції, які надходили з високорозвинутих індустріальних країн.

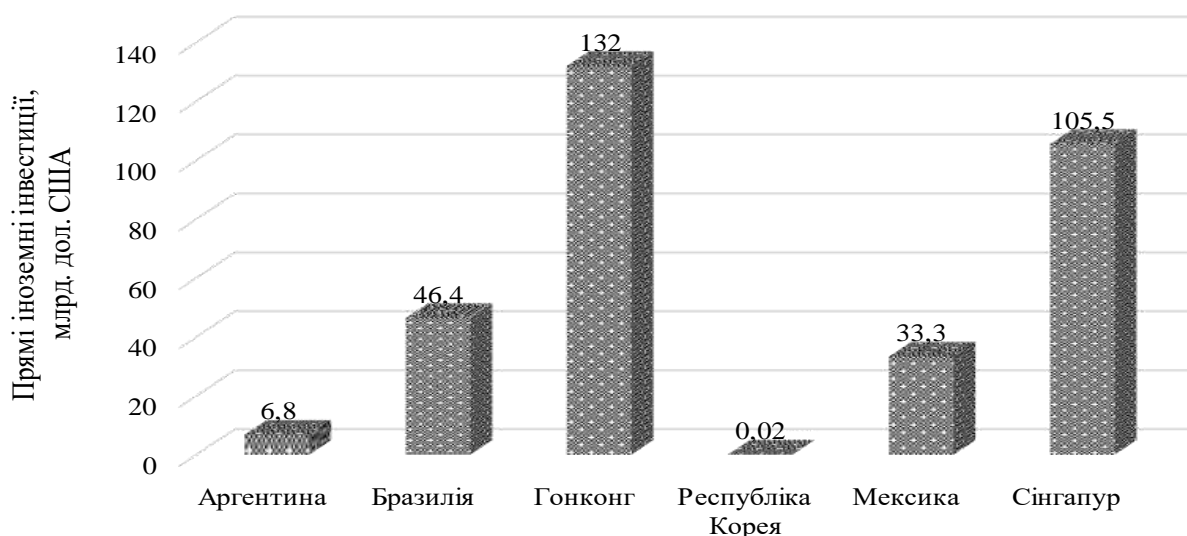

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції до НІК «першої хвилі», 2021 р., млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Лідером за надходженням прямих іноземних інвестицій у 2021 р. є Гонконг (132 млрд. дол. США). Це найбільший показник серед усіх нових індустриальних країн. Другу та третю позицію займають Сінгапур та Бразилія з показниками рівня інвестицій 105,5 та 46,4 млрд. дол. США відповідно. Найменший показник має Республіка Корея (рис. 2).

Список використаних джерел

1. Географія. URL: <http://subject.com.ua/geographic/zno/272.html/>.
2. Парфіненко А. Ю., Подлепіна П. О., Кондакова Г. О. Нові індустриальні країни «першої хвилі» в системі світогосподарських зв'язків. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. № 1144. С. 146 – 150.
3. Індикатори світового розвитку. URL: <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators>.
4. Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.

Вплив війни на аграрний сектор економіки та суміжні сфери

The impact of the war on the agricultural sector of the economy and related areas

УДК 338.432:631.115

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Миколенко І.Г., д.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет

Ключовим результатом реформування аграрної сфери національної економіки стало поглиблення процесів агропромислової інтеграції, поява у вітчизняному бізнес-середовищі транснаціональних та трансрегіональних інтегрованих утворень, переважно, холдингового типу, активізація процесів створення вертикально- та горизонтально-інтегрованих структур. Вказані обставини визначають основні детермінанти економічної поведінки аграрних підприємств. При цьому зростання рівня концентрації виробництва та капіталу, концентрація земельних та матеріальних ресурсів, підвищений рівень економічної ефективності функціонування інтегрованих об'єднань у порівнянні з іншими групами товаровиробників обумовили диспропорції та зрушення в конкурентному середовищі цільових ринків збуту продукції аграрних підприємств, а також визначили пріоритети розвитку ресурсних ринків. В свою чергу, активізація процесів інтеграції, заснованої на консолідації, специфікації активів, централізації управлінських функцій, сприяє трансформації організаційно-економічної взаємодії суб'єктів агропромислового виробництва, забезпечення зростання керованості міжгалузевого обороту ресурсів і капіталу за рахунок переведення ринкових ланцюжків створення доданої вартості в регульований інтраекономічний простір. Відповідно, пріоритети економічного розвитку підприємств агропромислового виробництва визначаються відповідними інституційно-господарськими детермінантами, а також рівнем розвитку організаційно-економічних механізмів, інструментів та систем управління інтеграційними процесами.

Агропромислова інтеграція, як економічна категорія, виражає сукупність організаційно-економічних відносин, що виникають між підприємствами агропромислового виробництва та іншими суб'єктами із приводу встановлення повторюваних стійких взаємодій у процесах організації виробництва, праці й управління, обміну результатами виробництва з метою гармонізації економічних інтересів і досягнення синергічного ефекту [1].

Інтеграція господарюючих суб'єктів є властивістю соціально-економічної системи, що проявляється в зміцненні зв'язку між елементами системи, об'єднання їх в одне ціле, виникнення структурної й функціональної форм організації виробництва, які характеризуються єдиною системою цілей, економічних інтересів, зв'язків і функцій. Зміст інтеграції суб'єктів господарювання як економічного процесу, являє циклічну послідовність зміни основних етапів розвитку системи й передбачає рух включених у нього елементів до кількісно і якісно нового стану (рис. 1).

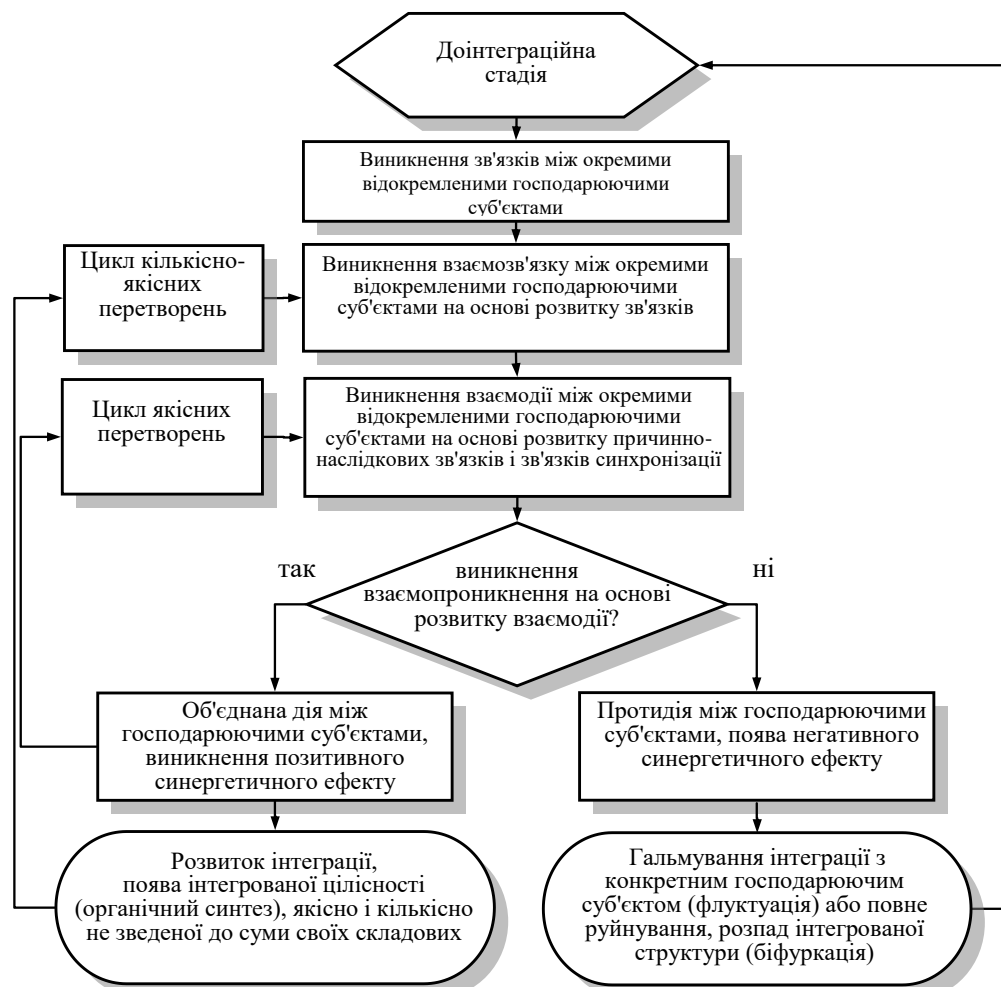

Рис. 1. Алгоритм інтеграції підприємств агропромислового виробництва

Доцільним є виділення двох видів циклів розвитку інтеграції як економічного процесу: цикл кількісно-якісних перетворень - характеризується поширенням інтеграції вшир, включенням у процес інтеграції нових елементів (господарюючих суб'єктів), означає появу складного структурного й функціонального рівнів організації виробництва, що характеризуються високорозвиненими формами відтворювальних процесів; цикл якісних перетворень - передбачає розвиток інтеграції вглиб, трансформацію суб'єктів господарювання, сприяє переходу їх у нову якість [2]. Оскільки на інтегровану структуру діють зовнішні й внутрішні фактори й сама по собі вона є динамічною, вона здатна випробовувати на собі такі явища як флуктуації - локальне збурювання, що загрожує загальній рівновазі системи, а також поліфуркації - руйнування, розпад системи в результаті порушення загальної рівноваги.

Сутність ефективності інтеграції господарюючих суб'єктів агропродовольчої сфери проявляється через конкурентоспроможність, обумовлену факторами продуктивності (нові знання, інновації, підприємницькі здібності, інноваційний менеджмент, інформація, нові інформаційні технології), які на відміну від традиційних факторів виробництва (праця, земля, капітал) володіють рядом специфічних характеристик: самозростанням, невичерпністю й поширеністю (а не рідкістю) ресурсів.

В умовах глобальної конкуренції інтегровані структури виявили себе більш ефективними й пристосованими до ринкових умов. У перспективі, при здійсненні децентралізації управління, удосконалюванні організаційно-економічних взаємин, включенні їх в інвестиційні програми розвитку агропромислового виробництва, координації з регіональними органами управління, розробці й реалізації кластерної регіональної політики, вони продовжать свій розвиток й окремі з них при збереженні ними конкурентної стратегії зможуть виступити як ядро кластера, для якого характерна більш м'яка інтеграція на основі ринкових механізмів.

Основні переваги, що обумовлюють інтеграцію підприємств агропромислового виробництва: збереження сформованих виробничих зв'язків і

зменшення наслідків трансформаційного спаду; гарантування самодостатності господарюючих суб'єктів для реалізації великих інвестиційних проектів; забезпечення сприятливих стартових умов з погляду конкурентоспроможності на світових ринках; досягнення керованості; подолання неефективності двосторонньої монополії; підвищення рівня ринкової влади; збільшення розмірів компанії й отримання можливості наростити випуск до мінімально ефективного обсягу; підвищення фінансової стабільності в рамках інтегрованої структури; забезпечення мобільності й динамічності реалізації інноваційних процесів та інші [3].

Специфічними протиріччями інтеграції підприємств агропромислового виробництва, що представляють внутрішнє джерело її розвитку: між кількісною і якісною сторонами процесу розвитку інтеграції господарюючих суб'єктів; між тенденцією до об'єднання виробництв і відносною відособленістю господарюючих суб'єктів; між поділом і інтеграцією праці; між суб'єктами господарювання великого й малого бізнесу; між приватними інтересами окремих виробничо-господарських одиниць і їх загальним економічним інтересом; між завданнями розвитку конкурентного середовища й формування сприятливих умов для раціональної інтеграції господарюючих суб'єктів; між економічною незалежністю господарюючого суб'єкта і єдністю його з іншими елементами виробничої системи. Протиріччя інтеграції виступають як змістовна форма взаємодії незбіжних інтересів різних суб'єктів економічних відносин.

Виявлено імперативний характер необхідності інтеграції територіально-галузевих комплексів агропромислового виробництва в кластери й стратегічні альянси як форми взаємодії виробників і споживачів агропродовольчої продукції, що повинна лягти в основу створення системи стратегічного управління із цільовими настановами й механізмами системи інституційного регулювання, що забезпечують стійкий розвиток підприємств охоплених галузей за рахунок одержання синергічних ефектів.

Відповідно, доцільно окреслити концепцію інтегративного розвитку підприємств агропромислового виробництва, яка відрізняється від традиційних

спрямованістю на взаємодію переробних та аграрних підприємств з інноваційними структурами, установами освіти і науки шляхом створення територіальних кластерів, що дозволяє інтенсифікувати розвиток багатогалузевого комплексу на основі акумулювання нових ідей, економічних ресурсів і кадрового потенціалу. Організаційна структура такого кластера, що реалізує завдання стратегічного управління, складається з: 1) підприємств, що формують єдину виробничо-технологічно замкнутий ланцюг від поставок сировини до виробництва і реалізації продукції, а саме тих, які виробляють сировину і готову продукцію і технологічно залежні підприємства та організації кластера; 2) організацій та установ інституційної структури кластера; 3) механізму взаємодії між підприємствами, які виробляють сировину та продукцію, і суб'єктами інституційної структури кластеру.

Список використаних джерел

1. Гуторов А.О. Вертикально інтегровані структури у сільському господарстві: економічні засади формування та розвитку [Текст] / А.О. Гуторов // Економіка і прогнозування. — 2011. — № 1. — С. 120—130.

2. Півень А. В. Управління інтеграційною взаємодією в менеджменті підприємств агропромислового виробництва / А. В. Півень // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2019. – № 4. – С. 65-70.

3. Формування та розвиток інтеграції агропромислового виробництва в умовах євроінтеграції / Спаський Г.В., Швець А.А. // Економіка АПК. - 2019. - № 3 - С. 97.

УДК 338.43:631.15:631.6.02

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

*Жайворон Д. С., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, спеціальність
051 Економіка, Полтавський державний аграрний університет,
Науковий керівник: д. е. н., професор, професор кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин, Самойлик Ю. В.*

Україна, завдяки родючим ґрунтам та сприятливим кліматичним умовам, що історично сприяло розвитку аграрної сфери та спеціалізації на виробництві агропродовольчої продукції, зарекомендувала себе у світі, як постачальник агропродовольчої продукції. Природний потенціал виробництва сільськогосподарської продукції в Україні є досить високим та дозволяє забезпечити продуктами харчування населення у кілька разів більше від населення країни, що спонукало до розвитку зовнішньоекономічної діяльності та налагодження постійних експортно-імпортних відносин, які є основною складовою зовнішньоекономічної діяльності.

За визначенням Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» агропродовольчий ринок - суб'єкт господарювання, що створює належні умови для реалізації (оптової реалізації) сільськогосподарської продукції, в тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях відповідно до закону [1].

Дане визначення на нашу думку являється застарілим та не повним, що і не дивно воно було написано у 1997 р. і від тоді майже не змінювалося, більш повним та загально описуючим на нашу думку, є визначення Т. Г. Дудара, ринок агропродовольчої продукції слід характеризувати як ефективний механізм задоволення потреб товаровиробників і запитів споживачів, найважливішою

властивістю якого є те, що він виступає чутливим регулятором і координатором системи комерційних зусиль суб'єктів ринку, спрямованих на виробництво і реалізацію конкурентоспроможних агропродовольчих товарів для забезпечення продовольчої безпеки і формування експортного потенціалу держави [2, с. 22].

Також актуальним є визначення Ю. В. Самойлик, яка характеризує агропродовольчий ринок як сукупність відносин, визначених у часі та просторі з приводу купівлі-продажу сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та побічної продукції, що об'єднані в складну ієрархічно упорядковану структуровану систему, яка охоплює підсистеми та сегменти, що можуть бути пов'язаними та непов'язаними між собою [3, с. 166].

Основні суб'єкти агропродовольчого ринку України є орієнтованими на експорт, що стабільно підтверджується двома ознаками: по перше - великими обсягами імпорту як готової продовольчої продукції так і продовольчих товарів, які слугують сировиною для подальшої переробки у різні країни світу; по друге великими обсягами виробництва продукції, які перевищують обсяги внутрішнього споживання в кілька разів, а по деяким продуктам харчування в майже в десять разів, наприклад соняшникова олія, у 2020 р. вироблено – 6084,4 тис. тон при внутрішньому споживанні – 512 тис. тон.

Україна довгий час займалася налагодженням зовнішньоекономічних відносин та змогла зарекомендувала себе, як стабільний постачальник агропродовольчої продукції і знайти постійних споживачів на світовому агропродовольчому ринку, якими зазвичай були країни Азії, Європи та Америки, високою популярністю користується продукція галузі рослинництва та рослинні масла. Нажаль війни розпочата у 2022 році, одним із основних конкурентів на світовому агропродовольчому ринку – російською федерацією призвела до руйнування налагоджених логістичних зв'язків, часткової втрати доступу до виробничих потужностей, готової продукції та техніки, які були на територіях потрапивши під тимчасову окупації, постраждали або були знижені у наслідок бойових дій.

Для наглядного розуміння масштабів впливу війни на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів агропродовольчого ринку проаналізуємо графічне порівняння експорту продовольчої продукції та сільськогосподарської продукції за кодами УКТЗЕД 1-24 по місяцям у 2021-2022 рр, млн дол США (рис. 1).

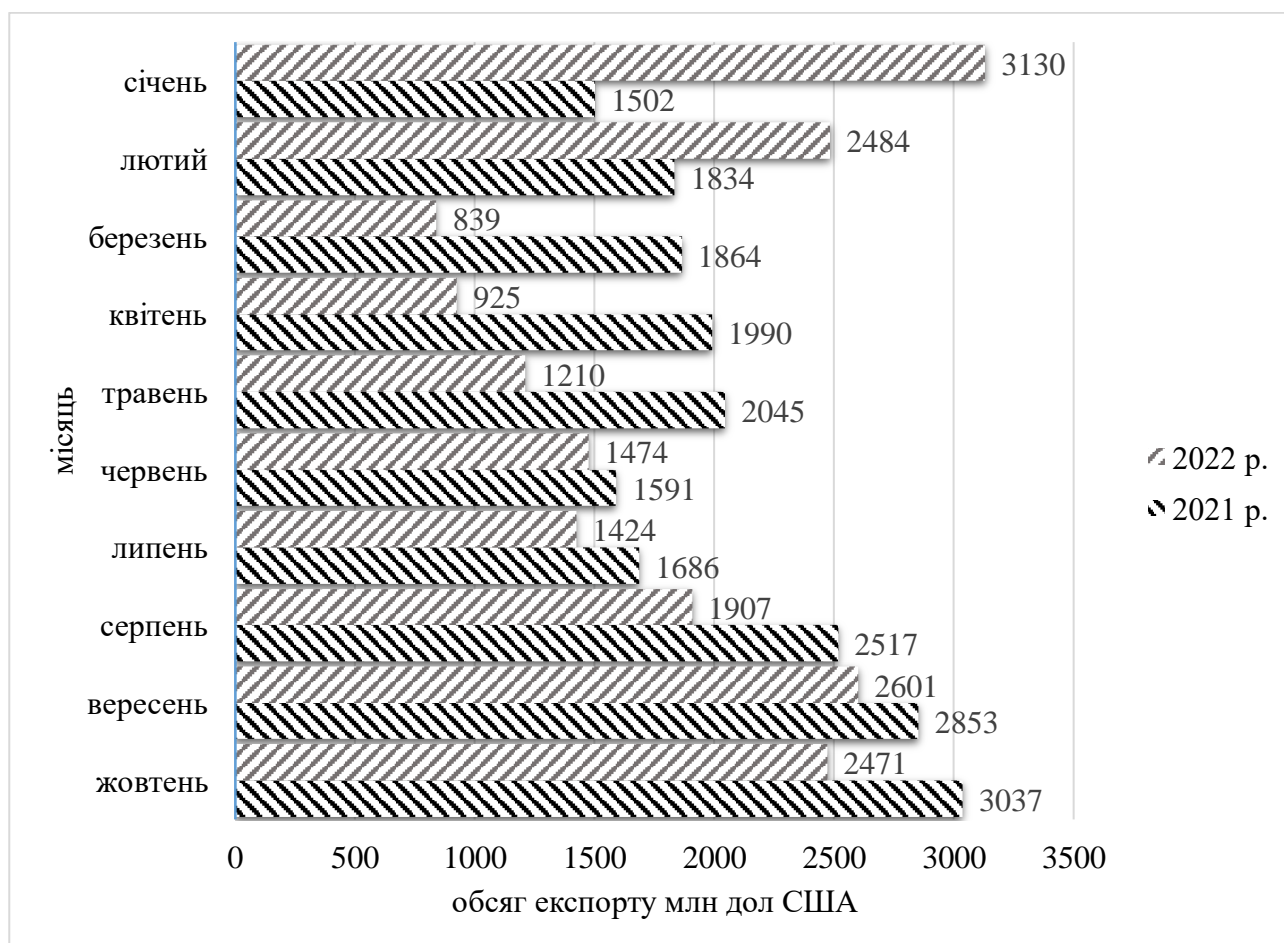

Рис. 1 Експорт продовольчої продукції та сільськогосподарської продукції за кодами УКТЗЕД 1-24 по місяцям у 2021-2022 рр., млн дол США.

Джерело: узагальнено автором [4]

Аналізуючи дані рис. 1 можемо відмітити стрімке зростання експорту продовольчої продукції у січні на 108 % та лютому на 35 % у 2022 р. в порівнянні з 2021 р.. З початком бойових дій відмічається різке зниження експорту в березні, який в березні 2022 р. зменшився у 3 рази в порівнянні з лютим 2022 р., це було спричинено руйнуванням логістичних зв'язків та блокуванням порті. З серпня

відмічається поступове збільшення та стабільне нарощування темпів експорту завдяки початку роботи «зернового коридору», але навіть це не дозволило вийти на довоєнний рівень, після початку війни з березня 2022 р. жоден місяць не зміг досягти рівня експорту аналогічного періоду попереднього року та призвело до загального зниження експорту на 12 %.

Накопичення агропродовольчої продукції та відсутність своєчасної можливості продажу призвели до збільшення її собівартості та зменшення цін її реалізації. За даними Центр досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки (KSE Агроцентр) «В середині вересня середньозважені внутрішні ціни на основні експортно-орієнтовані культури були на 60,7% нижче, ніж до вторгнення РФ, що призводить до 18,5 млрд дол США втрачених доходів українських сільгоспвиробників» [5].

Підсумовуючи все раніше озвучене, можемо стверджувати, війна завдала та стабільно продовжує завдавати неймовірно великих втрат агропродовольчому ринку та економіці країни в цілому, але не зважаючи на це українські виробники агропродовольчої продукції роблять усе можливе, для поступового відновлення темпів експорту та збереження своєї частки на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України, Закон «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23.12.1997 N 771/97-ВР
2. Дудар Т. Г., Дудар В. Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2009. 246 с
3. Самойлик Ю. Концептуальна сутність і структура агропродовольчого ринку. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. 2016. Vol. 2. №. 4. pp. 161–173.
4. Державна митна служба України URL: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini
5. Київська школа економіки URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/Losses_report_issue2_ua.pdf

УДК 658.152.338.45:664

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Карась Ю.М., аспірант,

Полтавський державний аграрний університет

Іпатов А.В., аспірант,

Полтавський державний аграрний університет

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України перед підприємствами, в тому числі і аграрного сектору, постало безліч питань щодо організації своєї діяльності. Важливим питанням для аграріїв було і є - проведення посівної і забезпечення продовольчої безпеки країни. При цьому, не слід забувати про підтримання відповідного рівня економічної стійкості самих підприємств. Адже саме зараз проявляється вплив низки негативних факторів і чинників на їх діяльність. Через три місяці після початку повномасштабної війни збитки в аграрному секторі України вже сягнули 4,3 мільярда доларів, що становить майже 15% капіталу держави. Найбільшу частину втрат фіксують через знищення чи пошкодження сільськогосподарських угідь та відсутність збору врожаю. Нині чітко визначити суму збитків аграрного сектору внаслідок бойових дій неможливо через їх продовження. Однак непрямі втрати в сільському господарстві очікують у розмірі приблизно 23,3 мільярда доларів. Основною проблемою на сьогодні є низький рівень ресурсного потенціалу, для забезпечення ефективного робочого процесу.

Ресурсний потенціал підприємства являє собою сукупність взаємопов'язаних ресурсів, які використовуються для виробництва продукції. Величина цього потенціалу визначається обсягом окремих видів ресурсів (земельних, матеріальних і трудових), які перебувають у розпорядженні підприємства. [4]

Земля є основою ресурсного потенціалу аграрного підприємства. В наслідок бойових дій забруднення рівень забруднення ґрунтів на надзвичайно

високому рівні. Шкідливими речовинами забруднено приблизно 182 880 м². За підрахунками ООН, Україна - одна з найбільш замінованих країн світу. Для розмінування потрібен час, від 5 до 7 років. Під час вибухів артилерійських снарядів в ґрунт потрапляє ціла низка токсичних сполук. В наслідок розривів снарядів та мін відбувається миттєве руйнування верхнього родючого шару ґрунту, який формувався протягом віків. За оцінками Держекоінспекції, станом на 1 жовтня збитки, яких армія РФ завдала екосистемам України, сягають 1 трильйона 256 мільярдів гривень. З них збитки земельним ресурсам становлять 407 млрд грн, понад 2 млрд грн з яких – забруднення ґрунтів. Ще одна загроза – важкі метали, які накопичуються в ґрунті. Вони можуть негативно впливати на подальшу родючість земель, як результат - зниження урожайності культур та валового збору.

Що стосується ринку робочої сили, то він дуже страждає від дефіциту та дисбалансу. Відбулась зміна структури ринку праці в наслідок вимушеної міграції населення [5]. Адже сучасні реалії такі, що більшість кваліфікованого персоналу покинули країну або призвані до лав ЗСУ. І якщо останнє питання на сьогодні частково вирішено, для цього законодавство вже передбачило можливість надання відстрочки від призову на військову службу шляхом бронювання військовозобов'язаних працівників. Найбільшою загрозою для галузі являється можливий відтік трудових ресурсів за кордон, адже в наслідок інфляції та зростання курсу долару необхідне зростання заробітних плат на 25-30 %, для цього потрібно прибутку. В цьому році аграрні підприємства не отримають високий рівень прибутку, а відповідно реалізувати підняття неможливо.

Розглядаючи вплив війни на матеріальні ресурси аграрного підприємства можна виділити ще одну проблему, це відсутність необхідної кількості пального, добрив та оборотних коштів, відсутність техніки і обладнання, адже в результаті воєнних дій деякі території окуповані, сільськогосподарська техніка та елеватори знищені або розграбовані. Значну частину пального та мінеральних добрив країна імпортувала з Росії та Білорусі. Ці поставки зупинилися після

перших ракетних обстрілів українських міст. Крім того, окупанти заблокували морський шлях, завдяки морським поставкам можна було б легко компенсувати нестачу пального. Аграрним підприємствам бракує обігових коштів для закупівлі насіння, добрив, засобів захисту рослин.

У вирішенні вищенаведених проблем досить суттєву роль може вирішити держава. Зокрема Кабмін ухвалив низку рішень, які полегшують доступ виробників сільгосппродукції до, зокрема, пестицидів і агрохімікатів в умовах воєнного стану. Уряд спростив умови їх перевезення автомобільним транспортом. Продовжено й термін дії допусків на право роботи, пов'язаної з транспортуванням, зберіганням, застосуванням і торгівлею пестицидами й агрохімікатами. Ця норма поширюється на період дії воєнного стану в Україні та протягом 90 днів після його припинення або скасування. Держава також зробила позитивні кроки й у напрямку вирішення проблеми з паливо-мастильними матеріалами, спрощено проходження митних процедур для постачання нафтопродуктів.

Список використаних джерел

1. Бердникова Л.Ф. Ресурсний потенціал організації: поняття і структура. Вектор науки ТГУ. 2011. № 1. С. 201–203.
2. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навчальний посібник. Київ : Вид-во ЦНЛ, 2005. 352 с.
3. Материнська О.А., Ярова А.О. Ресурсний потенціал підприємства: проблеми та шляхи його вирішення. URL: <https://nauka.kushnir.mk.ua>
4. Міценко Н.Г. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, структура, стратегія використання / Н.Г. Міценко, О.М, Кумечко // Науковий вісник ЛНТУ України. – 2011. – Вип. 20.9. – С.193-198.
5. Пищуліна О., Маркевич П. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та методи стабілізації URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.

УДК 004.9:63

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

*Рибаченко К.О. здобувач вищої освіти СВО Магістр,
ОПП Економіка підприємства,*

Гладіліна А.Д. здобувач вищої освіти СВО Магістр, ОПП Економіка підприємства, Полтавський державний аграрний університет

Цифрові технології, що підвищують ефективність сільськогосподарського виробництва та сприяють поліпшенню контролю та нагляду господарювання, вже почали успішно застосовувати у низці агрокомплексів. Зокрема, за прогнозами аналітичного агентства MarketsandMarkets, ринок інструментів цифрового сільського господарства збільшиться з 5,6 млрд дол. США у 2021 р. до 6,2 млрд дол. США у 2022 р. За оцінками Forbes [2], виробники аграрної продукції мають упроваджувати інструменти цифрового перетворення в сільському господарстві (рис. 3.2).

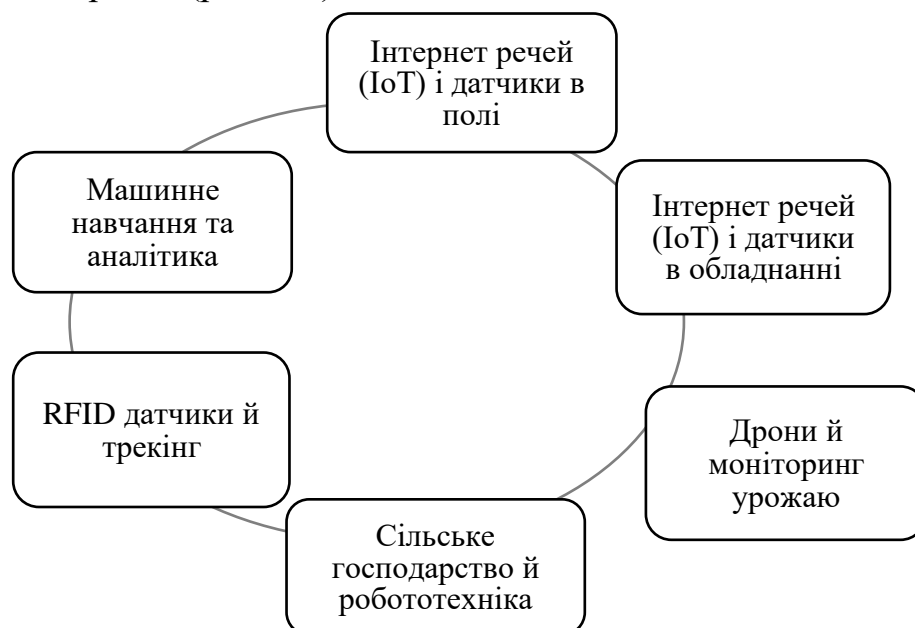

Рис. 1. ТОП-6 цифрових трансформацій у сільському господарстві за версією Forbes [2]

Сільське господарство – один із ключових замовників послуг із супутникового спостереження, користувач систем геопозиціонування, таких як GPS. Останніми досягненнями в суміжних галузях – лазерна та обчислювальна техніка, нейромережеві технології, захищений обмін даними, збір та обробка великих обсягів інформації – створюють передумови принципового прориву у розвитку агротехнологій.

Інтелектуальні системи – це комплекс, що включає в себе інструменти, що спрощують роботу операторів техніки (системи автоматичного водіння), контроль за її використанням (позиціонування та дистанційний моніторинг), а також підвищують якість обробки ґрунту (точне землеробство), обслуговування техніки (віддалена діагностика, виведення інформації про стан вузлів та механізмів на смартфон) управління парком техніки.

Перспективним напрямом розвитку комплексу інновацій в сільському господарстві може стати агроробототехніка. Зараз переважна більшість розроблюваних апаратів – модифікація існуючих відпрацьованих моделей тракторів та комбайнів під безпілотне керування. Але реально вимоги до безпілотної техніки зовсім інші. Для неї не потрібна кабіна, зменшуються вимоги до безпеки конструкції та комплектації – все це дає можливість значно знизити вартість випуску машин, за умови, що вони відразу розробляються як безпілотні.

Трактору-роботу не потрібна система кондиціонування, замість фар достатньо габаритних вогнів (для орієнтації на території використовуються системи геопозиціонування, а також технічний зір на основі лідарів – лазерних локаторів). Така техніка може працювати цілодобово, перериваючись тільки на техобслуговування. За оцінками міжнародних експертів, впровадження безпілотної техніки дозволить знизити прямі витрати як мінімум на 10 %. Використання інтернету речей, захисних алгоритмів блокчейн, технологій обробки великих масивів даних (BigData) у застосуванні до агрономічної інформації в комплексі дає можливість створити принципово новий клас сільськогосподарських машин. На рис. 2 наведено схему використання інтелектуальних роботизованих технологій у циклі управління сільськогосподарськими процесами.

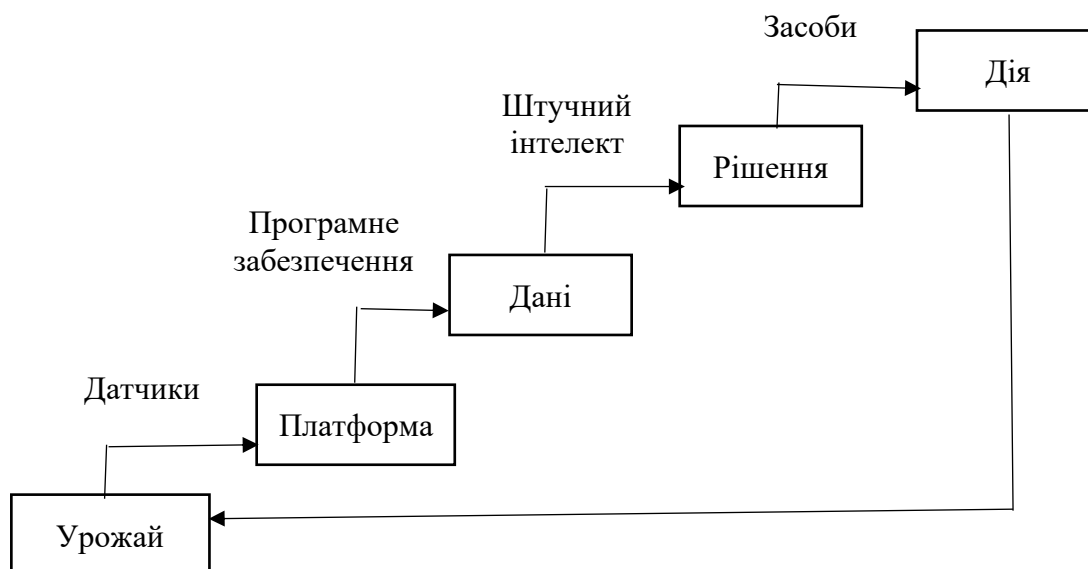

Рис. 2. Штучний інтелект в процесі управління інформацією в сільському господарстві [1]

У перспективі можна виділити три основні напрямки використання роботизованих технологій та штучного інтелекту у сільському господарстві:

- 1) система моніторингу параметрів аграрного сектора;
- 2) система штучного інтелекту з передачі, зберігання та аналізу даних;
- 3) роботизовані системи з реалізації управлінських рішень.

Сьогодні більшість цих сільськогосподарських процесів виконується вручну. Застосування інтелектуальних роботизованих технологій може полегшити виконання найскладніших і рутинних завдань, у тому числі зі збирання, збереження та обробки великих обсягів даних на цифрових платформах, запропонувати оптимальні дії і навіть ініціювати ці дії у поєднанні з роботизованими технологіями.

Список використаних джерел

1. Weeding robotic platform. URL: <https://www.ecorobotix.com/en/avo-autonomous-robot-weeder/>
2. Top Six Digital Transformation Trends In Agriculture. URL: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2018/05/14/top-six-digital-transformation-trends-in-agriculture/?sh=20ae001aed2e>

УДК 338.1. 631

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Загребельна І.Л., к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Цикало О.В., здобувач вищої освіти СВО Магістр, ОПП Економіка підприємства Полтавський державний аграрний університет

Розвиток сільського господарства багато в чому визначає рівень економічної безпеки країни. Важко знайти іншу галузь, яка б здійснювала такий широкий різноманітний вплив на економіку, соціальні відносини, стан довкілля. Сільське господарство має ряд характерних особливостей, які значною мірою визначають результати діяльності підприємств. Зокрема, засобами виробництва є живі організми (рослини та тварини, що розвиваються за біологічними законами). А отже дія економічних законів в сільському господарстві тісно пов'язана з дією законів природи. Використання землі та природного середовища як основних засобів виробництва. Якісні та кількісні характеристики землі безпосередньо впливають на результат діяльності підприємства. Значний вплив на діяльність аграрних підприємств здійснюють природні умови і, отже, необхідно володіти великим обсягом інформації для уникнення можливих ризиків і невизначеності у процесі виробництва.

Сільське господарство є провідною галуззю економіки України, у якій створюється більше 20% валової доданої вартості (рис. 1) та зайнята значна частина працездатного населення. Його розвиток сприяє підвищенню матеріального добробуту населення, зміцненню економічної та продовольчої безпеки держави, зростанню експортного потенціалу країни. Аграрний сектор економіки України був і залишається ключовим у забезпеченні зайнятості населення, а також забезпеченні продовольчої безпеки не лише України, а й усього світу.

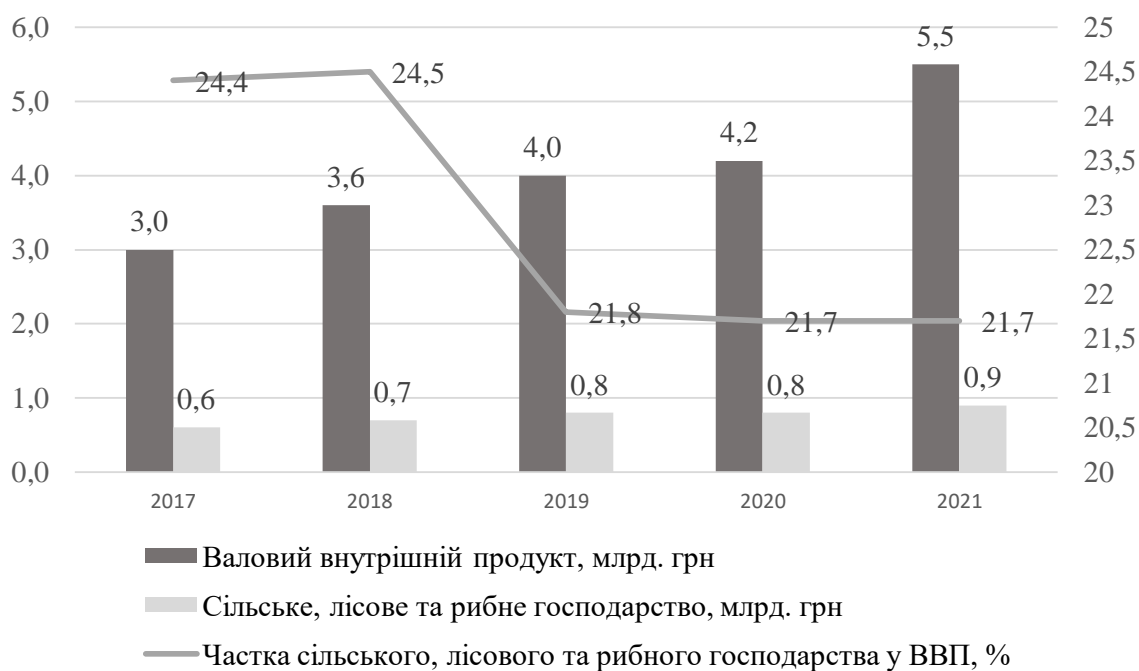

Рис. 1. Ключові макроекономічні показники України, 2017-2021 рр.
 Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [2]

Аналізуючи рис. 1. варто відмітити, що вартість ВВП України з кожним роком збільшується, зокрема в 2017 р. він становив 2981,1 млрд. грн, а в 2021 р. зріс до 5459,6 млрд. грн. Незважаючи на щорічне зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, частка галузі у ВВП знижується. Зокрема, частка сільського, лісового та рибного господарства у ВВП зменшилася з 24,4 % в 2017 р. до 21,7 % в 2021 р. Зниження частки сільського господарства у структурі ВВП пояснюється неефективністю аграрного сектора через деградацію земель та зниження їх продуктивності, вузькість ринків збуту тваринницької продукції, недостатність техніки, фінансових ресурсів. Основними секторами сільського господарства є продукція рослинництва – 81,4 % в структурі продукції сільського господарства України, продукція тваринництва – 18,6 % (табл. 1).

Найбільшу питому вагу в структурі продукції рослинництва займають культури зернові та зернобобові 38,5 %, технічні культури – 28,0 %, картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі – 11,3 %, культури плодові та ягідні, виноград – 2,0 %. В структурі продукції тваринництва вирощування сільськогосподарських тварин на м'ясо – 10,1 %, молоко – 5,4 %, яйця – 2,3 %.

**Структура продукції сільського господарства України за її видами
 2017-2021 рр., %**

Назва продукції	Роки					2021 р. до 2017 р.
	2017	2018	2019	2020	2021	
Продукція рослинництва	77,4	78,9	79,1	77,3	81,4	+4,0
Культури зернові та зернобобові	32,0	33,6	35,2	33,9	38,5	+6,5
Культури технічні	26,9	28,4	28,6	26,5	28,0	+1,1
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	12,9	12,1	11,4	12,9	11,3	-1,6
Культури плодові та ягідні, виноград	2,3	2,6	2,1	2,2	2,0	-0,3
Культури кормові	1,5	1,4	1,3	1,3	1,1	-0,4
Інша продукція та зміна обсягів незавершеного виробництва	1,8	0,8	0,5	0,5	0,5	-1,3
Продукція тваринництва	22,6	21,1	20,9	22,7	18,6	-4,0
Вирощування сільськогосподарських тварин	11,2	10,8	10,9	12,0	10,1	-1,1
Молоко	7,4	6,7	6,3	6,7	5,4	-2,0
Яйця	2,9	2,8	2,8	3,1	2,3	-0,6
Інша продукція	1,1	0,8	0,9	0,9	0,8	-0,3

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2]

Найбільш рентабельним в 2021 р. для сільськогосподарських підприємств було виробництво таких видів продукції: соняшнику – 39,4 %, молока – 20,4 %, зернових та зернобобових – 20,0 %, плодів та ягід – 19,0 %. Збитковим для підприємств було вирощування овець та кіз на м'ясо – -39,4 %, великої рогатої худоби на м'ясо – -24,2 %, яєць – -19,2 %, винограду – -16,2 %, цукрових буряків – -13,5 %. В цілому за видами продукції тваринництва спостерігається негативна тенденція щодо зниження рівня рентабельності виробництва продукції в динаміці.

Варто відмітити, що основним джерелом власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств є прибуток підприємств (табл. 2).

За даними табл. 2 чистий прибуток від діяльності підприємства в 2021 р. склав 248315,2 млн. грн, що на 119435 млн. грн, або на 92,7 % більше ніж в 2015 р. Рентабельність операційної діяльності коливалася протягом досліджуваного періоду і в 2021 р. становила 40,3 в.п., що на 1,4 в.п. менше порівняно з 2015 р.

Фінансові результати підприємств сільського, лісового та рибного господарства України, 2015-2021 рр.

Назва показника	Роки					2021 р. до 2015 р.
	2015	2018	2019	2020	2021	
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн	103137,6	71478,5	94041,4	82230,6	239982,5	232,7
Чистий прибуток, млн. грн	128880,2	94402,3	116561,3	108581,4	248315,2	192,7
Рентабельність операційної діяльності, %	41,7	18,3	19,2	18,6	40,3	-1,4 в.п.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2]

Одним із основних резервів підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва є раціональне використання основного засобу виробництва, зокрема землі. Нинішній стан сільського господарства різко суперечить стратегічним цілям розвитку країни і вимагає швидкого прийняття комплексної довгострокової програми подолання кризи сільського господарства та підтримки розвитку села. В Україні має бути основа для стабільного розвитку сільського господарства, виробництво екологічної, безпечної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції; впровадження досягнень та інновацій НТП, залучення молоді в сільськогосподарське виробництво та забезпечення гідної оплати праці.

Список використаних джерел

1. Дугієнко Н.О., Лева В.Е. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 25. С. 99-107.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України: вебсайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2022).
3. Потапов, О. С. Сільське господарство України: сучасний стан та особливості розвитку. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуал. питання науки і практики*. 2018. № 9. С. 136–147.

УДК 355/359-63: 338.054.23

ЕФЕКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: МІЖНАРОДНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Самойлик Ю., д.е.н., професор,

*Куленяк А., Проскурня А., Подолько Д., здобувачі вищої освіти
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
Полтавський державний аграрний університет*

Розглядаючи ефективність з точки зору економіки, варто зазначити, що ця категорія насамперед пов'язана з покращенням використання виробничих ресурсів і зниженням сукупних затрат для досягнення найкращих результатів. Під ефективністю також слід розуміти комплексне відображення результатів використання та перетворення всіх ресурсів за певний проміжок часу. Залежно від того, на якому рівні оцінюється ефективність, до уваги беруться різні показники. Чим вищий рівень, тим більш консолідовані індикатори розглядаються. Крім того, при оцінюванні ефективності важливо враховувати галузеві особливості.

Однією з найдинамічніших і водночас стабільних галузей у світі є аграрна. З одного боку, у цій сфері постійно виникають нововведення, нові технології, сорти рослин і тварин, тренди в споживанні, що визначає динамізм галузі, а з іншого боку, наявність постійного попиту на сільськогосподарську продукцію з огляду на те, що вона покриває базові потреби в харчуванні, забезпечує стабільність функціонування аграрного сектору економіки.

Аграрний сектор упродовж кількох років забезпечує позитивне зовнішньоторгівельне сальдо країни, виділяють значну кількість проблемних питань в цій сфері, що потребують негайного вирішення, зокрема: непрозорість земельних відносин; невідповідність міжнародним стандартам якості та безпеки; низький рівень інвестування; неадаптовані законодавчі акти України до вимог ЄС;

проблема перерозподілу ринку в ринковій самостійності; підвищена залежність від державного фінансування; низький рівень інноваційної активності; недосконала логістика [2].

Стан аграрного сектору економіки перебуває під впливом деструктивних глобалізаційних чинників, викликаних насамперед війною в Україні. Ця проблема не є локальною і охоплює більшість країн світу, крім того, військові дії оголили інші проблеми аграрної сфери, що негативно відображаються на продовольчій безпеці у світі [3]. Аграрна продукція є ключовим товаром на світовому ринку, оскільки у торгівлі задіяні майже всі країни світу, при цьому, агропродукція має стабільний попит, незважаючи на глобальні та локальні виклики та ризики. У цілому можна вважати, що базові агропродовольчі товари є нееластичними за ціною. Зокрема, попит на зерно є порівняно стабільним, не дивлячись на підвищення чи зниження цін, оскільки цей продукт є основним у раціоні харчування населення більшості держав, а також є сировиною для подальшого виробництва продовольчих та непродовольчих товарів [3, 8].

За підсумками 2021/2022 маркетингового року Україна посідає 7 місце у світі за обсягами виробництва пшениці, яка є одним із основних товарів – об'єктів продажу на глобальному агропродовольчому ринку. Виробництво пшениці у 2021/2022 маркетинговому році було рекордним і становило 779,3 млн т. Протягом останніх років лідерами з виробництва цієї продукції у світі були Китай, Індія та росія. У зазначеному році ці країни сумарно виробили 321,7 млн т пшениці, що становить 41,28 % світового виробництва (рис. 1).

Україна увійшла до ТОП-10 з 2014/2015 маркетингового року з обсягами виробництва пшениці 24 млн т, витіснивши при цьому, Туреччину з цього рейтингу. У 2021/2022 МР з рейтингу вийшла Німеччина, а її місце зайняла Аргентина. Крім того, до лідерів ринку пшениці входять США, Франція, Австралія, Пакистан, Канада.

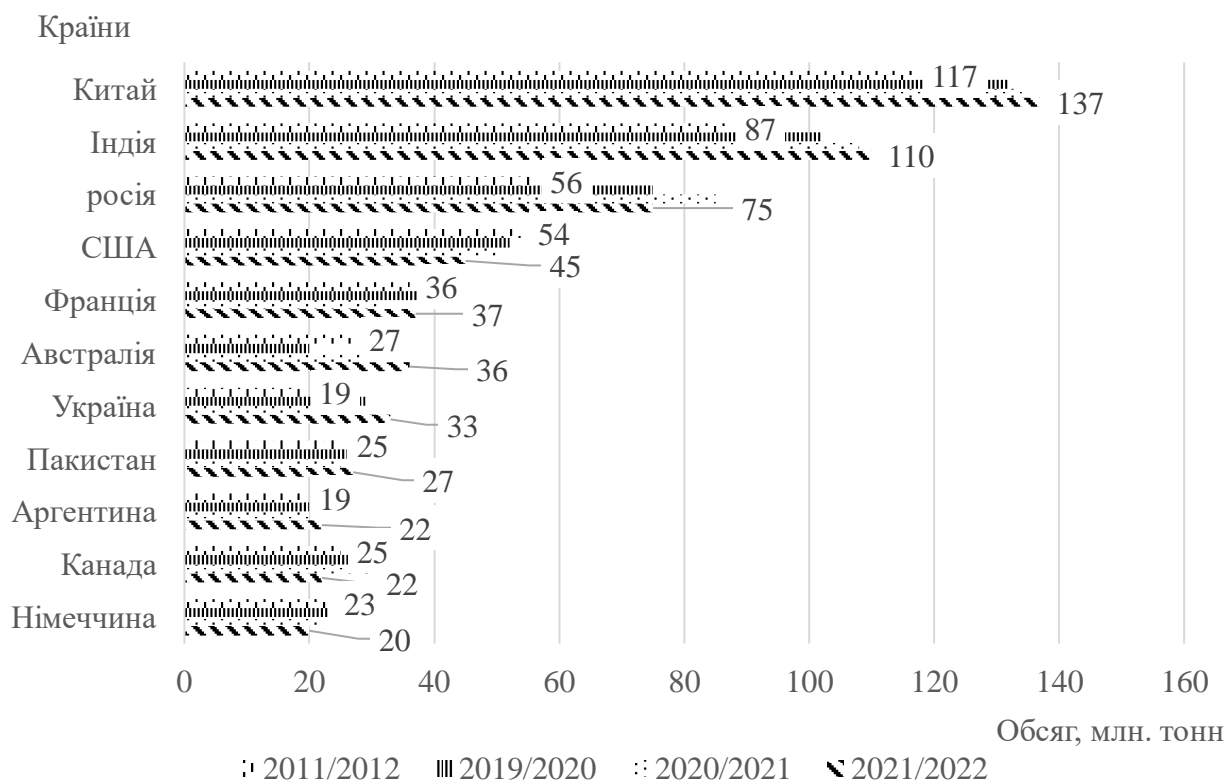

Рис. 1. ТОП-10 країн виробників пшениці у світі, 2011/2012-2021/2022 маркетингові роки, млн. тон

Джерело: узагальнено автором за [1, 5-8]

Аналізуючи ефективність в цілому по галузі сільського господарства доцільно звернути увагу на такий показник як валова додана вартість. Розглянувши динаміку валової доданої вартості за всіма видами діяльності в Україні у фактичних цінах, варто вказати на значне підвищення цього показника – а саме у 4,7 рази у 2021 р. порівняно із 2010 р., у 2021 р. він становив 4691619 млн. грн. Частка сільського господарства у загальній доданій вартості становила у 2021 р. 12,4 %, що на 1,6 п.п. більше, порівняно із 2020 р. та на 4 п.п. – порівняно із 2010 р., найвищим цей показник був у 2015 р. – 14,2 % (рис. 2).

У грошовому виразі валова продукція сільського, лісового та рибного господарства становила 580519 млн. грн у 2021 р., що на 497,6 млрд. грн більше, порівняно із 2010 р., або у 6 разів. Порівняно із 2020 р. цей показник на 187,4 млн. грн, або в 1,5 рази більше. Збільшення обсягів валової доданої вартості досліджуваної галузі в цілому позитивно характеризує її розвиток.

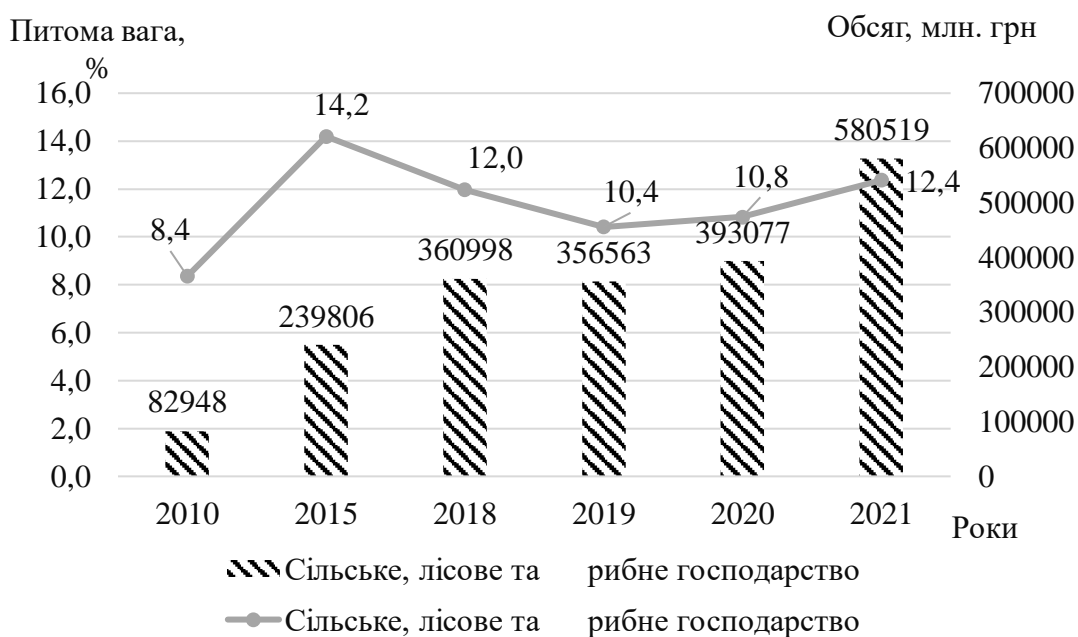

Рис. 2. Показники динаміки валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства України (млн. грн) та її частки у загальній валовій доданій вартості (%), 2010-2021 рр.

Джерело: узагальнено автором за даними Держкомстат України [4]

Однак, світовий досвід показує, що значна частка сільського господарства, лісництва та рибного господарства у загальній доданій вартості країни є свідченням неефективної загальної стратегії розвитку держави, оскільки такий вектор вказує на сировинну орієнтацію виробництва і торгівлі, зокрема зовнішньої, та недостатній розвиток високотехнологічних галузей з високим показником доданої вартості.

На рівні підприємства для оцінювання ефективності діяльності доцільно аналізувати такий показник як обсяг товарної продукції, за його допомогою можна також визначити спеціалізацію підприємства. Як свідчить аналіз діяльності низки сільськогосподарських підприємств, домінуючою галуззю у більшості з них є рослинництво. За винятком спеціалізованих тваринницьких комплексів, класичні аграрні підприємства малого та середнього розміру все більше віддають перевагу рослинництву з огляду на високу прибутковість цієї галузі. Однак, галузь тваринництва може бути не менш ефективною за умови відповідної стратегії розвитку та системи управління.

Список використаних джерел

1. Демчук В. ТОП-10 країн виробників пшениці в 2021/22 МР. Latifundist.com. 2022. Веб-сайт. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenitsi-v-2021-22-mr> (дата звернення: 12 листопада 2022).
2. Негрей М.В., Тараненко А.А., Костенко І.С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. Економіка та суспільство. 2022. № 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474> (дата звернення: 10 листопада 2022).
3. Самойлик Ю.В., Світлична А.В., Данильченко О.В. Стратегічні альтернативи розвитку тваринництва в умовах зміни соціально-економічної парадигми у світі. Агросвіт. 2022. № 22. С. 33-39.
4. Статистична інформація. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10 листопада 2022).
5. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org> (дата звернення: 10 листопада 2022).
6. Komelina O.V., Samoilyk Iu.V., Boldyrieva L.M., Krapkina V.V. The Management of Organizational Processes of the Transport Use in Construction. *Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovations. ICBI 2019. Lecture Notes in Civil Engineering*. 2019. Vol. 73. Springer, Cham, pp. 601-608. DOI https://doi.org/10.1007/978-3-030-42939-3_59.
7. KSE Агроцентр. The total losses from the war in Ukraine's agriculture reached \$ 4.3 billion USA. 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalni-zbitki-vid-viyni-v-silskomu-gospodarstvi-ukrayini-syagnuli-4-3-mlrd-dol-ssha-kse-agrotsentr> (дата звернення: 10 листопада 2022).
8. Samoilyk Iu., Zos-Kior M., Kuksa I., & Storoška M. Methodology for assessing globalisation development of countries. *Economic Annals-XXI*. 2017. Volume 168, Issue 11-12. pp. 4-8.

**Соціально-економічна парадигма
в умовах глобалізації та
військового стану в Україні**

**Socio-economic paradigm under the
conditions of globalization and the
martial law in Ukraine**

УДК 331.28

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ У ДОМОГОСПОДАРСТВ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Шиян Д. В., доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства та організації бізнесу, Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

Севрюкова Є. О., аспірант кафедри економіки підприємства та організації бізнесу, Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

В умовах російської агресії багато проблем які раніше вважались суттєвими або значними відійшло на другий план. Разом з тим, перехід після завершення війни до мирного життя знову поставить їх серед актуальних, та скоріше за все у більш гострому стані. Одна з таких проблем це рівень та якість життя сільського населення. Дана проблема має довгу історію [1]. В першу чергу, вона стосується рівня та якості життя населення, зайнятості, можливості здобуття відповідного рівня освіти, отримання соціальних гарантій, медичного обслуговування [2-6]. Все ці питання завжди є актуальними та такими які потребують уваги науковців різного спрямування.

Аналіз фактичного стану формування рівня доходу сільського населення було вирішено оцінити порівняно з даними мешканців великих міст. В якості бази дослідження використовувались данні державних статистичних спостережень домогосподарств за основними показниками щодо доходів, витрат та умов життя. Результати даного обстеження отримали назву "Анонімні мікродані по особах, які входять до складу домогосподарства" за 2020 рік [6]. Файл по домогосподарствах сформовано на підставі опитування 7849 домогосподарства. В процесі обстеження були отриманні дані по особах щодо віку, статі, рівня освіти, соціально-економічного статусу особи, індивідуальних

доходів, окремих характеристик рівня доступності медичних послуг, доступу до інтернету тощо. Всі домогосподарства було вирішено поділити на 11 груп з рівнем доходу від 40 тис. грн до більше 240 тис. грн (табл 1).

Таблиця 1.

Групування домогосподарств за рівнем грошового доходу у великих містах та на сільських територіях в Україні у 2020 році

Рівень грошового доходу	Велике місто		Сільська територія	
	кількість	питома вага, %	кількість	питома вага, %
до 40000	205	8,3	420	13,1
40000,1-60000	379	15,4	578	18,0
60000,1-80000	316	12,9	515	16,0
80000,1-100000	288	11,7	405	12,6
10000,1-120000	261	10,6	320	9,9
120000,1-140000	215	8,7	212	6,6
140000,1-160000	186	7,6	215	6,7
160000,1-180000	144	5,9	154	4,8
180000,1-200000	106	4,3	106	3,3
20000,1-240000	152	6,2	136	4,2
більш 240000	206	8,4	157	4,9

Джерело [6].

В даній таблиці наведені результати групування з точки зору розподілу домогосподарств по відповідним групам. Зразу можна зробити висновок, що переважна кількість домогосподарств мала рівень доходу від 40 тис. грн до 120 тис. грн. У великих містах ці домогосподарства займали 50,6% від загальної чисельності, а на сільських територіях – 56,5%. В той же саме час група домогосподарств з рівнем доходу більше 120 тис. грн мала питому вагу у великих містах 40,1%, а на сільських територіях – 30,5%. Виходячи з цього можна припустити, що рівень доходу сільського населення поступався рівню доходу у великих містах. Даний розподіл можна чітко простежити на рисунку 1. Середня величина грошового доходу домогосподарств у великих містах дорівнювала 122,3 тис. грн, а середня його величина на сільських територіях - 103,4 тис. грн. При цьому ця різниця була статистично значимою, що підтверджують результати проведення аналізу за допомогою t-критерію Стьюдента порівняння середніх.

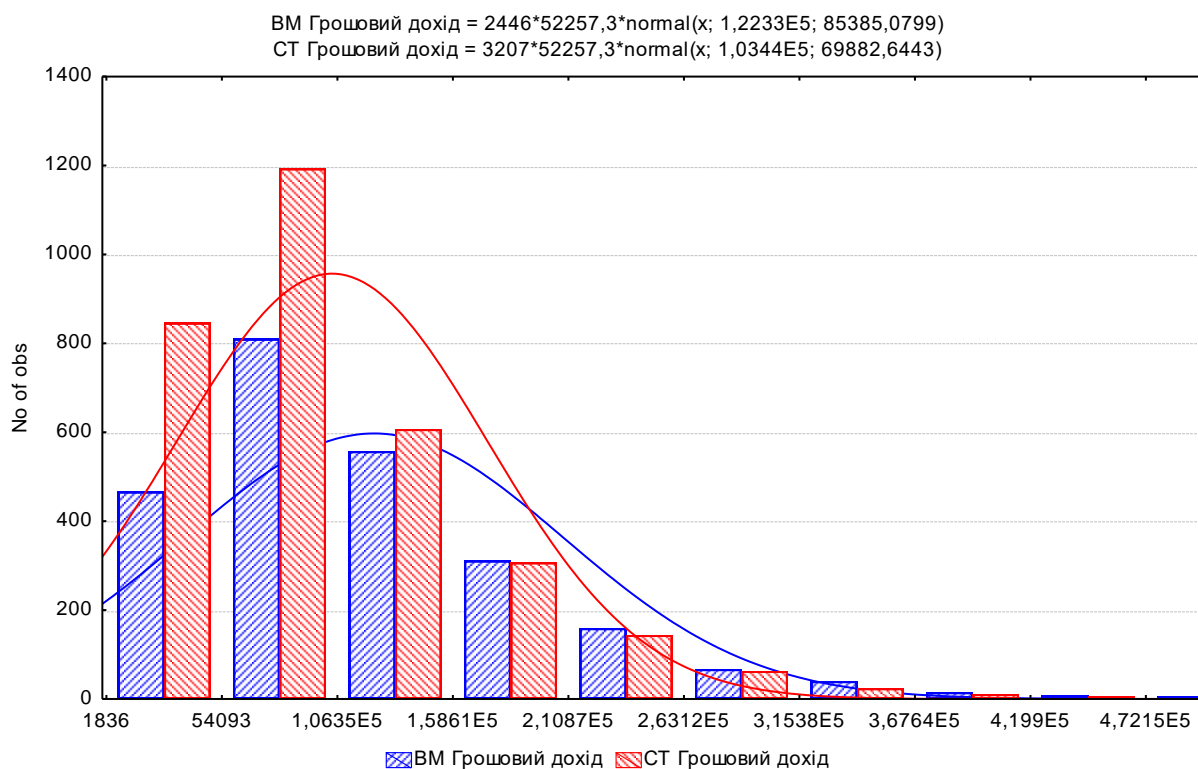

Рис. 1. Гістограма розподілу домогосподарств за рівнем грошового доходу у великих містах та на сільських територіях в Україні у 2020 році.

Джерело: власні розрахунки.

Наступним етапом стала оцінка впливу рівня доходів домогосподарств на рівень споживання (грн) окремих видів продуктів, а саме: м'ясо, молоко, сир та яйця, плоди, ягоди, горіхи та виноград (табл. 2). В даному випадку моєму досить чітку залежність рівнем доходу домогосподарства та рівнем споживання продуктів харчування. Так, у великих містах у домогосподарствах з рівнем доходу до 40 тис. грн. споживання м'яса на одне домогосподарство дорівнювало 4336 грн, молока – 3375 грн, плодів, ягід – 70 грн. На сільських територіях це споживання відповідно дорівнювало 3169 грн, 2096 грн та 31 грн. Таким чином, ми також маємо ситуація коли рівень споживання на сільських територіях суттєво поступався його величинні у великих містах.

У групі домогосподарств з рівнем доходу 120,1-140 тис. грн. у великих містах споживання м'яса дорівнювало вже 13415 грн, молока – 8220 грн, плодів ягід – 144 грн. На сільських територіях споживання цих видів продуктів відповідно дорівнювало 7492 грн, 3660 грн та 91 грн.

Вплив рівня грошових доходів на споживання окремих видів продуктів харчування у великих містах та на сільських територіях в Україні у 2020 році

Рівень грошового доходу	М'ясо, грн		Молоко, сир та яйця, грн		Плоди, ягоди, горіхи та виноград, грн	
	велике місто	сільська територія	велике місто	сільська територія	велике місто	сільська територія
до 40000	4336	3169	3375	2096	70	31
40000,1-60000	6414	3969	4455	2739	81	45
60000,1-80000	8432	5334	5475	3044	95	58
80000,1-100000	10470	6315	6421	3358	115	74
10000,1-120000	11798	6751	7269	3571	128	84
120000,1-140000	13415	7492	8220	3660	144	91
140000,1-160000	13741	8413	8372	4189	154	99
160000,1-180000	16573	9410	9562	4475	181	121
180000,1-200000	16081	10535	9248	5031	161	121
20000,1-240000	17961	11250	10392	5232	183	132
більш 240000	19462	14148	11908	6332	221	161

Джерело [6].

Виходячи з цього, можемо стверджувати, що маємо місце суттєве зростання рівня споживання при збереженні відставання сільських територій від великих міст за його абсолютними розмірами. Нарешті, у домогосподарств останньої групи, з рівнем доходу понад 240 тис. грн у великих містах споживання м'яса на одне домогосподарство дорівнювало вже 19462 грн, молока – 11908 грн, плодів ягід – 221 грн. На сільських територіях маємо наступні обсяги витрат домогосподарств на ці продукти м'ясо -14148грн, молоко – 6332грн, плоди, ягоди – 161 грн. В даному випадку рівень споживання цих продуктів ще збільшився, при збереженні диференціації їх абсолютної величини між великими містами та сільськими територіями.

Таким чином, проведене дослідження дозволило встановити, що зберігаються суттєва різниця між мешканцями сільських територій та великих міст. Дана різниця має безпосередній вплив на рівень споживання продуктів харчування а в кінцевому підсумку і якість життя населення.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В.В. Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох. Київ: Наукова думка. 2009. 368 с.
2. Voznyak, H., Mulska, O., Bil, M., Patytska, K., & Lysiak, L. Фінансовий добробут територіальних громад та економічне зростання регіонів України: оцінка та моделювання взаємозв'язку. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. 8(2). P. 141-157. <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.08>.
3. Краєвська Г. О. Зайнятість в сільських поселеннях України: проблеми та напрями їх вирішення. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 209-219.
4. Дяконенко О. І. Вплив на сільське розселення зрушень у продуктивності сільської економіки. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 2 (27). С. 76–88.
5. Шибанін В. С. , Кормишкін Ю. А. Диверсифікація використання трудового потенціалу сільських територій. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 6-12.
6. Грицаєнко М. І. Соціальний капітал аграрної сфери: теоретичний концепт оцінки засад формування і функціонування. *Економіка АПК*. 2020. № 10. С. 87-98.
7. Анонімні мікродані по особах, які входять до складу домогосподарства. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 631.152

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНОЮ СИСТЕМОЮ ПІДПРИЄМСТВА

*Яснолоб І. О., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Дем'яненко Н. В., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права
Мурейко Є. В., здобувач ступеня вищої освіти Бакалавр
спеціальності 073 Менеджмент
Полтавський державний аграрний університет*

Операційна діяльність є головною діяльністю підприємства, яка пов'язана із виробництвом і реалізацією продукції (робіт, послуг), забезпечує головну частину прибутку і є головною метою створення підприємств. Характер операційної діяльності підприємства визначається, перш за все, специфікою галузі економіки, до якої воно належить. Базою операційної діяльності багатьох підприємств є виробничо-комерційна або торгівельна діяльність, яка доповнюється здійсненням інвестиційної і фінансової діяльності. Разом із тим, інвестиційна діяльність – складає основу для інвестиційних компаній, інвестиційних фондів і інших інвестиційних інститутів, а фінансова діяльність для банків і інших фінансових інститутів [2].

Операційна діяльність підприємства характеризується такими основними особливостями, які визначають характер формування прибутку:

1. Операційна діяльність – це основна складова усієї господарської діяльності підприємств, головна метою їх функціонування. Основний обсяг активів, що формуються в підприємстві, головна чисельність персоналу підприємств обслуговують цю діяльність. Відповідно, прибуток від операційної діяльності за нормальних умов роботи підприємства має найбільшу питому вагу в загальному обсязі прибутку підприємств.

2. Операційна діяльність підприємства є пріоритетною діяльністю стосовно інших видів діяльності. Отже, розвиток інших видів діяльності не

повинен суперечити розвитку операційної діяльності, а лише підтримувати її. Відповідно й прибуток від фінансової, інвестиційної та інших видів діяльності не повинен формуватися лише від операційної діяльності [1, с. 79].

3. Інтенсивність розвитку операційної діяльності є основним критерієм оцінки певних етапів життєвого циклу підприємства. Згідно можливостей формування операційного прибутку на деяких етапах життєвого циклу підприємства визначають цілі та задачі не лише політики управління прибутком, а і напрями загальної стратегії розвитку підприємств.

4. Господарські операції, що входять до складу операційної діяльності підприємств, що носять регулярний характер. У порівнянні із операціями інших видів діяльності частота операції по ній є найвищою. Це визначається регулярністю формування операційного прибутку через нормальні умови господарювання підприємств [3].

5. Операційна діяльність підприємств орієнтується переважно на товарні ринки, у той час як фінансова і інвестиційна діяльність його здійснюються в основному на фінансових ринках. При цьому, операційна діяльність є пов'язаною із різними видами і сегментами товарних ринків, які визначаються специфікою сировини і матеріалів, складом обладнання, яке використовується і характером готової продукції. Відповідно і умови формування операційного прибутку в значній мірі пов'язані із станом кон'юнктури відповідних видів і сегментів товарного ринку.

6. Здійснення операційної діяльності пов'язаний із капіталом, уже інвестованим у неї, в той час як інвестування капіталу, що передбачається здійснити – це предмет інвестиційної і фінансової діяльності підприємств. Інвестований в операційну діяльність капітал є формою операційного активу підприємства. А від складу активів, збалансованості, швидкості оборотів та інших характеристик у значній мірі залежить здатність підприємств генерувати операційні прибутки. Отже, одним з найважливіших чинників успішного формування операційного прибутку підприємства є ефективне управління його операційними активами [4, с. 10].

7. У процесі операційної діяльності здійснюються великі затрати живої праці. Відповідно й здатність підприємства створювати операційний прибуток у значній мірі залежить від професійного й кваліфікаційного складу персоналу, наявності трудових ресурсів.

8. Разом із загальними ризиками, операційній діяльності притаманні й специфічні види ризиків, зокрема, операційний ризик. Отже, рівень операційного прибутку, який отримує підприємство при різноманітних альтернативних варіантах господарювання, має, у першу чергу, порівнюватися з рівнем операційного ризику [5].

В цілому, потрібно активно вдосконалювати організацію всередині підприємства і особливу увагу приділяти управлінню операційною системою не зважаючи на специфіку діяльності підприємств.

Список використаних джерел:

1. Нижник О. В. Економічні ризики функціонування промислових підприємств: оцінка, причини існування, проблеми управління. *Вісник Хмельницького національного університету*. № 3. Т. 1. 2015. С. 78-83.

2. Поручник А. М, Суловська Т. Є. Диверсифікація організаційно-економічних форм діяльності університетів в умовах постіндустріального суспільства. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. Серія «Економічні науки». Збірник. Чернігів: ЧДТУ, 2010. № 43. 280 с. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/12.htm (дата звернення: 22.11.2022).

3. Савченко І. М. Особливості організації професійної освіти і навчання у Франції. URL: <http://www.ipito.kiev.ua/files/Лабораторії> (дата звернення: 05.12.2022).

4. Стрижов С. Г. Операційний менеджмент: досвід США. *Екон. журн.* 2016. № 7. С. 5-12.

5. Шандова Н. В. Рушійні сили стійкого розвитку промислового підприємства. URL: irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe? (дата звернення: 01.12.2022).

УДК 33.2964

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ТА ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС

*Миколенко І.Г., д.е.н., доцент кафедри економіки та міжнародних
економічних відносин*

*Строкань А.О., ЗВО 3 курсу ступеня Бакалавр,
Полтавський державний аграрний університет*

В Україні актуальною залишається проблема демографічної ситуації, яка перешкоджає її інтеграції в ЄС. Першопричиною даної проблеми є неефективне проведення демографічної політики, що загострює ситуацію в країні.

У європейських країнах наразі також має місце складна демографічна ситуація, проте там проводиться системна демографічна політика на покращення життєвого рівня населення та стимулювання народжуваності.

За даними С.Г. Коберника у європейських країнах «було схвалено закони, відповідно до яких передбачено тривалі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами зі збереженням зарплати у повному обсязі або 75 - 90% від неї; молодятam надають одноразові позики, матеріальну допомогу в зв'язку з народженням кожної наступної дитини за прогресивно зростаючою шкалою, щомісячну допомогу на дітей; крім того, заборонено законами країн звільняти жінок з роботи в період декретної відпустки [1]».

Пандемія коронавірусу ще більш загострила демографічну проблему як в Україні, так і в Європі. У багатьох європейських країнах дану ситуацію регулювали: приймали відповідні закони, запроваджували та застосовували різні штрафи та інші карні заходи проти порушників умов карантину. Наприклад, у Бельгії на вулицях міст малювали круги з дистанцією 1,5 м. В одному кругу повинні були знаходитися всього три людини. Все це відслідковувалося правоохоронцями. Якщо в кругу знаходилося більше людей або хтось знаходився за межами круга, то такі порушники сплачували великі суми штрафу. Подібне регулювання та вакцинація вплинули на незначне покращення

демографічної ситуації більшості країн Європи: збільшилася середня та очікувана тривалість життя населення [2].

У Західній Європі позитивним явищем є значне збільшення чисельності населення, особливо у 2022 році за рахунок українців. Для України еміграція населення є проблемою, яку негайно потрібно вирішувати разом з проблемою природного руху. пропонуємо проаналізувати показники природного руху населення України у таблиці 1 для виявлення основних причин проблеми.

Таблиця 1

**Динаміка показників природного руху населення України
за 2017 – 2021 рр.**

Показники	Роки					2021 р. до 2017 р., %
	2017	2018	2019	2020	2021	
Наявне населення, тис. осіб	42485,473	42269,802	42027,809	41766,171	41377,845	-2,61
Постійне населення, тис. осіб	42315,836	42100,165	41858,172	41596,534	41208,208	-2,62
Кількість народжених – усього, тис. осіб	363,987	335,874	308,817	293,457	271,983	-25,28
Кількість померлих – всього, тис. осіб	574,123	587,665	581,114	616,835	714,263	24,41
Природний приріст населення –усього, тис. осіб	-210,136	-251,791	-272,297	-323,378	-442,280	110,47
Зареєстровано шлюбів – усього, тис.	249,500	228,400	237,900	168,000	37,100	-85,13
Зареєстровано розлучень – усього, тис.	128,700	153,900	138,000	119,300	6,700	-94,79

*Розраховано автором на основі [3]

Спостерігається тенденція до зменшення чисельності наявного населення України. У 2021 р. порівняно з 2017 р. чисельність наявного населення України зменшилася досить незначно (на 2,61 %). Спостерігається тенденція до зменшення чисельності постійного населення України. У 2021 р. порівняно з 2017 р. чисельність постійного населення України зменшилася досить незначно (на 2,62 %). Негативним явищем є тенденція до зменшення кількості народжених за рік (значне зменшення у 2021 р. порівняно з 2017 р. на 25,28 %) та тенденція до збільшення кількості померлих за рік (значне збільшення у 2021 р. порівняно з 2017 р. на 24,41 %). В результаті за весь досліджуваний період спостерігається природне зменшення населення, а також тенденція до збільшення цього показника (в 1,1 рази у 2021 р. порівняно з 2017 р.).

Негативним явищем є тенденція до зменшення кількості зареєстрованих шлюбів за рік (суттєве зменшення у 2021 р. порівняно з 2017 р. на 85,13 %), проте позитивним явищем є тенденція до зменшення кількості зареєстрованих розлучень за 2019 – 2021 рр. (суттєве зменшення у 2021 р. порівняно з 2017 р. на 94,79 %). На рисунку 1 бачимо тенденцію до зменшення коефіцієнта народжуваності за рахунок такої ж зміни кількості народжених у Україні за рік, а також тенденцію до збільшення коефіцієнта смертності за рахунок такої ж зміни кількості померлих в Україні за рік. За весь досліджуваний період в кожному році спостерігаємо більший коефіцієнт смертності, ніж народжуваності, це говорить про звужене відтворення населення (депопуляцію), що є однією з найвагоміших причин демографічної кризи.

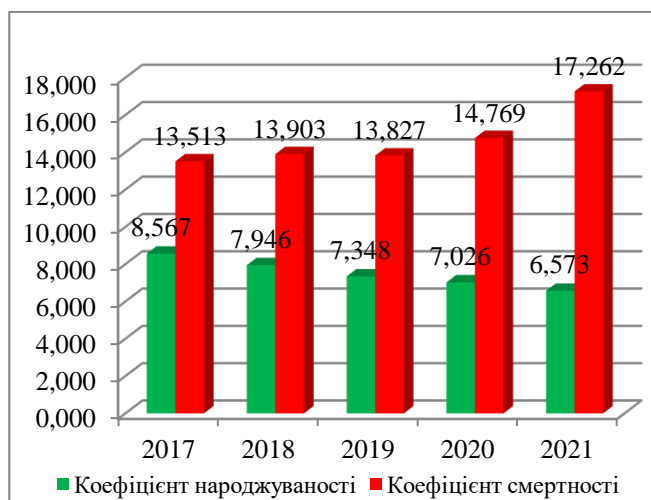

Рис. 1. Динаміка народжуваності та смертності в Україні за 2017 – 2021 рр.

*Розраховано автором на основі [3]

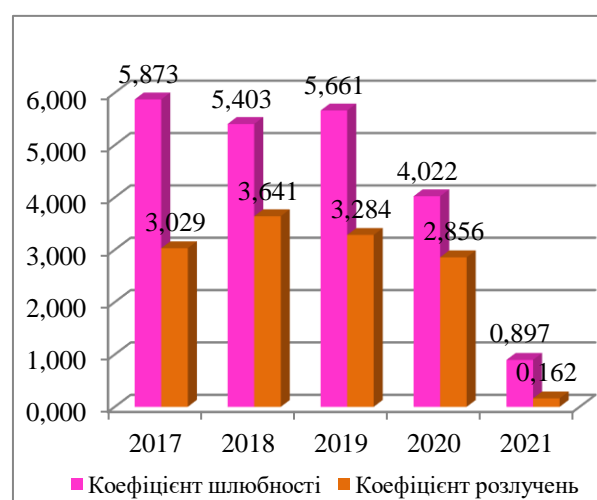

Рис. 1. Динаміка шлюбності та розлучень в Україні за 2017 – 2021 рр.

*Розраховано автором на основі [3]

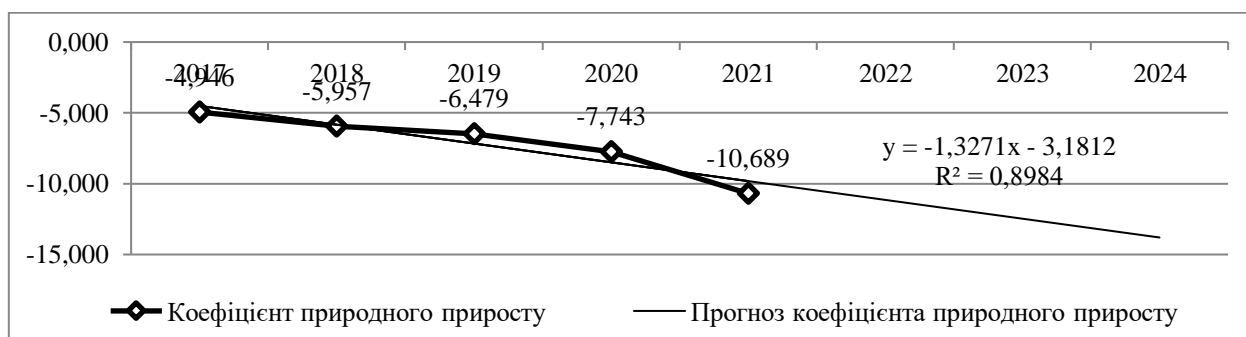

Рис. 3. Динаміка та прогноз коефіцієнта природного приросту населення України за 2017 – 2024 рр.

*Розраховано автором на основі [3]

В результаті на рисунку 3 ми спостерігаємо від’ємний коефіцієнт природного приросту населення та тенденцію до його зменшення, якщо даний показник прогнозувати на наступні 2022 – 2024 рр., то 2024 р. він досягне значення -14,000 (якщо не змінювати ситуацію). На рисунку 2 спостерігається негативне явище – тенденцію до зменшення коефіцієнта шлюбності у 2019 – 2021 рр. за рахунок такої ж зміни кількості зареєстрованих шлюбів за рік, проте позитивним явищем є тенденція до зменшення кількості розлучень за 2019 – 2021 рр. за рахунок такої ж зміни кількості зареєстрованих розлучень за рік. Також позитивним явищем є те, що в кожному році в Україні коефіцієнт шлюбності перевищує коефіцієнт розлучень.

Ми пропонуємо також проаналізувати показники механічного руху населення України у таблиці 2 для виявлення причин демографічних проблем.

Таблиця 2

Основні напрямки міграції населення України у 2021 р.

Напрямки міграції	Осіб				На 1000 населення			
	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції	міграційний оборот	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції	міграційний оборот
Усі напрямки міграції	476925	455664	21261	932589	11,53	11,01	0,51	22,54
у межах України	435201	433077	2124	868278	10,52	10,47	0,05	20,98
міждержавна міграція	41724	22587	19137	64311	1,01	0,55	0,46	1,55
Міграція в межах України у % до усіх напрямків міграції	91,25	95,04	X	93,10	X	X	X	X
Міждержавна міграція у % до усіх напрямків міграції	8,75	4,96	X	6,90	X	X	X	X

*Розраховано автором на основі [3]

Спостерігається додатне сальдо міграції як в загальному виразі, так і в розрахунку на 1000 населення в Україні як за всіма напрямками міграції, так і у міграції в межах України та за кордоном за рахунок більшого числа прибулих, аніж вибулих, що є позитивним явищем у досліджуваному році.

У структурі прибулих, вибулих, так і міграційному обороті загалом найбільшу частку займає міграція у межах України, найменшу – міждержавна міграція, що також є позитивним явищем у досліджуваному році. Необхідно звернути особливу увагу на 2022 рік: спостерігається тенденція до збільшення з кожним днем чисельності вибулих за кордон. На жаль, в Україні спостерігається демографічна криза, яка також може перешкоджати інтеграції до ЄС, тому ми рекомендуємо запровадити такі заходи демографічної та економічної політики для покращення ситуації:

1. Покращити рівень життя населення. Це можна зробити лише за допомогою єдиної економічної моделі розвитку країни. А. Новак пропонує трифакторну модель: у сфері виробництва запровадити вертикальні корпорації; для стимулювання збуту вітчизняної продукції – відкрити Національну Маркетингову Компанію із залученням іноземних фахівців; для вдосконалення розподілу коштів – внести у Конституцію та закони України конкретні цифри розподілу коштів та економічного розвитку країни (наприклад, не менше 50 % бюджетних коштів повинні бути розподілені у місцеві бюджети) [4, с. 304].

2. Посилити підтримку сім'ям по догляду за дитиною, а також зробити молодим подружжям «весільний подарунок» у вигляді фінансової допомоги по стимулювання народжуваності.

3. Надати мамам дітей до трьох років право на влаштування на роботу із повноцінною заробітною платою.

Список використаних джерел

1. Коберник С.Г. History. Населення Європи: демографічні процеси. 2022. URL: <http://surl.li/edrar>.

2. Фокус. Вчені розповіли, де найвищі шанси дожити до старості. 2022. URL: <https://focus.ua/uk/technologies/533435-uchenye-rasskazali-gde-v-mire-samye-vysokie-shansy-dozhit-do-starosti>.

3. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Новак А. Як підняти українську економіку. Трифункціональна економічна модель України. 2022. № 5. С. 304.

УДК 331.3

ОСОБЛИВОСТІ КОМАНДНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

Шупта І. М., к. н. н., доцентка, доцентка кафедри публічного управління та адміністрування,

Полтавський державний аграрний університет

На даний час тема створення та розвитку команд входить в десятку найбільш актуальних в сучасному управлінні, що зумовлено зростаючою швидкістю змін всередині середовища життєдіяльності людини.

Американським постачальником онлайн-навчань LinkedIn Learning у 2020 році проведено дослідження, в якому було зібрано актуальні дані понад 660 млн спеціалістів і понад 20 млн роботодавців, щоб виявити 15 найбільш затребуваних *soft* та *hard skills* 2020 року. Так, лідируючі позиції (топ-5 найбільш затребуваних *soft skills*) зайняли: креативність, переконання, співпраця, адаптивність та емоційний інтелект [1].

Team building (командотворення) – це спеціально розроблені заходи, що мають спрямування на згуртування єдиної, сильної та ефективної команди, члени якої спрямовані на досягнення єдиної мети, на взаємодію, взаємодоповнення один одного, підтримку, поважне ставлення та гармонійну взаємодію.

Саме командотворення містить три складові:

1. Формування й розвиток навичок командної роботи (*team skills*), що є основою системи впровадження командного менеджменту.

2. Формування командного духу (*team spirit*) – сукупність психологічних феноменів, що характеризують неформальне ставлення співробітників до колег й організації.

3. Формування команди – механічні дії з підбору, оптимізації структури команди та функціонально-рольового розподілу [2; с. 6].

Світова HR-спільнота зіткнулася з викликом сьогодення: Чи можуть сьогодні представники чотирьох поколінь – покоління Z (1996 р. та пізніше), міленіали чи покоління Y (1981 – 1995), покоління X (1965 – 1979) та бєбі-бумери (1946 – 1964) працювати разом? Адже всі вони зростали в різні епохи, виховувалися на різних цінностях, сформувалися під впливом різних політичних, соціальних і технологічних процесів.

В останні роки дедалі більше уваги в управлінні персоналом зосереджено навколо ідеї «*diversity*» – багатоманітності, що означає не лише дотримання принципу рівних можливостей для всіх, проте це також і спроба створити унікально ефективну команду, де набір різних світоглядів утворює потужний організм із широким набором інтелектуальних, творчих, лідерських компетенцій. Саме різновікова команда і є одним із проявів «*diversity*», а отже, й більш ефективним ресурсом в досягненні результатів. Однією з головних передумов, за якої багатоманітна команда працює як єдиний злагоджений та ефективний механізм, є довіра.

Зупинимося на перевагах кожного покоління в командній роботі : «бєбі-бумери» є унікальними за своїм досвідом та вміннями в різних сферах; покоління X – великою працездатністю та готовністю прийняти різноманітні виклики; покоління Y – ментальною свободою, великою жагою змінити навколишній світ, прихильністю до значущих глобальних проєктів, а покоління Z є надзвичайно обдарованими в технологіях, раціональними та націленими на ефективність. Всі ці характеристики за правильного використання, можуть суттєво вплинути на успіх функціонування команди.

Таким чином, створення та розвитку команди є однією з найбільш актуальних проблем в сучасному управлінні, що зумовлено зростаючою швидкістю змін всередині середовища життєдіяльності людини. Трендом як і викликом сьогодення, яким заклопотана світова HR-спільнота є створення команди з представників різних поколінь, що є цілковито реальним за умови використання сильних сторін, котрі є в кожного покоління та побудові довірчих взаєностосунків між ними.

Список використаних джерел

1. Навички-2020: дослідження від LinkedIn: за даними MBA Kids International. URL: <https://mbakids.ua/blog-uk-2/navychky-2020-doslidzhennya-vid-linkedin/>.(дата звернення 12.09.2022).
2. Психологія тимбілдингу: навчальний посібник. [Романовський О.Г., Шаполова В.В., Квасник О.В., Гура Т.В.]; за заг. ред. Романовського О.Г., Калашникової С.В. Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. 92 с.

УДК 330.133

ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Самойлик Ю.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Савенкова О.О., ст. викл. кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін

*Вернигора М.В., здобувач ступеня доктора філософії спеціальності
051 Економіка,
Полтавський державний аграрний університет*

Собівартість продукції є важливим показником діяльності підприємства, у якому відображається ефективність господарювання та системи управління. Зниження витрат – це головна стратегічна мета, її досягнення сприяє забезпеченню цінової конкурентоспроможності, вивільненню коштів на розвиток підприємства, реінвестування в інші перспективні напрями, формування маркетингової кампанії для просування продукції та торгової марки на нових ринках тощо [1, 2, 5].

Показник собівартості продукції використовується для обґрунтування багатьох економічних рішень, зокрема:

1) під час встановлення ціни на продукцію – собівартість є нижньою межею і базою для встановлення ціни на продукцію підприємства;

2) під час економічного аналізу господарської діяльності підприємства показник собівартості продукції застосовується для контролю за використанням матеріальних, нематеріальних, грошових та трудових ресурсів;

3) при схваленні рішень щодо вдосконалення виробництва собівартість продукції виступає як показник доцільності впровадження організаційно-технічного заходу [4].

Найбільшу питому вагу у структурі собівартості продукції займають виробничі витрати, зокрема в сільському господарстві їх частка становить понад 80 %. Виробничі витрати у сільському господарстві коливаються залежно від сезону, світової кон'юнктури, цін на матеріальні ресурси, наявність запасів, тощо. Протягом 2021-2022 рр. спостерігається суттєве підвищення виробничих витрат у сільськогосподарських підприємствах порівняно із минулим періодом (рис. 1).

Рис. 1. Сукупні індекси витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в Україні, 2021 р., %

Джерело: узагальнено автором за [3]

Протягом першого кварталу 2021 р. спостерігається зростання індексу виробничих витрат – у лютому порівняно із січнем – на 6,6 %, у березні порівняно з лютим – на 6,9 %. Протягом другого кварталу відбулося зниження індексу цін порівняно з першим кварталом. У третьому та четвертому кварталах виробничі витрати зростали у середньому на 7 % кожного місяця. Якщо порівняти з 2020 р., то у цілому зростання становить 40,9 %. Порівняння витрат у рослинництві і тваринництві свідчить, що витрати рослинництва зросли більш суттєво порівняно із галузю тваринництва (рис. 2).

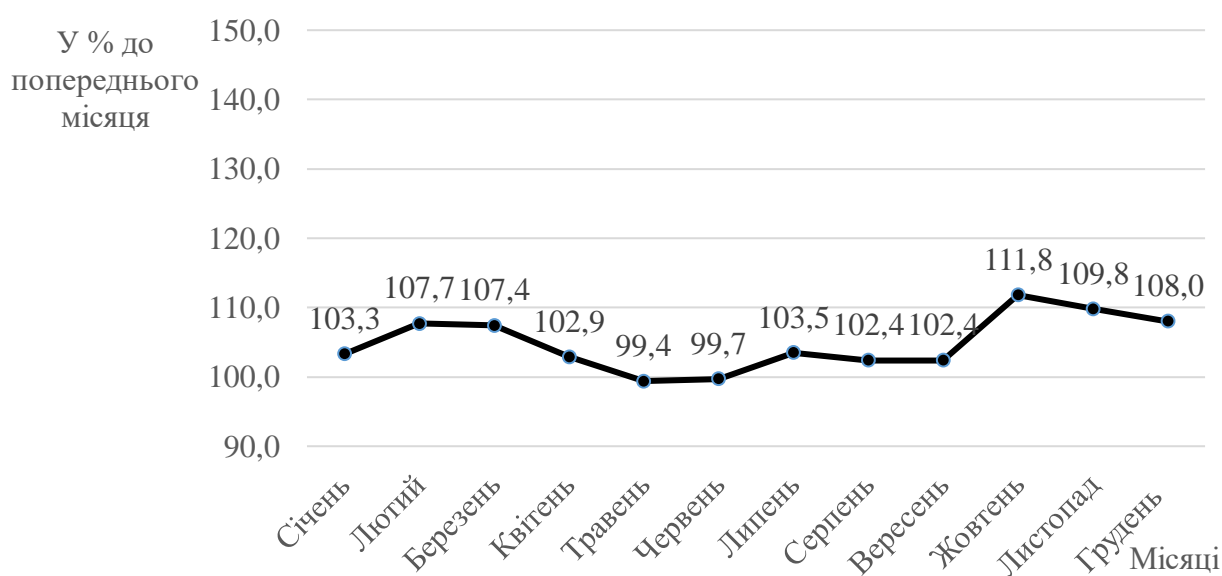

Рис. 2. Сукупні індекси витрат на виробництво продукції рослинництва в Україні, 2021 р., %

Джерело: узагальнено автором за [3]

Так, у лютому 2021 р. індекс витрат у лютому порівняно із січнем зріс на 7,7 %, у березні порівняно із лютим – на 7,4 %. У наступні місяці спостерігалось зниження індексу витрат, восени індекс витрат почав поступово зростати. Таке коливання індексу витрат насамперед зумовлене особливістю галузі рослинництва – найбільш напружені періоди в цій сфері припадають на весняні та осінні місяці, оскільки в ці періоди здійснюється сівба основних сільськогосподарських культур, яка потребує значних витрат оборотних засобів.

Восени відбувається збирання урожаю, що потребує витрат, зокрема паливно-мастильних матеріалів, а також збільшуються витрати на зберігання продукції, а також логістику. Особливо актуальним це питання є у 2022 р., оскільки через війну в Україні було втрачено значну частину урожаю, проблеми його транспортування та продажу вкрай ускладнені, у зв'язку з втратою значних потужностей елеваторів, фермери не в змозі зберігати свою продукцію в достатній кількості. Крім того, значною проблемою для сільськогосподарських виробників стали погодно-кліматичні умови, які вплинули на якість продукції рослинництва. Так, вміст вологи в кукурудзі є надто високим, тому доведення її до стандартного значення потребує додаткових витрат. Тренд коливань індексів змін цін на продукцію тваринництва є більш згладженим, порівняно із рослинництвом (рис. 3).

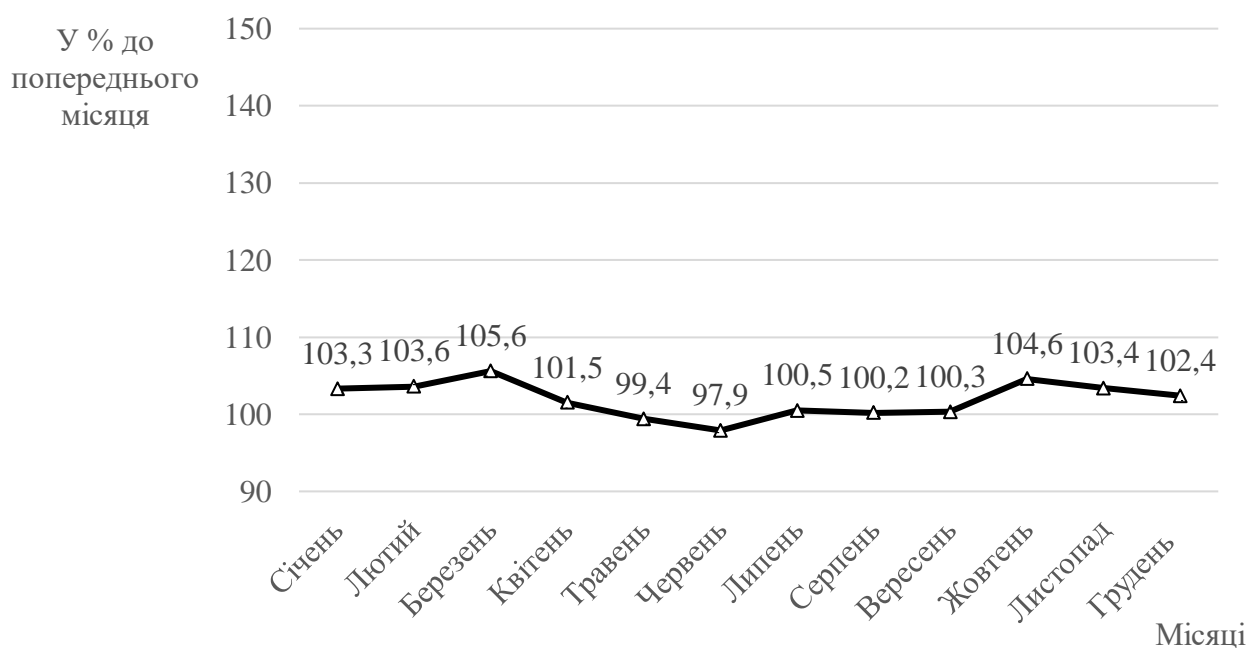

Рис. 3. Сукупні індекси витрат на виробництво продукції тваринництва в Україні, 2021 р., %

Джерело: узагальнено автором за [3]

Протягом першого кварталу індекс виробничих витрат зростав на 3,3 %, 3,6 % і 5,6 % відповідно у січні, лютому, березні, в наступні місяці індекс витрат майже не змінювався, навіть у червні порівняно із травнем зменшився на 2,1 %. Починаючи з вересня індекс витрат почав поступово підвищуватись.

Підвищення витрат в осінні місяці зумовлені сезонними факторами та зростанням вартості кормів у цей період, які складають близько 80 % у структурі собівартості продукції тваринництва.

Для зниження собівартості продукції сільськогосподарського підприємства доцільно впровадити сукупність заходів, зокрема: удосконалення техніко-технологічних процесів, впровадження енерго- та ресурсоощадної техніки, оновлення обладнання, машинно-тракторного парку, удосконалення системи нормування оборотних засобів, використання високопродуктивних сортів, гібридів, порід тварин, нових видів матеріалів та інших видів сировини, використання альтернативних джерел енергії, удосконалення системи управління витратами, вибір оптимального рівня спеціалізації та диверсифікації виробництва, організації праці, ліквідація простоїв, непродуктивних витрат, підвищення якості продукції. Зниження собівартості продукції забезпечить підвищення конкурентоспроможності та ефективності господарської діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Самойлик Ю.В., Лаврук В.В., Ібатуллін М.І. Стратегічні напрямки розвитку свинарства в Україні. Інноваційна економіка. 2021. № 1-2. [86]. С. 20-27.
2. Самойлик Ю.В. Ефективність виробництва молока та молочних продуктів: економічні та екологічні тренди у світовому вимірі. Вісник СНАУ. 2020. Вип. 2 (84). С. 61-67.
3. Сукупний індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Статистична інформація. Державний комітет статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Точонов І. В., Наумова Л. О. Роль собівартості продукції у формуванні ціни. Збірник наукових праць ДонНАБА. 2017 (6). № 1. С. 68-73.
5. Perevozova I., Samoilyk Iu., Radchenko O., Shportiuk N., Demydova M. Economics and risk management of biofuel production in agriculture. Financial and credit activities: problems of theory and practice 2021 № 2 (37). Pp. 271-279.

УДК 334.012

СПЕЦИФІКА ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Світлична А.В., к.е.н., доцент, директор ННІ економіки, управління, права та інформаційних технологій

Самойлик Ю.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

Данильченко О.В., магістрант спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, Полтавський державний аграрний університет

Підприємницька діяльність – це рушійна сила сучасного економічного розвитку, оскільки забезпечує формування середнього класу, який є основою економічної безпеки, створення робочих місць, зокрема за рахунок самозайнятості, розвиток національного виробництва та сфери послуг. Підприємництво в Україні почало розвиватись лише у період незалежності, оскільки для командно-адміністративної економіки це явище було не характерним. Таким чином, історія країни накладає свій відбиток на механізми функціонування підприємницьких суб'єктів. Наразі відсутній єдиний підхід щодо оптимальних інструментів стимулювання та регулювання цієї діяльності, не достатньо дієвими є методи протекціонізму національних виробників та малих форм господарювання. Крім того, розвиток підприємницької діяльності в Україні ускладнюється складністю оцінювання та прогнозування дії чинників зовнішнього середовища [1]. Одночасно на діяльність суб'єкта господарювання може впливати сотні або тисячі елементів, важливо відсікти менш важливі і зосередитись на моніторингу найбільш значимих. Наразі в Україні визначальним чинником існування та розвитку держави, а отже і підприємницької діяльності, є війна з росією. Загибель людей, руйнування інфраструктури, тимчасова окупація

територій, міграція, енергетична та економічна криза – це головні деструктивні чинники, які змінили всі намічені цілі людей, суб’єктів господарювання, регіонів, держави, а також більшості країн світу. Війна суттєво відобразилась на підприємницькій діяльності та зокрема на показниках її ефективності. Разом з тим, навіть до таких складних умов національна економіка показала здатність до адаптації. Зокрема, про це свідчить збільшення кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців під час війни (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за регіонами України, 2021-2022 рр.¹

Регіони України	Станом на:					Відхилення показника 1.10.2022 р., % від:	
	1 січня 2021 р.	1 січня 2022 р.	1 квітня 2022 р.	1 липня 2022 р.	1 жовтня 2022 р.	1.01. 2021 р.	1.01. 2022 р.
Україна	1855165	1359002	1386494	1385474	1409430	-24,0	3,7
Області:							
Вінницька	64973	44256	45213	45939	47664	-26,6	7,7
Волинська	37357	27749	28406	29220	30365	-18,7	9,4
Дніпро-петровська	137829	102879	105159	105315	107708	-21,9	4,7
Донецька	122621	73529	73920	70591	68870	-43,8	-6,3
Житомирська	50018	33699	34297	34531	35331	-29,4	4,8
Закарпатська	47610	33735	34303	34653	35388	-25,7	4,9
Запорізька	67358	48166	49152	48129	48249	-28,4	0,2
Івано-Франківська	49180	38945	39587	40258	41511	-15,6	6,6
Київська	101423	79344	81263	81779	84229	-17,0	6,2
Кіровоградська	33043	23889	24250	24334	25203	-23,7	5,5
Луганська	70299	40903	41104	39802	38834	-44,8	-5,1
Львівська	117177	91199	93712	96058	99483	-15,1	9,1
Миколаївська	50273	35328	35870	35335	35333	-29,7	0,0
Одеська	130709	92507	94083	93188	94086	-28,0	1,7
Полтавська	54890	41178	42092	42263	43380	-21,0	5,3
Рівненська	38207	30495	31092	31508	32609	-14,7	6,9
Сумська	39383	27980	28442	28219	28798	-26,9	2,9
Тернопільська	34913	28299	28834	29228	30032	-14,0	6,1
Харківська	156892	116670	119760	118270	117712	-25,0	0,9
Херсонська	41185	28226	28712	27507	26697	-35,2	-5,4
Хмельницька	56821	41520	42100	42581	43993	-22,6	6,0
Черкаська	49223	36312	37001	37244	38273	-22,2	5,4
Чернівецька	42110	30820	31224	31526	32297	-23,3	4,8
Чернігівська	36906	27268	27673	27360	28064	-24,0	2,9
м. Київ	224765	184106	189245	190636	195321	-13,1	6,1

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

Джерело: узагальнено автором за [1]

Порівняно із початком 2022 р. кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців станом на 1 жовтня 2022 р. збільшилась на 3,7 % в цілому по Україні найбільше їх збільшилось у західних регіонах, зокрема у Волинській області – на 9,4 % та Львівській – на 9,1 %, також збільшилась кількість ФОПів у Вінницькій області на 7,7 % та м. Києві – на 6,1 %. Значна кількість підприємців була релокована в порівняно безпечні регіони, що зумовило активізацію підприємницької діяльності на Заході України.

У розрізі регіонів України зараз найбільше зареєстрованих фізичних осіб-підприємців саме в м. Києві – 195321, оскільки столиця є діловим центром України з високим рівнем та темпом економічної активності. На другому місці за кількістю знаходиться Харківська область – 117712 ФОПів, їх кількість протягом війни збільшилась не суттєво, оскільки в цьому регіоні проводяться активні бойові дії. Кількість суб'єктів господарювання на Півдні і Сході України зменшилась, що зумовлено війною. На збільшення кількості зареєстрованих ФОПів у більшості регіонів України вплинули податкові пільги та інші фінансові інструменти, розроблені державою в якості антикризових заходів на час військового стану, крім того, значний інтерес серед існуючих та потенційних підприємців викликала можливість залучення грантових коштів, розроблені програми грантового фінансування дозволили створити нові робочі місця за рахунок розвитку підприємницької сфери навіть під час війни.

Отже, підприємницька діяльність формується в певному інституційному середовищі, яке визначає відповідні економічні відносини, що виникають унаслідок співпраці публічної влади й суб'єктів ринкового механізму. Іншими словами, інституційне середовище передбачає обґрунтування норм і правил, що забороняють та прописують відповідну поведінку державного і приватного партнерів. Якщо середовище підприємницької діяльності є занадто несприятливим, партнери можуть уникати його правил і діяти протиправними методами. Тому, забезпечення розвитку підприємницької діяльності можливе лише за умови створення сприятливого інституційного середовища [3].

В умовах війни в Україні створити оптимальне інституційне середовище досить складно, втім, визначити головні вектори його формування необхідно здійснювати саме в цей момент часу, коли людські і соціальні цінності є визначальними, а тому інституційне середовище підприємницької діяльності буде сформоване на важливих базових засадах – першочергового забезпечення людських потреб на принципах толерантності, соціальної справедливості та сталості.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко Н. В., Самойлик Ю. В., Скаченко Т. А. Особливості економічної комунікації малого та середнього бізнесу, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування й громадськими об'єднаннями м. Полтава. *Вісник МАУП*. 2022. С. 59-65.

2. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за регіонами України. Статистична інформація. Державний комітет статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Солодовнік О. О. Інституційне середовище публічно-приватного партнерства. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3560>

**Управління, стратегія, правове
регулювання, потенціал і тенденції
соціально-економічного розвитку
аграрної та суміжних сфер**

**Management, strategy, legal
regulation, potential and trends of
socio-economic development of
agrarian and related spheres**

УДК 338.439

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДНИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

*Березіна Л. М., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Полтавський державний аграрний університет*

У складні часи воєнного стану в Україні аграрний сектор докладає всіх зусиль для вирішення продовольчих проблем всередині країни та продовжує експортувати аграрну продукцію за кордон. Нині аграрний сектор України залишається важливим складником міжнародної економічної системи завдяки експорту зерна. Ініціатива Президента України «Grain from Ukraine» дасть можливість забезпечити постачання зерна тим країнам, які найбільше його потребують. Крім того, це забезпечить надходження коштів до державного бюджету та аграрним товаровиробникам, даючи можливість, хоча й з великими труднощами, забезпечити виконання робіт під майбутній урожай.

Пріоритетність розвитку аграрного сектору нашої країни в повоєнний час дасть можливість забезпечити населення продовольством, промисловість – сировиною, а міжнародну торгівлю – експортною продукцією сільського господарства.

Як зазначає Рябоконт В. П. важливу складову вітчизняної економіки, її органічну ланку являє собою аграрний сектор, що формує 13% валового внутрішнього продукту, посідає значне місце в товарній структурі експортних поставок. Тут щорічно формується 30% зведеного бюджету країни, понад 40% становить експорт агропродовольчої продукції; кожен другий долар валютної виручки надходить від аграрного сектору [1, с. 6].

Аграрний сектор є запорукою зростання добробуту населення, збереження та поліпшення навколишнього середовища, в тому числі сільськогосподарських угідь, які становлять 42,7 млн га, або 68,5% від загальної земельної площі, з них – 32,8 млн га (76,5%) – орні землі. На одного жителя припадає 1,12 га

сітьгоспугідь і 0,86 га орної землі, у Франції відповідно – 0,50 і 0,31 га, Німеччині – 0,20 і 0,14 га, Польщі – 0,49 і 0,33 га [1, с. 7].

Вітчизняна, а також світова практика показують, що аграрний сектор не може нормально функціонувати без державної підтримки. У 2017-2019 рр. дотації сільському господарству становили 13,2 млрд грн, у 2020 р. – 4 млрд. Наприклад, у Польщі у 2020 р. дотації сільському господарству зросли до 118 млрд грн (4,3% ВВП), або у 29,5 рази більше, ніж в Україні, хоча у польському агросекторі офіційно зайнято 1,8 млн осіб, а в українському – 3 млн осіб. Якщо врахувати, що підтримка сільському господарству повинна бути не менше 1% випуску продукції, то у 2020 р. потрібно було б виділити 6 млрд 25 млн грн. Варто зауважити, що йдеться лише про мінімум дотацій. За загальним рівнем державної підтримки Україна, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку, відчутно відстає від інших країн. Так, у країнах ЄС цей показник становить 20-27% від загальної вартості сільгосппродукції, Норвегії – 61%, в Україні – 12%. Причому підтримка, як правило, має фіскальний характер, а основними споживачами прямих бюджетних дотацій виступають агрохолдинги [1, с. 11].

В Україні склалися три кластери агровиробників – дрібні, які виробляють до 9% сільськогосподарського ВВП (тобто виробленого всіма аграрними підприємствами), ще майже 20% продукують агрохолдинги, а решту – середні за розмірами господарства, у яких по 5-10 тисяч га. Тобто останні – це основа вітчизняного агровиробництва [2].

Крім того, сільське господарство слід розглядати як цілісну соціо-економічну систему, яка включає: виробництво безпечного продовольства; рекреаційну діяльність; збереження природи і розвиток ландшафтів; охорону традиційної української самобутності й сільського етносу. Лише визначення сільського господарства в такому широкому значенні допоможе Україні посісти належне місце у світовій агропродовольчій системі [3]. Отже, важливими залишаються проблеми розвитку аграрного сектору як складника соціально-економічної системи країни.

Зважаючи на складність соціально-економічного розвитку, впровадження його головної концепції можливе одночасно на макро-, мезо- та мікрорівні. Макрорівень соціально-економічного розвитку аграрного сектору має сформулювати засади та економічні передумови поліпшення ситуації в сільському господарстві та споріднених з ним галузях, а також підвищити рівень життя населення. На макрорівні має бути сформована стратегія соціально-економічного розвитку, здійснена перебудова його інституційного середовища, забезпечені економічні передумови розвитку аграрного сектору та соціально-економічної інфраструктури, врегульований ринок праці тощо.

Стратегічним завданням мікрорівня має стати перебудова бізнесу аграрних підприємств з позицій взаємодії з підприємствами-учасниками інших галузей агропромислового виробництва. Оскільки сільське господарство є центральною ланкою агропромислового виробництва, то аграрним підприємствам доцільно розвивати вертикальну агропромислову інтеграцію. Не варто залишати поза увагою і взаємозв'язки з громадами й державними органами влади та місцевого самоврядування як учасниками тріади «держава – бізнес – громада», що забезпечить розвиток соціально-економічної системи.

Шляхи подальшого розвитку аграрного сектору України передбачають структурну перебудову усіх його галузей; впровадження у виробництво та управління ним досягнень науково-технічного прогресу та світового досвіду за умови адаптації його до особливостей ведення агробізнесу в Україні; використання сучасних підходів щодо організації виробництва, економіки аграрного сектору та суміжних з ним галузей.

Список використаних джерел

1. Рябоконт В. П. Соціально-економічні умови розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2021. №2. С. 6-14.
2. Науковці: ми справді велика аграрна держава. URL: <http://www.golos.com.ua/article/346504>
3. Гайдучий П. І. Аграрна реформа Л. Д. Кучми в Україні. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2015. 448 с.

УДК 338.43:330.341.2(477)

РИЗИКИ ПРИ УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Меліхова Т.О., .д. е. н., професор, академік академії економічних наук України, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потєбні ЗНУ

Пасічник С.О., аспірант 1-го курсу спеціальності 073 «Менеджмент», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потєбні ЗНУ

Військовий стан в Україні змушує вітчизняні промислові підприємства працювати в умовах невизначеності та обмежень. Як повідомила у своєму виступі заступник Міністра економіки України Тетяна Бережна, з району активних бойових дій в більш безпечні міста переїхали 725 підприємств, з яких 528 вже відновили свою діяльність на новому місці, інші 284 наразі здійснюють пошук підходящої локації або способу транспортування [2]. Переміщення економіки зі сходу на захід країни, масовані обстріли об'єктів критичної інфраструктури, загроза Blackout та пошук нових безпечних логістичних ланцюгів і ринків збуту готової продукції не дозволяє підприємствам чітко спрогнозувати своє майбутнє і змушує постійно пристосовуватися до змін зовнішнього середовища. Значне підвищення рівня невизначеності, який породжується нестабільністю під час військового стану, вимагає від керівництва підприємства прийняття своєчасних та зважених управлінських рішень як на оперативному, так і на стратегічному рівні.

Невизначеність – це стан знань про ситуацію чи проблему, який характеризується наявністю низки можливих результатів у одного чи декількох варіантів рішення. Ймовірність таких результатів, при цьому, або невідома, або

не має змісту [3]. Невизначеність виникає у випадках, коли фахівець не володіє всією сукупністю діючих чинників таких, як інформація про складнощі з перевезенням товарів по території України, зменшення попиту на продукцію або послуги на внутрішньому ринку, відсутність достовірної інформації про дії постачальників через мінливі переваги споживачів, коливання цін облікових ставок, зміни у податковому законодавстві і все це на тлі діючого в країні військового стану.

Наразі для забезпечення виживання підприємств необхідно постійно здійснювати моніторинг змін внутрішнього та зовнішнього середовища, виявляти всі майбутні вигоди і ризики та оновлювати прогноз результатів фінансово-господарських діяльності. Це дасть змогу прорахувати різні варіанти розвитку в майбутньому і обрати конкретну стратегію підприємства, яка стане запорукою досягнення встановлених цілей, забезпечення стабільної ринкової позиції та фінансової стійкості у військовий час.

Отриманню достовірної оцінки діяльності суб'єкта господарювання сприяє вивчення механізму управління витратами підприємства та ступеня ризикованості їх процесу. Рівень ризику, що визначається вірогідністю його виникнення та тяжкістю шкоди, що може виникнути, впливає на результати фінансово-господарської діяльності підприємства.

Існують методичні підходи до оцінки ризиків при управлінні витратами, які представляють собою широкий спектр відповідних інструментів дослідження, аналізу, планування та оцінки ризиків. Найбільш поширеними з них є аналіз чутливості, аналіз сценаріїв, метод імітаційного моделювання, SWOT-аналіз та методи експертних оцінок. Розглянемо методику оцінки ризиків при управлінні витратами, яку нами згруповано у таблиці 1.

Методи оцінки ризиків при управлінні витратами*

Методи	Опис	Недоліки
Аналіз чутливості	Дозволяє оцінити вплив на результуючий показник зміни того чи іншого факту. За варійовані вихідні змінні приймають: <ul style="list-style-type: none"> • обсяг продаж; • ціна за одиницю продукції; • інвестиційні / операційні витрати або їх складові; • графік виробництва; • термін затримок платежів; • рівень інфляції; • відсоток за позиками, ставку дисконту та інші [1]. В результаті аналізу можна встановити ризикові чинники.	Не враховує взаємозв'язок факторів. Однак, якщо зазначені взаємозв'язки піддаються кількісній оцінці, то вони можуть бути враховані в методі аналізу чутливості
Аналіз сценаріїв	Передбачає вивчення впливу на результуючий показник різних наборів факторів, що відображають, як мінімум, три сценарії розвитку ситуації: песимістичний, оптимістичний і найбільш ймовірний. Даний вид аналізу зручний для порівняльної оцінки різних об'єктів (підприємств, проектів), оскільки він дозволяє здійснити їх ранжування за інтегральним рівнем ризику об'єкта в цілому.	Використання методу, з погляду управління, доречно, якщо одночасно розробляється комплекс заходів та дій, які будуть вжиті під час реалізації того чи іншого сценарію розвитку ситуації. Крім того, ефективність методу потрапляє в залежність від якості розробки самих сценарних умов.
Метод імітаційного моделювання	Дозволяє отримати оцінки великої кількості реалізацій моделі, що враховує характеристики ймовірнісних розподілів факторів, що є випадковими величинами. Цей метод, як і попередній, використовується для оцінки ризикованості об'єкта в цілому.	Не дає досліднику інформацію про залежність результатів від конкретних факторів та рівень критичності факторів. Досить складним визначення законів розподілу випадкових величин, що впливають на підсумковий результат оцінки ризикованості об'єкта.
SWOT-аналіз	Сфера використання методу обмежена виявленням факторів ризику, властивих конкретному підприємству, без встановлення кількісних оцінок та оцінювання ступеня впливу факторів ризику на результуючий показник діяльності підприємства.	<ul style="list-style-type: none"> • Показує лише загальні чинники, а конкретні заходи необхідно розробляти окремо; • перераховуються фактори без детального аналізу взаємозв'язків між ними; • дає статичну картинку без бачення розвитку в динаміці; • результати мають вигляд якісного опису, без кількісних параметрів; • аналіз суб'єктивний, залежить від позиції та знань того, хто його проводить; • необхідне залучення великих масивів інформації з різних сфер, що вимагає значних зусиль і витрат.
Методи експертних оцінок	Методи прості, але якість їх оцінок залежить від досвіду та інформаційної бази, які мають експерти. Використання методів дозволяє ідентифікувати ризики, здійснити їх ранжування та провести якісну оцінку.	Суб'єктивність думок експертів та обмеженість їхніх суджень.

* Розроблено авторами

Таким чином, метою процесу управління витратами промислових підприємств є зниження ступеня небезпеки, що дозволяє визначити критичні фактори ризику, якими воно зможе керувати. Це вплине на оптимізацію виробничих процесів, допоможе мінімізувати витрати, збільшити обсяги випуску, підвищити конкурентоспроможність як готової продукції, так і підприємства в цілому, а також отримати максимальний прибуток. Вміння управляти витратами і ризиками одночасно дозволить приймати вдалі управлінські рішення і забезпечать максимальний результат. Це надасть стабільності промисловим підприємствам в мовах невизначеності під час воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Аналіз чутливості. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Аналіз_чутливості (дата звернення: 27.11.2022).
2. М-во економіки України. Релокація: 725 підприємств переїхали в безпечні регіони. Урядовий портал. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ed4229cc-8de2-43b2-a5aa-7a2eba0fa2e0&title=Relokatsiia-725-PidprimstvPereikhaliVBezpechniRegioni> (дата звернення: 26.11.2022).
3. Прийняття рішення в умовах невизначеності, ризику або загрози. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/2015101166594/menedzhment/priynyatty_a_rishennya_umova_h_neviznachenosti_riziku_abo_zagrozi (дата звернення: 27.11.2022).

УДК 338.23

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*Воронько-Невіднича Т. В., к.е.н., доцент,
завідувач кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної,*

*Борисенко Ю. В., Чередніченко Р. В., здобувачі вищої освіти,
Полтавський державний аграрний університет*

Очевидно, що війна знищує потенціал України. У сучасному динамічному процесі глобалізації наша країна втрачає людський капітал, ресурси, потужності, інфраструктуру, фінанси та рівень конкурентоспроможності. Головним результатом війни є втрати, які призводять до безпрецедентного руйнування української економічної системи.

Водночас, війна створює певні можливості для України, в контексті переорієнтації на нові ринки збуту, пошуку більш надійних союзників і торговельних партнерів у світовому економічному просторі, зменшення опори на країну-агресора. Саме тому особливо актуальним є фокусування на можливостях зміни векторів розвитку країни. Наразі українська економіка продовжує зазнавати значних втрат. Оскільки умови війни є безпрецедентними, більшість сфер вітчизняної економіки змушені були шукати нові механізми організації своєї діяльності. Проте навіть поступова адаптація суб'єктів господарювання до вимог воєнного стану не забезпечила збереження бажаної динаміки в їхній роботі, тому для влади й представників бізнесу нагальним є формування концепцій, стратегії і тактики післявоєнного відновлення економіки (рис. 1). Ключовою особливістю процесу післявоєнної відбудови, враховуючи її багатовекторність, є пошук моделей, які б забезпечили одночасне вирішення численних гуманітарних проблем, проблем, пов'язаних з масовим руйнуванням інфраструктури з одночасним пошуком й оптимальним розподілом фінансових і матеріальних ресурсів.

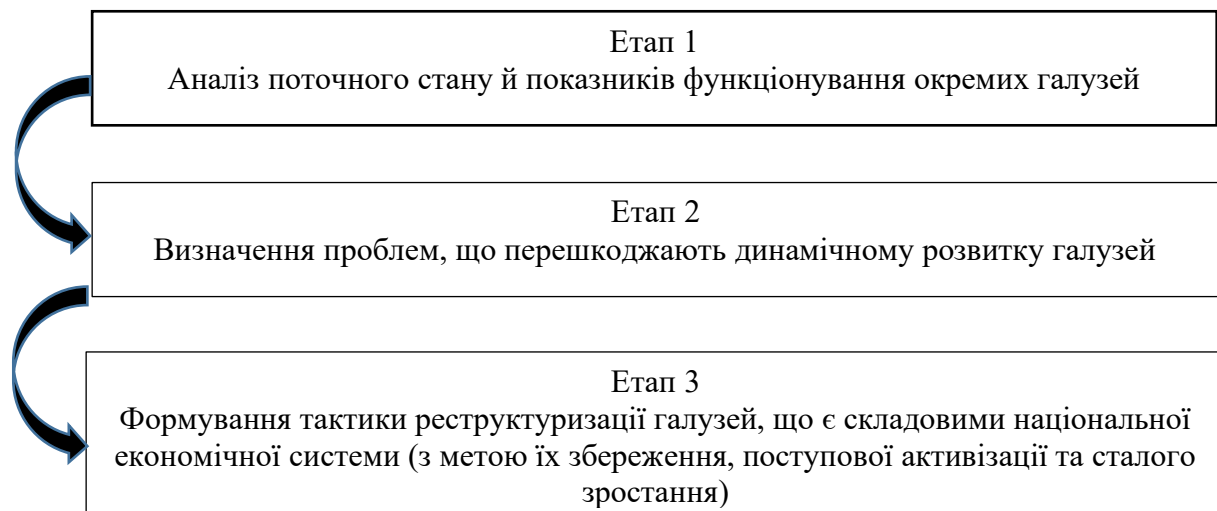

Рис. 1. Основні етапи післявоєнного відновлення вітчизняної економіки [сформовано на основі 2]

Стратегія післявоєнного відновлення неминуче повинна будуватися з урахуванням «попередніх прорахунків розвитку».

Так, Ю. Кіндзерський [2, с. 111–113] сформулював стратегічні пріоритети відновлення економіки України та сталого зростання, що побудовані із врахуванням втрат, наявного потенціалу, а також подальших орієнтирів розвитку держави.

Експерти стверджують, що повоєнна відбудова України має бути спрямована на кардинальну зміну структури економіки, перехід від аграрно-сировинного її типу до індустріально-інноваційного на основі створення сучасної високотехнологічної, цифровізованої промисловості у контексті розгортання у світі Індустрії 4.0 [3].

М. Зверяков [1] аналізує сьогоденні реалії, їх вплив на поточний стан економіки України та потенційні наслідки, які, власне, визначають перспективи та вектори подальшого розвитку.

Тому українська влада сьогодні стоїть перед серйозними викликами. Їй необхідно сформулювати оптимальну стратегію повоєнного відновлення економіки, з метою поступового виходу з кризи:

по-перше, масштаби воєнних втрат, які складаються із фінансових та людських, зруйнованої інфраструктури та виробничих потужностей, знешкодженого природнього потенціалу, призупинених інвестиційних проєктів, скороченого попиту населення, зруйновану транспортну інфраструктуру, заблоковані порти, запроваджені обмеження на транскордонні валютні платежі, а також звуження спектру вітчизняних товарів, дефіцит імпорту енергоресурсів;

по-друге, обмеженість джерел, які можуть бути використанні для залучення фінансових ресурсів в контексті грошової підтримки процесів відбудови економіки України. Ці обмеження в умовах війни були цілком передбачуваними. Глобальна економіка була нестабільною, і сьогодні багато країн світу перебувають у стані, який свідчить про неминучий початок глобальної соціальної та економічної кризи. Необхідно враховувати обмеженість залучення внутрішніх резервів для фінансування відновлення економіки країни, що пов'язане зі зменшенням банківської діяльності, заморожування інвестиційних проєктів, повне або часткове закриття, банкрутство комерційних компаній, а також втратою прибутку господарюючих суб'єктів, невизначеність бізнес-середовища тощо;

по-третє, зміни у структурі людського капіталу, зокрема високий рівень безробіття, масовий відтік кадрів за межі країни та ризик неповернення значної частини громадян, які виїхали за кордон у пошуках тимчасового притулку, а також безпрецедентні зміни балансу робочої сили за регіонами.

Отже, безпрецедентний характер ситуації, глобальність кризи та руйнівний характер подій підкреслюють важливість вивчення проблеми та необхідність якнайшвидшої розробки стратегій післявоєнної відбудови, необхідних для збереження України – потенційно потужної держави як економічно, так і політично.

Список використаних джерел

1. Зверяков М. І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 03–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003>.

2. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 101–117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>.

3. Підоричева І. Ключові завдання повоєнного відновлення України. *ZN.UA*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/kljuchovi-zavdannja-povojennoho-vidnovlennja-ukrajini.html>.

УДК: 334.021

АСПЕКТИ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НА РИНКУ ПРАЦІ

Євченко В.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу та торговельного підприємництва, Українська інженерно-педагогічна академія

Імплементация концепції креативної економіки як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються, стає основою їх економічного зростання, структурного оновлення та соціальної консолідації, а реалізація креативного потенціалу забезпечує лідерство країн у прибуткових сегментах світового ринку.

При цьому креативізація економічного розвитку зумовлює якісно нові зміни в системі корпоративних управлінських відносин, затверджується інноваційно-креативний компонент міжнародного менеджменту, оскільки сучасна концепція креативного менеджменту відображає новий напрямок у теорії та практиці управління загалом.

Креативізація визначається як принципово новий напрямок розвитку системи управлінських відносин економіки знань, що характеризується не лише безпосереднім впливом інформаційних технологій, а й сукупністю сучасних вимог до вирішення завдань та проблем, у тому числі у стратегічному управлінні.

Креативний менеджмент у вузькому значенні пропонується трактувати як локальну систему управління знаннями (талантами) організації, а широкому – як

особливу функціональну конфігурацію управлінських процесів, як-от, креативне прогнозування і планування, креативну організацію, креативну мотивацію, креативне керівництво, креативний контроль, що в сукупності притаманне транснаціональним корпораціям з повним інноваційним циклом.

Деякими дослідженнями доведено, що найбільш успішними є компанії з високим індексом креативності, яким також притаманні загальна ефективність ведення бізнесу, раціональність та збалансованість витрат, значний інноваційний компонент менеджменту. Природним середовищем креативного менеджменту є відповідна система корпоративних цінностей, яка також позитивно впливає на впровадження принципів креативного менеджменту [1].

Для створення ефективної креативної системи на мікрорівні важливою є орієнтація на проривні інновації та формування креативного персоналу в межах ефективної бізнес-системи. Для креативної макромоделі потрібна взаємодія різних ринкових компонентів, у тому числі інноваційно-виробничих комплексів, які зможуть пов'язати науку та виробництво в єдине ціле.

Водночас проблеми обґрунтування понять «креативність», «креативна економіка», «креативний менеджмент» є не лише актуальними, а й дискусійними у форматі нових наукових досліджень та економіко-політичної реальності. Це пов'язано з насамперед із необхідністю вирішення проблем визначення тенденцій економічного розвитку, універсальної ідентифікації креативних сфер економіки на основі узагальнення сучасних класифікаційних моделей.

У глобальному вимірі сучасний стан соціально-економічного розвитку світова система характеризується динамізмом і багатовекторністю. Тому в руслі зазначеної ініціативи багато експертів, розглядаючи тенденції, які впливатимуть на майбутньому на розвиток економіки, і, зокрема, на ринок праці, практично одночасно висловлюють думку про переважання значного впливу на цю сферу процесів глобалізації, демографічної ситуації, зміни клімату, геополітичних перетворень, прискорених темпів розвитку технологій та багато іншого. Але саме креативізація як внутрішніх, так і зовнішніх економічних процесів має значний потенціал для ефективного, інноваційного, прогресивного розвитку. За

таких умов відбуваються суттєві трансформації ринку праці, який є складовою економічної системи. Враховуючи надзвичайно стрімкий темп розвитку сучасної техніки та технологій, а також зростаючу роль їх впливу на сферу зайнятості населення, можна у зв'язку з цим передбачити подальші зміни організації виробництва товарів, надання послуг, появи нових сфер діяльності, які можуть суттєво впливати на розвиток ринку праці [2].

Такі зміни можуть бути викликані, наприклад:

- розвитком цифрових технологій, які змінюють уявлення про комунікаційний простір та його можливості;
- глобалізаційними та інтеграційними процесами;
- впливом шерингової економіки, яка вже є світовим трендом та основною ознакою якої вважається загальне користування ресурсами, наприклад скорочення витрат виробництва або отримання прибутку за рахунок надання майна в оренду.

На ідеях шерингу будується нова світова соціально-економічна система, оскільки це не просто ринкове поєднання попиту та пропозиції за допомогою сучасних технологій, але це зміна концепції споживання. Світова цивілізація переживає революційний перехід від гіперспоживання, характерного для ХХ ст., до загального споживання ХХІ ст.;

- зростанням клієнтоорієнтованості – тенденції, що виникла та розвивається в основному в бізнес-середовищі під впливом посилення конкуренції;
- необхідністю забезпечення екологічної безпеки, що є вимогою сучасного благоустрою;
- впровадженням програмування та автоматизації виробничих процесів, які крім витіснення живої людської праці призводять до змін систем управління та адміністрування;
- поширенням роботизації, штучного інтелекту, що неминуче призведе до змін як на окремо взятих виробництвах, а й у структурі робочої сили в, видів економічної діяльності, економічної системи.

Протягом кількох останніх років експерти Всесвітнього економічного форуму виділяють десять ключових навичок, необхідних працівникам для конкурентної переваги на ринку праці, а саме:

- креативність – здатність до творчості, яка може виявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, в окремих видах професій, зайнятості, у продукуванні нових ідей, проєктів. Доречним тут пропонується застосування системного підходу та терміна «система креативного менеджменту» у широкому сенсі, що базується на інноваційно-креативних ресурсах управління, характеризується динамічною бізнес-активністю;

- емоційний інтелект – здатність усвідомлювати власні почуття та емоції, керувати ними, та використовуючи ці знання, взаємодіяти з іншими;

- уміння ведення переговорів – уміння створювати комфортні робочі відносини та ефективно взаємодіяти з колегами, підлеглими, споживачами та партнерами з метою досягнення розуміння та підтримки на шляху реалізації цілей організації;

- здатність оцінювати ситуацію та приймати рішення ґрунтується на ситуаційному аналізі, теорії прийняття управлінських рішень шляхом аналізу, визначення тенденцій розвитку, прогнозування різних ситуацій, процесів при вирішенні управлінських проблем;

- когнітивна гнучкість – здатність вирішення кількох завдань одночасно, зміни рішення при зміні поточної ситуації;

- комплексне вирішення проблем – пошук, накопичення необхідної різнобічної якісної інформації та здійснення на її основі пошуку шляхів вирішення;

- координація у команді – вміння працювати спільно з іншими;

- критичне (аналітичне) мислення – здатність логічно мислити, знаходити аргументи, ставити під сумнів власні та інші судження, виявляти сильні та слабкі сторони підходів розв'язання проблем;

- орієнтація на клієнта (клієнтоорієнтованість) – орієнтація на результат, тобто задоволення запитів клієнтів;

- управління людьми – мотивація, направлення людей до роботи з метою досягнення ефективні результати.

Таким чином, соціально-економічні трансформації, що відбуваються в сучасному суспільстві, зумовлюють зміни до вимог не лише про професійну придатність працівника, а й його основні здібності, навички роботи. Тому в сучасному світі дуже важливо, щоб людина, вибираючи свою професію, зіставляла її зі своїми майбутніми навичками, які він формуватиме протягом усієї своєї трудової діяльності та які допоможуть йому бути конкурентним на ринку праці, ефективно виконуючи будь-які поставлені завдання.

Тому пропонується застосування терміна «система креативного менеджменту» у широкому розумінні, що базується на інноваційно-креативних ресурсах управління, що характеризується динамічною бізнес-активністю.

Сьогодні питання концептуальної детермінації понять «креативність», «креативна економіка», «креативний менеджмент» залишаються відкритими для наукових дискусій та трактувань. Тому подальші дослідження цих та інших пов'язаних з ними понять актуальними та своєчасними. Особливо актуальною стає завдання створення комплексної багатокomпонентної моделі креативного менеджменту на основі інтеграції та деталізації її ключових компонентів: мотивації креативності, креативного мислення, креативних працівників, креативних топ-менеджерів, креативних управлінських технологій, креативної корпоративної культури.

Список використаних джерел:

1. Лисенко В.В., Кондратюк Н.В., Проньска В.В. Управлінські рішення як ключовий компонент моделі управління організацією. Інфраструктура ринку. 2019. № 32. С. 149-154
2. Євченко В.В., Хлопоніна-Гнатенко О.І. Соціальний менеджмент як технологія ефективного управління. Економічний аналіз. 2022, том 32, № 1, С. 7-13 <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/issue/view/79>

УДК 658.628.011.1.012.12

ТОВАРНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА І МЕТОДИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Семенкова А.О., здобувачка вищої освіти

Поночовна О.В., асистентка кафедри економіки та міжнародних відносин

Полтавський державний аграрний університет

Товарна політика – це набір заходів, у яких один або декілька продуктів використовуються як основний інструмент у виробничій та збутовій діяльності компанії [1]. Основне завдання товарної політики полягає в тому, щоб створити такий продукт або послугу, у яких інші елементи маркетингових зусиль були абсолютно непотрібними, або використовувалися мінімально, як допомога для досягнення цілей, поставлених компанією [2].

Метою товарної політики є проактивне забезпечення послідовності таких рішень і дій [3]:

1. Формування асортименту та управління ним.
2. Підтримка конкурентоспроможності продукції на належному рівні.
3. Визначення найкращої товарної ніші (сегменту) для свого продукту.
4. Розроблення та впровадження стратегії маркування товарів і послуг.

Основним завданням товарної політики є створення таких продуктів (окремих продуктів, послуг або їх комбінацій), для яких мінімізовано інші елементи маркетингової діяльності (вони можуть використовуватися лише як доповнення для досягнення цілі компанії).

Товарна політика охоплює широкий спектр виробничих і організаційних питань. Тому, для забезпечення конкурентоспроможності виробленої продукції необхідно провести багато підприємницьких і маркетингових заходів [2].

Товарна політика компанії є основою її маркетингової діяльності. Відповідно до такої політики, компанія формує заходи, пов'язані з умовами придбання товару та способом просування його до кінцевого споживача [3]. Корпоративні маркетингові зусилля зосереджені на розв'язанні проблем,

пов'язаних із продуктами, ціноутворенням, продажами та комунікаційною політикою.

Аналіз способів формування корпоративної товарної політики показує, що більшість із них розроблені та використовуються для управління асортиментом продукції кінцевого споживача та відповідають потребам компаній, що виробляють промислову та технічну продукцію.

Метод формування товарної політики за результатами економічного аналізу найчастіше використовує такі критерії оптимізації, як дохід від реалізації товарів, маржинальний дохід, прибуток підприємства, собівартість продукції тощо. Такий метод передбачає активне використання внутрішніх інформаційних баз компанії [3].

При формуванні товарної політики компанії, певні фактори, що впливають на попит і тривалість фази життєвого циклу товару, також вимагають використання спеціальних адаптивних методів управління продуктовим портфелем. Життєвий цикл кінцевих споживчих товарів необхідно враховувати при формуванні циклу товару компанії, визначеного у її товарній політиці.

Незважаючи на існування чіткого зв'язку між попитом на кінцеві споживчі товари та попитом на промислово-технологічні товари, що є основою їх виробництва, існує прямий зв'язок між величиною та динамікою такого попиту. Тому виникає необхідність у розробці методики формування товарної політики, яка б відповідала потребам підприємств, що виробляють продукцію виробничо-технічного призначення.

Список використаних джерел

1. Товарна політика. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Товарна_політика. (дата звернення 19.11.2022)
2. Петрович Й. М., Прокопишин-Рашкевич Л. М. Економіка і фінанси підприємства: підручник. Львів: Магнолія 2006, 2014. 406 с.
3. Іщенко С. В. Дослідження методів формування товарної політики промислового підприємства // Ефективна економіка. 2012. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_27

УДК 330

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Сухорук К.В., Васько В.Л., здобувачі вищої освіти

Науковий керівник – к.е.н., доцент Овчарук О. М.

Полтавський державний аграрний університет

Для підприємств агропродовольчої сфери наслідком повномасштабного вторгнення в Україну є фінансово-економічна криза господарювання, політична нестабільність, загострення конкуренції, тому діяльність підприємств на сьогодні – це постійних пошук можливостей для виживання. Для цього необхідно знайти ефективні інструменти, які можуть забезпечити конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів у нинішній ситуації.

Очевидно, що лише наявність робочої сили, капіталу та сировини вже практично не забезпечує конкурентоспроможність підприємства, важливішими стають їх розподіл та скеровування у правильному напрямку задля досягнення найбільшого ефекту [2].

Одним із головних завдань підприємств агропродовольчої сфери є досягнення конкурентних переваг та підвищення конкурентних позицій за рахунок ефективного вибору напрямків посилення розвитку суб'єктів господарювання.

Загалом, конкурентоспроможність – це відносна характеристика, яка показує здатність суб'єкта господарювання розвиватися, конкуруючи з іншими гравцями ринку відповідно до її стратегії.

Таким чином, конкуренція між підприємствами призводить до позитивних змін, таких як розширення масштабів виробництва; зростання заробітної плати за рахунок підвищення продуктивності праці; економія ресурсів; впровадження досягнень науки і техніки у виробництво; підвищення якості продукції. У той же час високий рівень конкуренції може призвести до банкрутства, зростання безробіття та збільшення диференціації виробників продукції.

Збільшення конкурентних переваг на ринку залежить від належного рівня систем управління та стратегічної політики, тому ефективний план економічного розвитку допомагає господарствам мобілізувати та зосередити всю свою увагу та ресурси для досягнення поставлених цілей, адже за відсутності належного планування в агропідприємстві виникатимуть проблеми неефективного використання ресурсного потенціалу та наявних можливостей.

Дослідники пропонують розглядати управління конкурентоспроможністю агропідприємства як складний процес побудови внутрішніх і врахування зовнішніх інститутів, спрямований на формування конкурентних переваг у сучасних нестабільних умовах на основі раціонального використання ресурсів, ефективного позиціонування власної продукції, забезпечення фінансової стійкості тощо [1].

Метою забезпечення розвитку підприємств агропродовольчої сфери є розробка стратегічних планів, здійснення цілеспрямованих дій та пошук інструментів підвищення конкурентоспроможності. В умовах нестабільності зростає актуальність діагностики розвитку підприємства, яка дозволяє прогнозувати рівень потенціалу підприємства та підвищення його конкурентоспроможності.

Рівень конкурентоспроможності є необхідним фактором формування стратегії розвитку підприємства агропродовольчої сфери в сучасній економіці. Проте слід зазначити, що забезпечення високого рівня конкурентоспроможності потребує комплексу ефективних організаційних, технологічних, інноваційних, управлінських та інших заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Водночас важливо враховувати, що безперервні зміни зовнішнього середовища призводять до зростання рівня невизначеності та ризику, що вимагає вдосконалення стратегій розвитку для отримання конкурентної переваги в цих умовах.

Отже, вітчизняні підприємства агропродовольчої сфери у сучасних умовах схильні до підвищеної невизначеності та не можуть гарантувати високий рівень економічної ефективності.

Список використаних джерел

1. Воронько-Невіднича Т.В., Лещин Д.І., Василенко М.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 15. С. 23–27. URL : <http://global-national.in.ua/issue-20-2018>.

2. Халімон Т.М. Стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 10 (2). С. 117–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_10%282%29__28.

УДК 005.33

ПЕРЕВАГИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Торяник А. І., Мощенський В. Е., здобувачі вищої освіти

Науковий керівник – д.е.н., доцент Федірець О. В.

Полтавський державний аграрний університет

Сучасний світ характеризується динамічними глобалізаційними процесами, стрімким розвитком технологій, дедалі більшою конкуренцією за ресурси загалом та інвестиції зокрема. Тому наразі стратегічне управління розглядати як інструмент, який підвищує ефективність реагування на зміни та допомагає організаціям адаптуватися до цих умов.

Так, Р. Румельт [4, с. 18] зазначає, що стратегія є набором послідовних аналітичних заходів, концепцій, методик, аргументів та дій, що покликані знайти таке рішення проблеми, яке дозволить серйозно вплинути на ситуацію та виправити її. У числі різних способів управлінського впливу на стратегічні проблеми підприємств з метою їх вирішення можна виділити систему

взаємопов'язаних функцій стратегічного менеджменту, метою яких є формування стратегії розвитку: стратегічний аналіз, стратегічний вибір, контроль реалізації стратегії.

На думку В. Василенка та Т. Ткаченка [1], стратегічне управління – це процес, за допомогою якого менеджери здійснюють довгострокове керівництво організацією, визначають специфічні цілі діяльності, розробляють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні (найсуттєвіші зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечують виконання розроблених відповідних планів, що постійно розвиваються і змінюються.

Стратегічне управління являє собою процес вибору й реалізації цілей, що дозволяє вивчати зовнішнє оточення, а також проводити процес формування стратегії щодо внутрішніх та зовнішніх можливостей розвитку підприємницького суб'єкту при досягненні поставленої мети, який, на нашу думку, дає більш чітке уявлення про те, яким повинно бути підприємство в майбутньому [2, с. 589].

Серед очевидних переваг стратегічного управління для організації експерти зазначають наступні [3]:

- можливості є краще визначеними, прорангованими за пріоритетністю та експлуатуються із застосуванням стратегічного управління в організації. Існує об'єктивний погляд на проблеми управління із застосуванням концепцій стратегічного управління;

- координація поліпшується в організації поряд з контролем діяльності. Наслідки несприятливих умов і змін зведені до мінімуму зі стратегічним управлінням. Встановлені цілі краще підтримуються основними рішеннями;

- розподіл часу і ресурсів ефективно здійснюється для зазначених можливостей. При застосуванні концепцій стратегічного управління для прийняття спеціальних і помилкових рішень застосовується менше часу і ресурсів;

- підвищується розуміння стратегій конкурентів. Також значно підвищується продуктивність праці працівників.

Отож, стратегічне управління є необхідною складовою для сталого розвитку господарюючих суб'єктів в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Василенко В. О., Ткаченко Т. І. Стратегічне управління: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2003. 396 с.
2. Воронько-Невіднича Т. В., Облап Д. С. Основні тенденції, які сприяють розвитку стратегічного управління в Україні. *Perspectives of science and education*. The 12th International youth conference. SLOVO\WORD, New York, USA. 2019. 650 p. P. 587–595. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/326487391.pdf#page=587>.
3. Річард Деніелс. Стратегічний менеджмент. Переваги стратегічного управління. 2021. URL: <https://www.businessstudynotes.com/finance/strategic-managment/benefits-of-strategic-management/>.
4. Richard P. Rumelt. Good Strategy, Bad Strategy. The difference and why it matters Hardcover – January 1, 2011. 288 p.

УДК 338.33

СТРАТЕГІЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Цимбалюк В.В., здобувач СВО Магістр, ОПП Економіка підприємства, спеціальність 051 Економіка, Полтавський державний аграрний університет

Сільське господарство є однією з провідних галузей в структурі ВВП України і складало 10,6 % , станом на 2021 рік [2]. Тому її успішність є критичною в забезпеченні продовольчої та економічної безпеки нашої країни.

Для покращення позицій аграрних підприємств на ринку можливе застосування стратегії диверсифікації. Диверсифіковане аграрне виробництво забезпечить підприємству ефективний вплив на ринок, дасть змогу обрати чітку

стратегію свого розвитку, уникнути ризиків. Диверсифікація діяльності є основою стратегічного розвитку агропромислового комплексу в цілому, що дозволяє найбільш повно і раціонально використовувати свої ресурси та виробничий потенціал, розширити асортимент та збільшити обсяги виробництва продукції [1].

Необхідність використання підприємством диверсифікації своєї діяльності може бути обґрунтована внаслідок порівняльного аналізу бажаного та можливого рівнів продуктивності та прибутковості, а також того рівня діяльності, якого досягнуло підприємство. На основі проведеного аналізу проблем розвитку підприємства обґрунтовуються цілі, ключові задачі та ймовірні результати диверсифікації. Пошук варіантів диверсифікації ґрунтується на підборі тих її напрямів, що в ідеалі дадуть змогу досягти поставлених цілей та результатів, а також виконати завдання.

Необхідність диверсифікованого розвитку підприємств зумовлена вичерпністю внутрішніх джерел зростання ефективності виробництва в основних сферах бізнесу або збільшенням власного капіталу. Тому диверсифікацію варто розглядати не тільки як спосіб запобігання кризі на підприємстві, але й як стратегію його подальшого розвитку [6].

Економічну диверсифікацію доцільно класифікувати за такими ознаками: функціональна сфера впливу (фінансово-інвестиційна, галузева, організаційна), за рівнем спорідненості (центрована, горизонтальна, конгломеративна), за формою інтеграції (вертикально інтегрована, горизонтально інтегрована) за типом економічного розвитку (екстенсивна (географічна), інтенсивна), за середовищем (внутрішня, зовнішня), за періодом (постійна, тимчасова) [4].

У табл. 1 наведені основні переваги та недоліки з якими може зіткнутись керівництво аграрних підприємств при впровадженні стратегії диверсифікації. Можемо стверджувати, що прийняття рішення про впровадження стратегії диверсифікації має досить багато недоліків в порівнянні з переваги, проте при раціональному та логічному підходах до його обґрунтування підприємство з високим шансом зможе досягти поставлених цілей.

Переваги та недоліки стратегії диверсифікації

Переваги	Недоліки
диверсифікація дає змогу підприємствам найбільш досконало використовувати власні матеріальні ресурси;	диверсифікація не завжди дає змогу використати переваги спеціалізованого виробництва;
правильний вибір стратегії диверсифікації дає змогу підвищити конкурентоспроможність продукції та підприємства, збільшити збут продукції аграрного сектора завдяки задоволення потреб споживача;	невдалий вибір стратегії диверсифікації може привести до економічних втрат підприємства;
диверсифікація сприяє ефективному забезпеченню економічної та продовольчої безпеки держави;	можливий ефект втрати мотиву виробництва;
інтеграція переробки підприємств АПК підвищує рівень їх завантаженості;	управляти диверсифікованим виробництвом значно складніше;
від глибини диверсифікації та рівня кооперації залежить повнота використання природно-ресурсного та господарського потенціалу;	диверсифікацію недоцільно застосувати на підприємствах з низьким рівнем концепції виробництва;
диверсифікація аграрних підприємств дає змогу отримати синергійний ефект;	невдале розміщення номенклатури продукції, що її виробляють окремі фірми та об'єднані диверсифікації підприємства може привести до банкрутства;
при диверсифікації підприємств аграрного сектора зменшиться ступінь підприємницького ризику через ліквідацію залежності від єдиного виду продукції.	об'єднання двох підприємств, які виробляють різні види продукції – як засіб розширення перспектив розвитку підприємства може привести до збільшення економічних ризиків

Джерело: узагальнено автором на основі [5]

Впровадження диверсифікації в сільськогосподарське виробництво є беззаперечно допоміжним, а то й головним фактором забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства. Диверсифікація в аграрному виробництві має позитивний характер, оскільки спонукає до інтеграції з вітчизняними переробними підприємствами підвищує рівень їх завантаженості, підвищує рівень їх конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринку і сприяє забезпеченню економічної та продовольчої безпеки держави. Тому, диверсифікація – це організаційно-економічний фактор підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності [3].

Отже, завдяки впровадженню стратегії диверсифікації підприємства аграрного сектору зможуть підвищити свою конкурентоспроможність на сучасному ринку та забезпечити потреби споживачів не тільки України, а і світу.

Список використаних джерел

1. Богатова Д.Р. Диверсифікація як чинник конкурентоспроможності аграрного підприємства. *Ефективна економіка*. № 10. 2018. URL: <https://cutt.ly/HNLvUQb> (дата звернення: 04.11.2022).

2. Громов О. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. Урядовий кур'єр: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/6NHSatW> (дата звернення: 03.11.2022).

3. Кривицька Н.Ю., Громова А.С. Стратегія диверсифікації виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. № 31. 2011. URL: <https://cutt.ly/mNLM1Yp> (дата звернення: 04.11.2022).

4. Самойлик Ю.В. Аспекти економічної диверсифікації в системі ринкових відносин. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Вип. 2(7). URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.1/249.pdf> (дата звернення: 06.11.2022).

5. Шевяков Ю. Диверсифікація аграрних підприємств як дієва стратегічна орієнтація в агропромисловій сфері. *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи*. Ніжин. 2019. С. 210-211. URL: http://46.164.157.38/docs/science/2019/Conference_12042019_p001.pdf#page=211 (дата звернення: 04.11.2022).

6. Юнал Т. Управління конкурентоспроможністю підприємства на засадах диверсифікації діяльності: квал. роб. 2019. URL: <https://cutt.ly/5NLnyGs> (дата звернення: 04.11.2022).

УДК 338.431.4

ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Рудник М. С., здобувач вищої освіти спеціальності 051 Економіка
ступеня Магістр,
Полтавський державний аграрний університет*

Обсяг та структура виробничих витрат є визначальними при визначенні собівартості продукції, пошуку резервів економії витрат, визначенні беззбиткового обсягу виробництва, та здійснюють визначальний вплив на суму фінансового результату підприємства і галузі зокрема. Тому важливим є планування, аналіз та контроль як динаміки, так і структури витрат галузі рослинництва, яка є вартісноутворюючою для галузі тваринництва при виробництві кормів.

Витрати на виробництво продукції, робіт та послуг в плануванні і в обліку групуються за статтями, які підприємство визначає самостійно виділяючи окремі статті, як постійні та змінні витрати. Витрати групуються за статтями наступним чином [4]:

- 1) витрати на оплату праці;
- 2) витрати на соціальні заходи;
- 3) насіння та посадковий матеріал;
- 4) витрати на утримання основних засобів;
- 5) добрива, включаючи витрати на внесення в ґрунт органічних мікродобрив;
- 6) засоби захисту рослин;
- 7) роботи і послуги;
- 8) інші витрати;
- 9) непродуктивні витрати;
- 10) витрати на управління та обслуговування виробництва.

Наведена класифікація групування витрат за статтями максимально враховує всі витрати при виробництві продукції рослинництва, що доцільно при здійсненні управління виробництвом (рис. 1).

Рис. 1. Склад витрат виробничої собівартості сільськогосподарської продукції

Джерело: побудовано автором на основі [1; 2; 4]

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), реалізованої упродовж звітного періоду, нерозподілених загальновиробничих та наднормативних виробничих витрат. У сільському господарстві всі види загальновиробничих витрат вважають змінними і відносять на собівартість продукції.

У 2020 р. порівняно з 2017 р. виробничі витрати галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств збільшилися лише на 3,7 %, при цьому структурі елементи витрат не мали чітко вираженої тенденції змін (табл. 1).

**Структура витрат підприємств на виробництво продукції (робіт, послуг)
 рослинництва в Україні, 2017, 2020 рр.**

Види витрат	2017 р.		2020 р.		2020 р. до 2017 р.	
	сума, млн. грн	у % до підсумку	сума, млн. грн	у % до підсумку	суми, %	відхилення структури, (+, -)
Витрати – усього	269076,8	100,0	278990,6	100,0	103,7	х
Прямі матеріальні витрати – усього	141904,2	52,7	136622,4	49,0	96,3	-3,7
у т. ч. насіння та посадковий матеріал	26371,5	9,8	27423,5	9,8	104,0	0,0
інша продукція сільського господарства	2789,7	1,0	2716,6	1,0	97,4	0,0
мінеральні добрива	43039,4	16,0	45878,4	16,4	106,6	0,4
пальне і мастильні матеріали	24500,8	9,1	22230,4	8,0	90,7	-1,1
електроенергія	1409,1	0,5	1793,0	0,6	127,2	0,1
паливо й енергія	1963,5	0,7	1081,9	0,4	55,1	-0,3
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	14278,6	5,3	14717,0	5,3	103,1	0,0
Прямі витрати на оплату праці	13246,7	4,9	18147,2	6,5	137,0	1,6
Інші прямі витрати – усього	66364,9	24,7	77742,7	27,8	117,1	3,1
у т. ч. відрахування на соціальні заходи	2848,0	1,1	4000,9	1,4	140,5	0,3
орендна плата за:						0,0
земельні частки (паї)	32670,4	12,1	38510,0	13,8	117,9	1,7
майнові паї	413,2	0,2	619,9	0,2	150,0	0,0
амортизація	14046,7	5,2	24604,2	8,8	175,2	3,6
Загальновиробничі витрати – усього	47561,0	17,7	46478,3	16,7	97,7	-1,0
з них: оплата послуг сторонніх організацій	23142,6	8,6	24024,2	8,6	103,8	0,0

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Зокрема, сума матеріальних витрат за досліджуваний період зменшилася на 3,7 %, загальновиробничі витрати – на 2,3 %, тоді як прямі витрати на оплату праці збільшилися на 37,0 %, інші прямі витрати – на 17,1 %.

Серед матеріальних витрат найбільшу питому вагу займають мінеральні добрива – 33,6 %, насіння та посадковий матеріал – 20,1 %, пальне і мастильні матеріали – 16,3 % та запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали – 10,8 %.

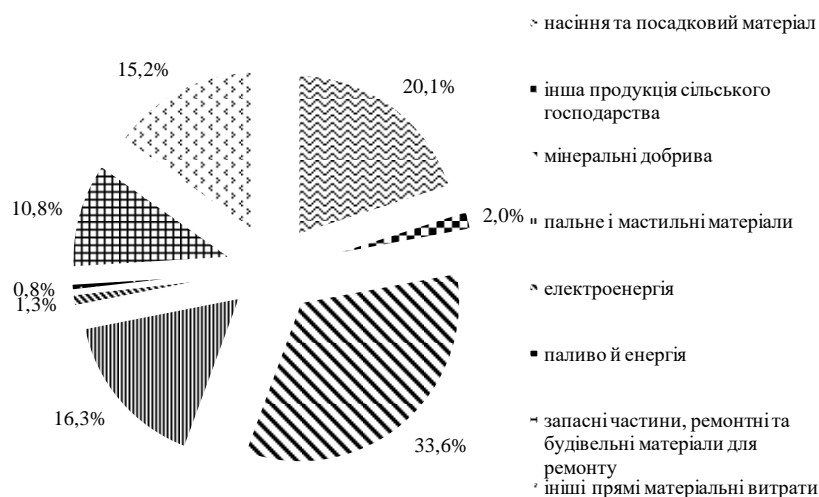

Рис. 2. Структура прямих матеріальних витрат галузі рослинництва у підприємствах України, 2020 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [3]

У структурі виробничої собівартості виробленої продукції рослинництва в підприємствах основна частка припадає на культури зернові та зернобобові (56,0 %), серед яких переважає пшениця (21,9 %), кукурудза на зерно (27,4 %), ячмінь (4,5 %), серед технічних культур: насіння соняшнику – 23,7 %, насіння ріпаку й кользи – 6,8 %, боби сої – 5,5 %, буряк цукровий фабричний – 2,9 %, тоді як частка інших видів продукції незначна.

Список використаних джерел

1. Андросенко О. О. Економічна сутність витрат виробництва та їх роль у системі управління діяльністю промислових підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 4. С. 122 – 126.
2. Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 1. С. 11 – 18.
3. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Облік витрат на виробництво та калькулювання собівартості продукції. URL: <https://msn.khnu.km.ua/mod/resource/view.php?id=87546>.

**Інфраструктурне забезпечення
соціально-економічного розвитку
аграрної та суміжних сфер:
інституціональна, логістично-
маркетингова, фінансово-
інвестиційна, інноваційна та
інформаційна складові**

**Infrastructural provision of socio-
economic development of agrarian and
related spheres: institutional, logistic-
marketing, financial-investment,
innovative and informational
components**

UDC: 338.43:338.2

VERTICAL INTEGRATION IN AGRIBUSINESS: THE NEO-INSTITUTIONAL APPROACH

Ramanauskas J., Dr. (hab.), Professor

Klaipeda University, Lithuania

Zhukovskis J., Dr., Professor

Vytautas Magnus University, Lithuania

Zinovchuk V., Dr. of Econ. Sc., Professor

Polissia National University, Ukraine

Introduction. The hypothesis of this study is based on the assumption that a better organizational structure of the agricultural sector is connected with the development of vertical integration. Hence, the purpose of the research is to determine the role of vertical integration in agribusiness, to highlight the motivational factors of its development and to substantiate the perspectives of integration processes. The solution to the posed problem can be seen from the position of the simultaneous application of the neo-institutional approach, separate provisions of the organization theory and the paradigm of marketing policy distribution. In the process of research, an analytical review of scientific literature, legal acts, analysis of statistical data, in-depth interviews with experts and immediate participants of integration processes were carried out, which served as empirical confirmation of the organizational principles and imperatives of the proposed abstract model.

Research findings. The term "vertical integration" became widely used in the second half of the last century, when agribusiness was already defined as an interconnected and interdependent vertical chain of movement of products, raw materials and resources, which begins with the supply of the economic entity with material and technical means and ends with the final consumer [1, p. 2]. Vertical integration, as the integration into one economic system of production and other stages

of production promotion, is not an exclusive prerogative of agrarian business. But it is precisely in the agrarian sphere that this phenomenon has found the greatest spread on a global scale and has become a kind of experimental platform for new business models. Theoretical interest in vertical integration grew significantly thanks to the influence of the ideas of institutionalism, and with time its modern branch – neo-institutionalism.

Institutionalism considers the life of society, in particular economic relations, from the position of creation and interaction of various associations of individuals. As a school of economic theory, institutionalism arose in the USA at the beginning of the last century. Its most prominent representatives were T. Veblen (1857–1929), W. Mitchell (1874–1948), J. Clark (1884–1963), J. Commons (1862–1945). Conceptually, institutionalism was based on two fundamental categories, namely: 1) institutions – norms, traditions, customs of behavior in society, and 2) institutes – mechanisms of implementation of institutions in the form of legal frameworks, organizations, institutions, groups of influence etc. This was presented as a more realistic point of view compared to the scholastic approaches of earlier schools of economic thought.

The dynamic development of countries with market economies in the second half of the last century and new realities of undeniable institutional influence on this process made it necessary, on the one hand, to confirm the basic postulates of institutionalism, and on the other hand – to clarify, correct and deepen this methodological approach. That's how neo-institutionalism arose, which got a special spread in the last three decades of the last century. Its most authoritative representatives are R. Coase (1910–2013), O. Williamson (1932–2020) and D. North (1920–1915). They confirmed that institutions have an essential meaning in the economy, and limited rationality and even opportunism are possible for the behavior of individuals (like following personal interests or prefer a dishonest way, in violation of laws or moral norms). But still, the fundamental meaning of neo-institutionalism consists in promoting the concept of transaction costs, as the costs of human interactions in ensuring the functioning of markets [2, p. 49; 3, p. 40–41].

Neo-institutionalists paid key attention to strategic relations regarding the alienation and appropriation of property rights in the market economy. From the point of view of the theory of neo-institutionalism, transactions are not reduced exclusively to the exchange of goods, but cover the whole chain of the cycle of economic activity, including production, logistics, purchase-sale, consumption, financial support, service infrastructure, etc. In this chain, the subject of economic analysis is the transfer of property rights, contractual relations and structure-forming motivation. Therefore, for a normally functioning market, there are costs associated with ensuring the uninterrupted execution of transactions, or in other words "transaction costs". These include: 1) costs of information search; 2) the costs of negotiating and concluding contracts; 3) the costs of measuring the properties and qualities of goods in order to eliminate errors; 4) costs of specification and protection of property rights; 5) the costs of opportunistic behavior [4, p. 64].

It should also be noted that the problem of transaction costs is becoming increasingly important in the context of the globalization of the world economy, expanding access to international markets and liberalization of foreign trade. These factors provide new options for operators of competitive markets and, consequently, complicate the institutional environment. Therefore, it is necessary to create new organizational structures that are adequate to the interests of both market counterparties and society as a whole.

The new theory of institutionalism substantiates the expediency of vertical integration from the position of improving technological interconnections to increase the efficiency of management, primarily by saving transaction costs. The specificity of the assets of the business involved, the significant number and high frequency of transactions force technologically closely interacting market counterparties to look for ways to counter the growing volume of transaction costs, the risk of abuse of market power and manifestations of opportunistic behavior. This, in turn, necessitates the management of capital investments, production and marketing activities from a single center. Such a structural transformation makes it possible to resist fluctuations in market conditions, to squeeze out unnecessary trading (speculative) intermediaries

from marketing channels, to realize the possibilities of technical improvement of production and obtaining economies of scale, to carry out innovative transformations, and to maintain competitive positions in the conditions of economic turbulence.

In addition to saving transaction costs, as a key dominant, the expediency of vertical integration is rightly associated with opposition to market imperfections, especially when the so-called "invisible hand" is unable to ensure the normal distribution of resources and goods. Vertical integration provides greater market power by attracting new partners. It is also attractive to establish more or even complete control over marketing channels. But these motivational factors are oriented towards a strategic perspective. When it comes to the earliest and most likely effects of integration, it is worth mentioning the provision of access to markets, opposition to unproductive mediation, involvement in the creation of products with added value, the effect of the scale of agribusiness, risk sharing, better conditions for sustainable development (for example, the production and marketing of organic products, transforming to alternative energetics, implementation of innovative technologies, etc.).

In contemporary agribusiness, the following main forms of vertical integration are common [5, p. 93]: 1) contracting – the establishment of regular and orderly relations between different participants in vertical markets on the basis of contracts; 2) corporations – the creation of a new separated legal entity with limited liability for the obligations of its founders; 3) holdings – existence of a mandatory organizational hierarchy "parent company" and "subsidiaries"; 4) clusters – purposeful concentration of business by interacting companies or industries in a certain region; 5) vertical marketing systems - transfer of the entire vertically integrated marketing channel under the full control of the parent company.

Conclusions. The ideas of neo-institutionalism that particularly influenced the development of agribusiness include: the origins and evolutionary transformation of vertical integration, the recognition of transaction costs as a motivating structure-forming factor, the role of corporations in vertically integrated agribusiness, the contractual component of integration processes, vertically integrated marketing

cooperatives, the spread of vertically integrated clusters, institutional support of vertical integration processes, etc.

However, it is necessary to take into account that with the increase in the scale of vertically integrated structures, there may be a threat of monopolization of national markets, restriction of competition on them and other manifestations of economic discrimination. Therefore, it is very important that similar market transformations are accompanied by strengthening of public control. Such a condition implies the need for interaction, on the one hand, between the legislative and executive authorities, and on the other, society as a key stakeholder in the formation of a perfect institutional environment for the development of vertical integration.

References

1. Davis, J. Herbert., Goldberg, R. Allan. (1957). *A Concept of Agribusiness // Boston: Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University.* – <http://hdl.handle.net/2027/uc1.32106006105123>. Accessed 14 Feb. 2021.
2. Коуз, Р. Г. (2001). *Природа фирмы.* Под ред. О. И. Уильямсона и Дж. Уинтера. – Москва: Дело. 360 с.
3. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance.* Cambridge University Press. DOI:10.1007/s12116-007-9015-3.
4. Вільямсон, О. Е. (2001). *Економічні інституції капіталізму: Фірни, маркетинг, укладання контрактів.* – Київ: «АртЕк». 472 с.
5. Zinovchuk, V., Rud', V. (2016). *Vertical Integration in Meat Industry: Case of Ukraine // Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure. Development: Research Papers.* Vol. 38, № 1: 88–99. DOI: 10.15544/mts.2016.8.

УДК 656.132

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ Й РОЗВИТКУ МАРШРУТНОЇ МЕРЕЖІ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Никончук В.М. д.е. н., доцент,

Завацький В.О. магістр,

*Національний університет водного господарства та
природокористування*

На сьогодні в кожному місті країни особливої актуальності набуває проблема низького рівня якості транспортного обслуговування населення, що виявляється у зростанні витрат часу на переміщення, недотриманні розкладу та інтервалу руху на маршрутах, зниженні рівня культури водіння та обслуговування пасажирів, безпеки та комфортності перевезень, екологічності послуг, неповному облаштуванні зупинок транспорту тощо. Збитковість підприємств міського пасажирського транспорту, критичний рівень зношеності рухомого складу, невизначеність джерел фінансування негативно позначаються на якості транспортних послуг.

Одним із головних проблемних питань в організації роботи громадського транспорту є функціонування маршрутної мережі міста.

Маршрутні мережі міського пасажирського транспорту в умовах перехідної економіки піддаються змінам під впливом різних факторів. Тут можна виділити соціальні, економічні, технічні, демографічні, екологічні, естетичні наслідки здійснення транспортного процесу. Кожна зі сторін функціонування маршрутних систем визначає свою групу показників, які можна розподілити на чотири основні групи: економічні, технічні, соціальні й екологічні. Основні критерії, які впливають на ефективність роботи пасажирського комплексу, можуть бути представлені множиною:

$$K_{\text{ЕРПК}} = \left\{ \begin{array}{l} (K_1^{\text{ЕРПК}}, K_2^{\text{ЕРПК}}, K_3^{\text{ЕРПК}}) \\ (K_4^{\text{ЕРПК}}, K_5^{\text{ЕРПК}}, K_6^{\text{ЕРПК}}) \end{array} \right. \quad (1)$$

де $K^{ЕРПК}$ – множина критеріїв, які впливають на ефективність роботи пасажирського комплексу;

$K_1^{ЕРПК}$ – множина техніко-економічних критеріїв, які впливають на ефективність роботи пасажирського комплексу;

$K_2^{ЕРПК}$ – множина техніко-експлуатаційних критеріїв, які впливають на ефективність роботи пасажирського комплексу;

$K_3^{ЕРПК}$ – множина організаційно-технічних критеріїв, які впливають на ефективність роботи пасажирського комплексу;

$K_4^{ЕРПК}$ – множина виробничо-побутових критеріїв, які впливають на ефективність роботи пасажирського комплексу;

$K_5^{ЕРПК}$ – множина критеріїв якості обслуговування пасажирів, оцінюють ступінь задоволення вимог пасажирів;

$K_6^{ЕРПК}$ – множина екологічних критеріїв, які впливають на ефективність роботи пасажирського комплексу.

До інструментів підвищення ефективності роботи транспорту можна віднести створення транспортної моделі міста, яка дозволить виключити маршрути, що дублюються, визначити найбільш ефективний тип рухомого складу та інтервал руху транспортних засобів, створити довгострокову стратегію розвитку транспортної системи міста.

Розвиток пасажирського транспорту міста знаходиться в тісному взаємозв'язку з його внутрішнім середовищем і зовнішнім оточенням.

За результатами досліджень визначено сильні сторони (високо розгалужену транспортну мережу, достатня кількість транспортних одиниць різної пасажиромісткості, достатня забезпеченість виробничою площею та обладнанням). На основі сильних сторін сформовано можливості розвитку пасажирського транспорту. Зокрема, відкривати нові транспортні пасажирські маршрути, відповідно збільшувати кількість пасажирів. Але через низьку культуру обслуговування пасажирів, незадовільний стан транспортних засобів та недостатнє фінансування підприємство може втратити попит на свою діяльність.

SWOT- аналіз розвитку пасажирського транспорту міста Рівне

Сильні сторони (внутрішні фактори впливу)	Слабкі сторони (внутрішні фактори впливу)
<ul style="list-style-type: none"> – високо розгалужена транспортна мережа; – наявність різних видів громадського транспорту; – наявність транспортних засобів різної пасажиромісткості; – доступність для населення онлайн-карт руху громадського транспорту; – зростання кількості екологічно «чистих» транспортних засобів 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатньо сформована нормативно-правова база; – погана якість дорожнього покриття; – наявність великої кількості конкуренції; – низький рівень обслуговування пасажирів; – дублювання маршрутів на маршрутній мережі; – застарілий рухомий склад, технологічне обладнання та технології; – відсутність стратегічних напрямів розвитку; – проблеми з транспортно-пересадковими вузлами на маршрутній мережі.
Можливості (зовнішні фактори впливу)	Загрози (зовнішні фактори впливу)
<ul style="list-style-type: none"> – створення єдиної транспортної служби; – відкриття нових маршрутів для громадського транспорту; – модернізація структури електротранспорту; – формування транспортної модулі міста; – розвиток інфраструктури транспорту; – удосконалення дорожньої інфраструктури; – впровадження європейської практики проектування вулично-дорожньої мережі міста. 	<ul style="list-style-type: none"> – завантаженість транспортними засобами магістральних частин міста; – недостатнє фінансування; – ріст цін на паливо та паливно-мастильні матеріали; – збільшення рівня автомобілізації населення; – недостатня фінансування; – високий рівень конкуренції між державними та приватними перевізниками. – погіршення дорожнього покриття; – негативна ситуація із забруднення навколишнього середовища.

Зважаючи на це запропоновано основні цілі та стратегії розвитку маршрутів міста на основі принципів формування перспективного варіанту маршрутної мережі.

Водночас варто взяти до уваги й європейський досвід вирішення проблем пасажирського транспорту. Аналізуючи спільні риси розвитку пасажирського транспорту у Європі, можна визначити наступні кроки: переймання сучасних методів регулювання дорожнього руху, аби підвищити його ефективність; визначення окремих міських магістралей для окремих видів руху, відновлюючи їх відповідно до загальноприйнятих європейських стандартів; планування зручних маршрутів згідно з реальними потребами населення, забезпечуючи

чіткий графік їхнього курсування містом; поповнення транспортного парку більш економічними та екологічними сучасними транспортними засобами українського виробництва, що забезпечить розвиток вітчизняного виробника; покращення системи технічного обслуговування та ремонту, підвищення швидкості та безпеки руху; розрахунок єдиного загального економічно-обґрунтованого тарифу на міські перевезення.

Таблиця 2

Цілі та принципи реалізації стратегії однієї пересадки

Цілі	Принципи
Скорочення витрат часу на пересування пасажирів маршрутною мережею	Прямолінійність маршрутів Громадський транспорт як мережа функціональних зв'язків з можливістю доїхати в будь-яку точку міста з максимум однією пересадкою
Зменшення кількості пересадок	Діаметральні маршрути через центральну частину міста
Привабливість громадського транспорту	Рівень обслуговування відповідно до рівня попиту Середня, велика місткість й комфортабельність транспортних засобів

Важливим механізмом регулювання роботи транспортну на міських перевезеннях пасажирів є державна фінансова підтримка підприємств пасажирського автотранспорту. Рівень компенсації з місцевого бюджету не відповідає реальним потребам підприємств, не виконує належну їй функцію, не має економічного обґрунтування. Тому реалізація тарифної політики, договірних відносин, інвестиційної політики в комплексі забезпечить підвищення ефективності роботи автотранспортних підприємств, зменшення компенсаційних виплат з бюджету та забезпечить інфраструктурний розвитку маршрутної мережі.

Список використаних джерел

1. Пашкевич С.М., Никончук В.М., Кристопчук М.Є. Функціонування громадського транспорту у соціальному просторі міста. Науковий журнал «Сучасні технології в машинобудуванні та транспорті».- Луцьк, 2022. Том 2 № 19. С. 16-24.

2. Никончук В.М. Планування транспортної мобільності. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Підвищення надійності і ефективності машин, процесів і систем. Improving the reliability and efficiency of machines, processes and systems", (Кропивницький, 14-16 квітня 2021р). – Кропивницький: ЦНТУ, 2021. – С.121-122.

3. Кристопчук М. Є. Оцінка параметрів сталої міської мобільності // Інжиніринг криз та ризиків транспортних послуг. Збірник доповідей Міжнар. науково-метод. конф. (Маріуполь, 20– 21 січня 2021 р.) / ДВНЗ "ПДТУ" [та ін.]. – Маріуполь : ПДТУ, 2021. – С. 355-362.

УДК 342

ВИДИ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В МУНІЦИПАЛІТЕТІ

*Кононенко Ж.А., к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики,
бізнес-економіки та інформаційних систем*

Кононенко О.А.

Полтавський університет економіки і торгівлі

Суттєві кроки щодо впливу діяльності держави у розвитку адміністративних послуг були зроблені Кабінетом Міністрів України, що затвердив Концепцію розвитку надання адміністративних послуг органами виконавчої влади. Цей документ до цього часу є головним документом державної політики в напрямку руху реформи по наданню адміністративних послуг. Реформа виявила намір максимально зробити децентралізованим надання адміністративних послуг, щоб приблизити їх до населення певної адміністративно-територіального осередку.

Наступним кроком – втілення найбільш ефективних способів надання адміністративних послуг. Прогресивною з таких форм та способів є запуск в дію універсальних центрів, що на практиці отримало прояв у «Центрах надання адміністративних послуг». Першочергова увага приділяється отриманню

критеріїв, що мають бути задіяні у стандартах адміністративних послуг, за якими в майбутньому слід оцінювати якість їх надання.

Розуміючи, що послуги надаються суб'єктами адміністративних послуг, то можна отримати наступний критерій класифікації та процедуру щодо їх надання, а саме: послуги надані безпосередньо суб'єктами по наданню адміністративних послуг; послуги, які надаються безпосередньо через ЦНАП; послуги, що можуть надаватися за рахунок єдиного національного порталу державних адміністративних послуг.

По складу суб'єктів адміністративних послуг виділяють державні та місцеві муніципальні адміністративні послуги. В свою чергу державними послугами є послуги, що дають органи державної влади за кошти державного бюджету, а від так муніципальними послугами є послуги, що дають місцевою владою за кошти місцевого бюджету.

Те що вважається за змістом як надання адміністративних послуг або ще як кажуть муніципальних інформаційних послуг є відображенням інформаційних послуга разом з наданим інформаційним продуктом та є прогресивною характеристикою нових інформаційно-цифрових технологій. У провідних країнах інформаційні послуги залучені в ринкові відносини та займає місце як один з важливих елементів ринкової інфраструктури, що обслуговує, реалізує і розвиває ринкові відносин, а також постає як повноцінний, самостійний, спеціалізований сектор ринку, де пропонуються особливі продукти і послуги з надання муніципальних (адміністративних) інформаційних послуг.

Сучасний інформаційний ринок муніципальних послуг включає три взаємодіючі області: інформаційна область; область електронних операцій (електронний документообіг); електронний зв'язок-комунікація. У полі електронних операцій послуги виступають безпосереднім чинником ринкової інфраструктури, сектор електронного зв'язку-комунікації знаходиться на стику з галуззю зв'язку, а інформаційна область, належить до нематеріального виробництва. Ринок електронних операцій (електронний документообіг) складається з системи замовлення та надання різного набору документів.

Поява інформаційних муніципальних послуг розширила попит на інформаційні продукти. Зростає в кількості сам кошик послуг, додаються нові пропозиції, що диктує сьогодення. Список послуг, які можуть надаватися на місцях, динамічно розширюється. Мешканці громад мають можливість отримувати від місцевої влади зручні та якісні адміністративні послуги. Таким чином необхідно, щоб кожна громада вирішила, завдяки якому способу швидко та зручно надавати ці послуги своїм мешканцям. Мешканці більш ніж 1000 територіальних громад в Україні вже отримують необхідні їм послуги через ЦНАПи. Про це кажуть дані моніторингу проведеного Мінрегіоном станом на кінець 2021 року. Всього в Україні діє 1047 ЦНАПів, з яких 1003 – в територіальних громадах. До кінця 2021 року в громадах мали б почати роботу ще 73 центри надання адміністративних послуг.

Послуги, що найчастіше замовляли: реєстрація місця проживання – 2 млн; послуги державного земельного кадастру – 1,4 млн; видавання довідки з реєстрації місця проживання – 957 тис.; довідка про склад сім'ї – 573 тис.; оформлення паспортних документів – 545 тис.; державна реєстрація актів цивільного стану – 27 тис.; проведення реєстрації транспорту та видавання посвідчення водія – 8 тис. Зазначимо, що в центрі уваги проведення реформи місцевого самоврядування постає людина. Одним з важливих складових її комфорту та життя є отримання якісних адміністративно-комунальних послуг.

Щодо світового досвіду то, як таке поняття «адміністративна чи то муніципальна послуга» взагалі не має у європейському законодавстві, проте терміном «державна служба» закордонними науковцями визначається як послуги, які надаються населенню до відповідних суспільних запитів-інтересів. Також має місце застосування терміну «послуги загальних інтересів», де приймається те, що державні органи інших країн розуміють це як послуги, що виявляють інтерес державних служб.

Проаналізувавши, на даний час, стан справ ЦНАПів нашої держави можемо зробити певні висновки, наприклад, про те що потрібно покращувати систему якості надання адмінпослуг. Також провівши огляд веб-сайтів, можемо

дійти до висновку, що потрібно покращувати інформаційне поле (середовище) ЦНАПів, бо громади мало інформовані.

Список використаних джерел

1. Єдиний державний портал адміністративних послуг: офіційний веб-сайт.
URL: <https://my.gov.ua/>.
2. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/29277890>
3. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>
4. Пуліна Т. В., Шитікова Л. В., Риженко О. М. Удосконалення системи надання електронних послуг – ключова задача місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1844> (дата звернення: 14.10.2022). DOI: [10.32702/2307-2156-2020.11.4](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.11.4)
5. Розвиток електронних послуг. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
6. Роль ЦНАП (Центрів ДІЯ) у використанні Е-послуг: Навчальний посібник для працівників ЦНАП (Центрів Дія). 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/703/E-skills-Manual.pdf>.
7. United Nations E-government Survey 2021 E-Government for the Future We Want. United Nations. New York, 2021. URL: <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf>

УДК 338.24(477)

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Свистун Л.А., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу і
оподаткування*

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Військові дії, що почалися 24 лютого 2022 року завдають потужного удару економіці України та величезних збитків інфраструктурі. Ця війна призводить до значних економічних втрат. За оцінкою Міністерства економіки України, загальні втрати нашої країни через війну, враховуючи як прямі, так і непрямі, коливаються від \$564 млрд до \$600 млрд [1]. Економіка України втрачає 50-60% «невиробленого» валового внутрішнього продукту. Надходження до державного бюджету зменшилися на 70% від митних органів та на 30% від податкових органів.

Так, до режиму часткової роботи або взагалі до припинення функціонування вдалося до 58% бізнесу в Україні, особливо це стосується МСБ. Про це свідчать результати опитування дослідницької компанії Gradus Research. Лише 18% працюють як раніше. Галузева трансформація, як один із способів порятунку бізнесу від закриття, виявилася актуальною вже для багатьох суб'єктів підприємницької діяльності – в 21% випадків бізнес в процесі галузевої трансформації, а 16% вже повністю або частково трансформувалися.

Державою почали активно запроваджуватися комплексні заходи, спрямовані на підтримку економіки і підприємництва, зокрема і малого бізнесу. Зокрема, Урядом запущено програму з релокації українських виробництв. Підприємствам, що планують переміститись до безпечних областей, буде надана допомога у підборі місць для їх виробничих потужностей, перевезенні та розселенні персоналу, пошуку нових працівників. Програма орієнтована на усі підприємства, які бажають перемістити виробництво на території Західної України [1].

Також у пакеті рішень, запропонованих Урядом, наступне:

1) Фізичні особи-підприємці I та II групи на час воєнного стану звільнені від сплати ЄСВ за себе та мають право не сплачувати єдиний податок; підприємства та фізичні особи-підприємці III групи звільнені від сплати ЄСВ за найманих працівників, які були призвані до лав ЗСУ, інших збройних формувань. Збір буде сплачено за рахунок держави.

2) Поширено можливість переходу на спрощену систему оподаткування для середніх та більшості великих підприємств: скасовано обмеження обсягу доходу для перебування платників на спрощеній системі оподаткування єдиного податку третьої групи за ставкою 2 % від доходу та знято обмеження на види економічної діяльності (окрім підакцизних товарів та грального бізнесу).

3) Відтерміновано сплату податків для всіх підприємств, які не спроможні їх заплатити.

4) Відкладено впровадження РРО для фізичних осіб-підприємців.

5) Встановлено мораторій на всі види податкових перевірок та звільнення від відповідальності за порушення податкового законодавства.

6) Змінено умови державні програмами пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9%» з можливістю будь-якому бізнесу отримати кредит під нульову відсоткову ставку у сумі до 60 млн. грн. Програма розширена на середні підприємства з річним доходом до 50 млн євро незалежно від кількості працюючих. Впроваджено програми надання державних гарантій, зокрема, до 80% загальної суми зобов'язань для малих і середніх підприємств - сільськогосподарських товаровиробників.

7) Спрощено систему вчинення регуляторних та реєстраційних дій у сфері підприємництва через засоби цифровізації [2]. Це є Декларація – послуга для підприємців на порталі Дія, що дозволяє онлайн отримати ліцензію, сертифікат, посвідчення, рішення, дозвіл або висновок. Також віртуальний центр Дія.Бізнес – гаряча лінія щодо працевлаштування та підприємництва. Запущено чат-бот з відповідями на питання щодо трудових відносин під час війни тощо.

Список використаних джерел

1. Міністерство економіки України. Програма релокації: 761 підприємство переміщено в більш безпечні регіони. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a-8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii>

2. Національний інститут стратегічних досліджень. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період дії воєнного стану в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-diyi-voyennoho-stanu-v>

УДК 338.24

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Дивнич О. Д., к.е.н., доцент,

доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Полтавський державний аграрний університет

Позитивний результат діяльності є однією з головних цілей функціонування підприємства, оскільки забезпечує його розвиток, можливості розширеного відтворення та безперебійне функціонування.

На фінансовий результат сільськогосподарських підприємств з урахуванням галузевих особливостей їх функціонування впливають дві групи чинників: чинники, що не залежать від діяльності підприємства (зовнішні) та чинники, що перебувають у компетенції підприємства (внутрішні) (рис. 1).

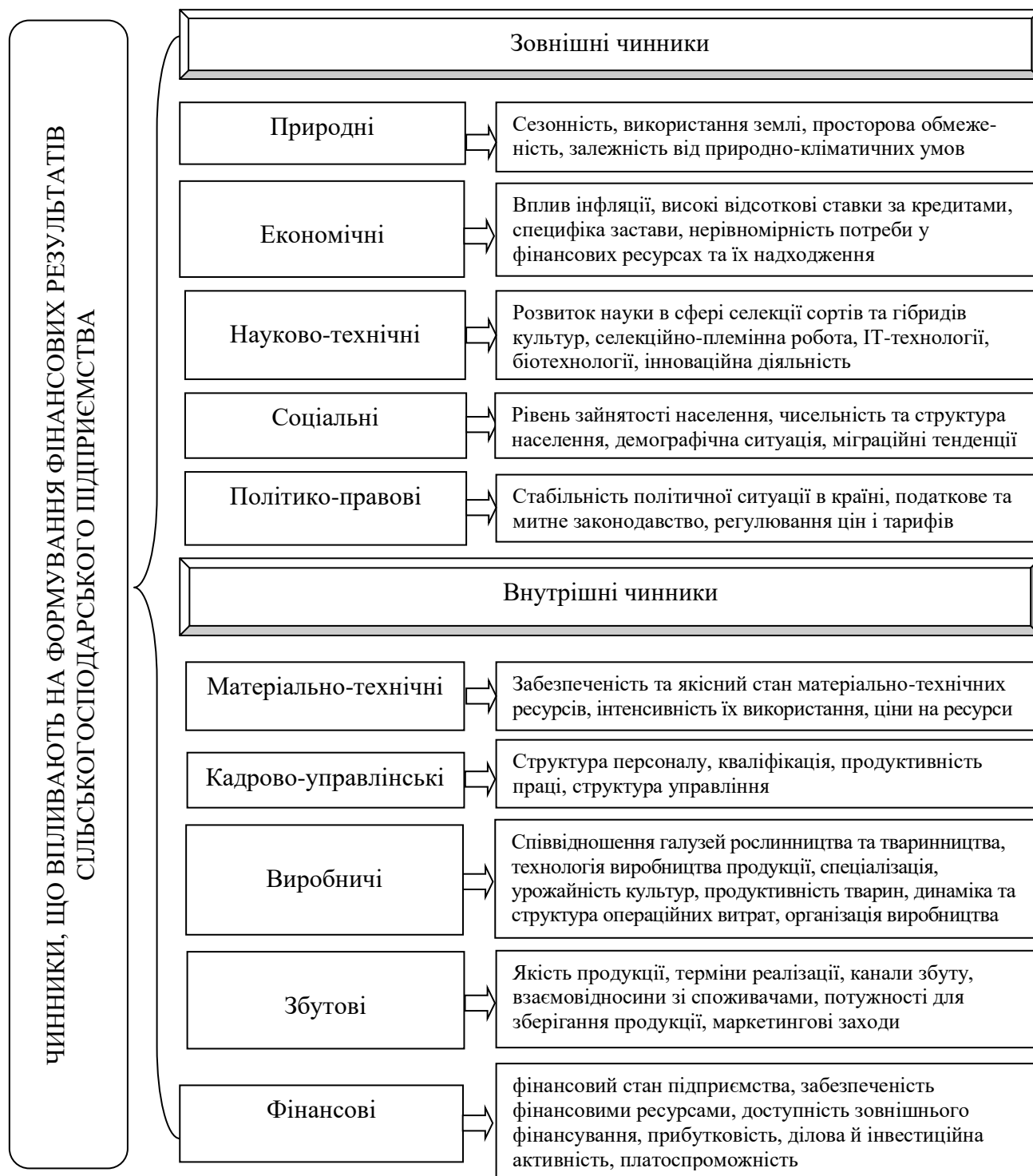

Рис. 1. Чинники, що впливають на фінансові результати діяльності сільськогосподарського підприємства

Джерело: узагальнено автором

Ці чинники за напрямом впливу на прибуток можуть бути у різних комбінаціях: одні зменшувати прибуток, інші – збільшувати або ж впливати одновекторно (табл. 1).

Характеристика впливу чинників на зміну прибутку від реалізації продукції

Фактор	Характер впливу	Характеристика
Обсяг реалізації продукції	прямий	Збільшення обсягу реалізації продукції зумовлює збільшення суми прибутку. Зменшення обсягу реалізації продукції зумовлює зменшення суми прибутку.
Ціна реалізації одиниці продукції	прямий	При збільшенні ціни реалізації сума прибутку збільшується. При зменшенні ціни реалізації сума прибутку зменшується.
Собівартість одиниці реалізованої продукції	обернений	Збільшення собівартості реалізованої продукції зумовлює зменшення суми прибутку. Зменшення собівартості реалізованої продукції зумовлює збільшення суми прибутку.

Джерело: узагальнено автором

Формування фінансового результату в сільськогосподарських підприємствах має свої особливості у зв'язку із специфікою виробничо-господарської діяльності підприємницьких структур аграрної галузі, серед яких домінуючими є такі [1, с. 77]:

- вплив природно-кліматичних факторів на процес формування прибутку (характерна сезонність виробництва);
- багатогалузевий характер діяльності сільськогосподарських підприємств: виробництво різноманітної продукції рослинництва і тваринництва, переробка власної та давальницької сировини;
- залучення в господарському процесі незамінних природно-біологічних факторів виробництва та біологічних активів, що зумовлює особливості їх оцінки, відображення в системі рахунків, а також специфіку обліку процесу виробництва (біологічних перетворень) і обчислення собівартості отриманої продукції;
- статус сільгосптоваровиробника дозволяє використовувати спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку та спеціальний режим оподаткування з ПДВ.

Таким чином, формування фінансових результатів визначається широким колом чинників, які відбивають усі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємств. При цьому недоцільно і неможливо поділяти ці чинники на основні та другорядні через те, що вони в сукупності складають цілісну систему. Кожен з них може як забезпечити високий рівень прибутку, так і спричинити істотні збитки.

Рис. 2. Динаміка фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України, 2016 – 2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [2, с. 174; 3, с. 161]

У 2020 р. порівняно з 2016 р. збільшилася частка підприємств, що одержали збиток до оподаткування на 5,3 в.п. до 16,8 %, відповідно частка підприємств, які одержали прибуток до оподаткування зменшилася до 83,2 % (рис. 2). При цьому сума прибутку до оподаткування збільшилася на 5,2 %, а сума збитку зросла у 2,1 рази. За досліджуваний період чистий прибуток сільськогосподарських підприємств зменшився на 9,8 %, а частка підприємств, які одержали чистий прибуток зменшилася на 5,3 в.п. і становить 83,1 %.

Список використаних джерел

1. Добрунік Т. П. Особливості управління фінансовими результатами аграрних підприємств. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 5-1(05). С. 76 – 83.
2. Сільське господарство України. 2017: стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 245 с.
3. Сільське господарство України. 2021: стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2022. 220 с.

УДК 330.3

ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС

*Велика А. О., Сухорук К. В., здобувачі вищої освіти
Науковий керівник – д.е.н., доцент Миколенко І. Г.
Полтавський державний аграрний університет*

Повномасштабне вторгнення рф в Україну докорінно змінило більшість сфер життя наших громадян, включно з можливостями функціонування бізнесу. Очевидно, що значна частина підприємств на Півдні та Сході України знищена або не здатна повноцінно функціонувати. Наразі основні засоби, матеріальні активи втрачаються, а також знищуються нематеріальні активи (клієнтські бази та зв'язки, ланцюги поставок, контракти тощо), фінансові ресурси знецінюються. Окремою значною проблемою є персонал господарюючих суб'єктів. Адже, за різними оцінками зовнішніми мігрантами стало від 3,5 до 5,1 млн. осіб. До того ж, загальна чисельність тих, хто полишив свої домівки, – 13,6 млн. осіб [2].

Зрозуміло, що більшість вітчизняних підприємств відчуває значні труднощі у веденні бізнесу. Так, за даними дослідження групи Gradus Research у перші місяці війни 86 % компаній більшою чи меншою мірою призупинили свою діяльність, з них 48 % працює частково чи майже не працює. Проте відбулася й

галузева трансформація як один із способів вирішення проблем: 6 % вітчизняного бізнесу наростило обсяги економічної діяльності. Повністю або частково трансформувалися 16% підприємств; 37% перебувають чи долучилися до процесу трансформації [1].

Водночас бізнес є необхідною умовою для підтримки економіки у надскладних умовах. Це питання, зокрема щодо малого та середнього бізнесу, є сферою уваги як зі сторони держави, так і міжнародних організацій.

Урядом України ініційовано заходи пільгового кредитування, регулятивного податкового навантаження, релокації підприємств, кредитування аграріїв [3].

Станом на кінець серпня 2022 р. [4] від старту програми релокації 725 підприємств перемістились у безпечні регіони, з них 484 відновили свою діяльність на новому місці. Ще 284 компанії шукають придатну локацію або спосіб транспортування.

Найчастіше (29 %) підприємці обирають переїзд із регіонів активних бойових дій до Львівської області. Також бізнес переміщується до Закарпатської (18 %), Чернівецької (13 %), Тернопільської (8 %) та Хмельницької (7,6 %) областей.

Найбільшою серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність, є частка компаній оптової та роздрібної торгівлі – понад 40 % від загальної кількості, 30 % – переробної промисловості, 7 % – інформації й телекомунікацій, 6 % – професійної, наукової й технічної діяльності, 4 % – будівництва.

Отож, важливість збереження української економіки в умовах повномасштабної війни є першочерговим завданням для держави.

Список використаних джерел

1. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни росії з Україною. Соціологічна група «Рейтинг». URL:

https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_30032022_u a.pdf.

2. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 4. 3 травня 2022 року. *Міжнародна організація з міграцій при ООН*. URL: <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishneperepemischnyya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-4-3>.

3. Підтримка бізнесу в умовах війни. *Портал Дія.Бізнес*. URL: <https://business.dii.gov.ua/wartime>.

4. Релокація: 725 підприємств переїхали в безпечні регіони. Міністерство економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ed4229cc-8de2-43b2-a5aa...>

УДК 658.14

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Миколенко І.Г., д.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

*Гужва Н.В., здобувач вищої освіти Магістр,
Полтавський державний аграрний університет*

За умов ринкової економіки діяльність кожного окремого суб'єкту господарювання спрямована на оптимізацію економічної вигоди, що знаходить відображення у фінансових результатах. Аналіз фінансових результатів підприємства надає додаткові підтвердження прогресу економіки, а також визначає тренди розвитку та зростання підприємства на рівні економіки країни та за регіонами.

Акцентом у вивченні фінансових результатів підприємства можна визначити шляхи та методи фінансових результатів життєдіяльності

підприємства, а також напрями їх збільшення на підприємстві, а також отримання даних по аналізу фінансових параметрів діяльності підприємства з зображенням механізму обчислення фінансових результатів. Для досягнення зазначеної мети виникає необхідність для вирішення таких завдань як:

- стандартизація теоретико-методологічних та теоретичних аспектів формування та аналізу фінансових показників діяльності підприємства;

- вивчення стану організації формування та використання фінансових результатів діяльності на підприємстві;

- аналіз шляхів та напрямів підвищення фінансових показників діяльності підприємства [1].

Основним і найважливішим звітним показником, що характеризує результативність виробництва на будь-якому етапі виробництва підприємства, є позитивний фінансовий результат. Економічна роль прибутку проявляється у його таких рисах:

- є рушійною силою розвитку економіки та суспільства, спонукальним мотивом підприємницької діяльності;

- досягнення прибуткових результатів діяльності суб'єктів господарювання є результатом ефективного використання економічних ресурсів, що досягається за рахунок запровадження досягнень науково-технічного прогресу, зниження витрат, підвищення якості продукції тощо;

- є джерелом зростання виробництва, національного багатства та задоволення потреб суспільства [3].

За результатами проведеного дослідження доцільно запропонувати наступні пропозиції: Удосконалити управлінський контроль для ефективного використання ресурсів та зниження витрат підприємства. Для збільшення доходності підприємства необхідно проводити підготовку та підвищення кваліфікації працівників і створити необхідні організаційні, економічні і психологічні умови для поєднання інтересів працівників з інтересами підприємства.

З метою покращення стану управління фінансовими результатами фінансової діяльності підприємства та підвищення рівня доходності і зниження рівня витрат від фінансової діяльності у приватному підприємстві пропонуються такі заходи:

- проводити постійний контроль за витратами фінансової діяльності;
- впроваджувати у фінансову діяльність сучасні прогресивні технології, що будуть спрямовані на покращення фінансового стану підприємства;
- вживати заходів, щодо підвищення можливості отримання якомога більшого доходу від фінансової діяльності [2].

Для поліпшення фінансового стану потрібно:

- здійснювати систематичний контроль за поточними рахунками, з'ясовувати обставини виникнення кожної суми незапланованих витрат, вживати заходи щодо їх зниження. Наполеглива робота зі зменшення сум витрат дасть певні можливості у збільшенні доходів підприємства, що приведе до збільшення платіжних можливостей самого підприємства;
- здійснювати оперативне планування діяльності з метою оперативного аналізу поточної конкурентоспроможності, складати поточний календар доходів і витрат;
- проводити постійний аналіз прибутків і збитків з метою визначення галузей і видів продукції, які мають найбільш суттєвий вплив на формування позитивних та високих фінансових результатів;
- спрямовувати діяльність на забезпечення систематичного надходження і ефективного використання фінансових ресурсів, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів [1].

Всі вище перелічені заходи та пропозиції дозволяють значно покращити стан та всю виробничо-фінансову діяльність підприємства. Для удосконалення управління підприємством, проведення аналізу його фінансового стану необхідно використовувати сучасні технічні засоби побудови різноманітних інформаційних систем, а також проводити докорінну реконструкцію технічної та інформаційної бази підприємства.

Список використаних джерел

1. Гайбура Ю.А. Моніторинг фінансових результатів: сутність і підходи. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 28(2). С. 101-105.
2. Кравчук Г. Дослідження проблем формування фінансових результатів. *Проблеми і перспективи економіки та упр.* 2020. № 1. С. 193-203.
3. Орликовський М. О., Гришковець В.В., Зелінський Р.С., Мордюк В.В. Управління прибутком підприємства як умова його ефективного функціонування. *Агросвіт*. 2020. № 1. С. 96-102.

УДК 332.146

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*Харченко О. О., здобувач вищої освіти спеціальності 051 Економіка
ступеня Магістр,
Полтавський державний аграрний університет*

Однією з найважливіших проблем розвитку аграрного сектору є забезпечення його прибутковості на основі отримання позитивного фінансового результату та раціональне використання природно-ресурсного потенціалу. Досліджуючи сутність прибутковості, можна відмітити, що на сьогодні немає єдиного тлумачення поняття «прибутковість» (табл. 1).

Отже, прибутковість – це показник, який характеризує рівень ефективності діяльності підприємства з точки зору спроможності приносити прибуток та забезпечувати розширене відтворення виробництва.

Прибутковість підприємства характеризують два показники: прибуток та рентабельність.

Систематизація підходів до визначення сутності поняття «прибутковість»

Автор	Тлумачення
Р. Р. Антонюк [1]	стійке економічне явище, що проявляється як підтверджена здатність підприємства генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення як основної, так і всієї господарської діяльності, що полягає в перевищенні доходу над здійсненими витратами в розмірі достатньому для ефективного подальшого функціонування
М. Ф. Огійчук [5]	вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку)
Т. В. Осипова [6]	основою прибутковості є сам прибуток, який у цілому й визначає результат фінансово-господарської діяльності підприємств як суб'єктів господарювання. Тому прибуток зображає її результати
Л. Ю. Кучер [3]	між прибутком і прибутковістю є тісний діалектичний взаємозв'язок: прибуток – це показник для зображення економічного ефекту в абсолютних показниках, а прибутковість – показник для зображення економічної ефективності діяльності суб'єкта господарювання
С. В. Мочерний [4]	прибутковість суб'єкта треба розглядати з двох аспектів: по-перше, як прибутковість усього підприємства щодо всього авансованого капіталу, яка визначається нормою прибутку: відношенням річного прибутку до авансованого капіталу; по-друге, як прибутковість виготовлення окремої партії товарів, яка вимірюється відношенням прибутку до собівартості товарів

Джерело: узагальнено автором

Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів, а рентабельність є одним із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і рівень використання капіталу в процесі виробництва. Вона безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку та показує ефективність діяльності підприємств різних форм власності та характеризує інтенсивність їх роботи.

У дослідженні прибутковість розглядається як економічна категорія, що характеризує ступінь кінцевої економічної ефективності використання ресурсів та успішності менеджменту, за якої підприємство за рахунок виручки від реалізації продукції повністю відшкодовує витрати на її виробництво та реалізацію й одержує прибуток як основне джерело відтворення й матеріального стимулювання персоналу [2].

Рис. 1. Форми прояву прибутковості

Джерело: побудовано автором

Таке визначення дало змогу розмежувати поняття прибутковості, яке за змістом є ширшим, ніж термін «рентабельність», оскільки остання є лише одним із показників прибутковості. Між ними існує такий же зв'язок, як між частковим і загальним: часткове – це рентабельність, загальне – прибутковість [2].

Якщо сума прибутку показує абсолютний ефект від діяльності, то рентабельність характеризує міру цієї ефективності, тобто відносний рівень прибутковості підприємства або продукції, що виробляється. Рентабельність як показник дає уявлення про достатність прибутку порівняно з іншими окремими величинами, що впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства. Під час визначення показника рентабельності прибуток співвідноситься з витратами (ресурсами), що мають найзначніший вплив на його отримання: доходами, витратами, ресурсами, капіталом.

Список використаних джерел

1. Антонюк Р. Р. Прибутковість сільськогосподарських підприємств: природа категорії. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. 2012. № 126. С. 50 – 55.

2. Гуторов О. І., Кучер Л. Ю., Кучер А. В. Економічні засади формування прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах: теоретико-прикладний аспект: монографія. Харків: Точка, 2013. 490 с.

3. Кучер Л. Ю. Науково-теоретичні підходи до інтерпретації дефініції «прибутковість». URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/ vestnik_99/06.pdf.

4. Мочерний С. В., Мочерна Я. С. Політична економія: навч. посіб. Вид. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2007. 684 с.

5. Огійчук М. Ф. Сутність прибутку та підходи до методики його визначення. *Економіка АПК*. 2009. № 6. С. 31 – 45.

6. Осипова Т. В. Теоретичні аспекти трактування прибутковості в сучасних умовах господарювання. *Управління розвитком*. 2012. № 1. С. 82 – 84.

Наукові засади провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжній сферах

**Scientific principles of providing eco-
innovations in agricultural and
related fields**

УДК: 351.9:338.439.02

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ДЛЯ КАПІТАЛОВКЛАДЕНЬ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА ХАРЧОВОЇ БЕЗПЕКИ

*Зоря О.П., д.е.н, професор, професор кафедри фінансів, банківської
справи та страхування,*

Яснолоб І.О., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,

Мауер Д.Р., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії;

Полтавський державний аграрний університет

Україна є одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції і має важливе значення у забезпеченні продовольчої безпеки, саме тому питання інвестицій у традиційні галузі агросектору та тенденції його розвитку набувають особливої ваги. Проблеми продовольчої безпеки світу вирішуються шляхом селекції, генної інженерії та іншими сучасними методами інтенсивного агропромислового виробництва, яке дозволяє у великих масштабах вирощувати відбірні, високопродуктивні, стійкі та енергоємні харчові продукти, що захищені великим вмістом пестицидів, гербіцидів та інших хімічних речовин.

Однак, ціною за використання таких методів забезпечення продовольчої безпеки є не лише зростання системних екологічних ризиків, але і ризиків для життя та здоров'я населення, оскільки відбувається втрата харчового різноманіття та накопичення організму людини чужорідними хімічними речовинами з непередбачуваними наслідками. Продовольча та харчова небезпека сприяють розвитку хронічних хвороб, що пов'язані з проблемами недостатньої кількості їжі або ожиріння. На фоні цього, пріоритетним напрямом аграрного виробництва стає не сама продовольча безпека, а доступ до безпечного продовольства, а саме – здорової їжі, зокрема органічної, попит на яку, активно зростає у всьому світі.

Органічний рух у сільському господарстві може допомогти досягти продовольчої та харчової безпеки шляхом: підвищення традиційної врожайності

сільського господарства без примусу виробників до залежності від синтетичних ресурсів, таким чином, обсяг продукції на площі маргінальних земель збільшується та стабілізується завдяки вищій стійкості; забезпечення стійкості до зміни клімату, збереження екосистемних послуг і біорізноманіття; пом'якшення бідності шляхом зменшення боргу, наприклад, від закупівлі дорогих синтетичних матеріалів.

Окрім того, з огляду на ескалацію екологічних загроз і зростаючу обізнаність споживачів, як ніколи важливо активізувати органічний рух та сприяти підвищенню рівня свідомої відповідальності серед агротоваровиробників перед суспільством [1].

Україна є одним з світових експортерів органічної продукції, яка реалізовує більше 80 видів органічних товарів, серед яких найбільшу питому вагу займають кукурудза, соя та пшениця. Країни ЄС імпортують 82% української органічної продукції, Північна Америка 17 % і Азія – 1 %. За 2021 рік загальний обсяг та вартість експортованих органічних продуктів України в країни ЄС становить 189 200 тонн та 160 млн. дол. США [2], в топ 10 експортованих органічних продуктів входять: кукурудза, соя, пшениця, макуха соняшникова, ріпак, чорниця заморожена, олія соняшникова, соняшник бузина заморожена, яблучний сік, інша продукція.

Рис. 1. Експорт органічної продукції з України: ТОП10 експортованих продуктів в ЄС, 2021 рік

Складено на основі джерела [3]

На внутрішньому ринку України за 2021 рік реалізовано 9780 тон органічної продукції власного виробництва на суму близько 900 млн грн (33 млн дол. США за курсом НБУ на 31.12.2021 р.) (рис.2.) [2], що свідчить про те, що Україна виробляє значно більше органіки, ніж споживає.

Рис. 2. Внутрішній ринок органічної продукції в Україні за 2021 рік
Складено на основі джерела [4]

Україна володіє значним аграрним потенціалом, реалізація якого значно активізувалася в останні роки, проте військовий стан негативно вплинув на аграрний сектор, при цьому, поставивши під загрозу продовольчу безпеку країни та світу загалом. Однак, на нашу думку інвестування в повоєнні можливості нашої держави здатні забезпечити розвиток сільського господарства, в тому числі орієнтуючись на органічне виробництво.

Сільське господарство, засноване на органічних принципах (здоров'я, екології, справедливості та турботи) все частіше отримує визнання як ефективний спосіб боротьби з бідністю та досягнення продовольчої та харчової безпеки. Інвестування в розвиток органіки в аграрному секторі України дає можливість підтримувати екологічне виробництво, екологічне навчання й освіту, а також просувати органічний рух загалом.

Список використаної літератури:

1. Зоря О.П., Овчарук О.М., Мауер Д.Р. Концептуальні основи управління продовольчою безпекою держави в умовах інвестиційно-інноваційного розвитку аграрної сфери. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 63. С. 47-51. URL.: http://bses.in.ua/journals/2021/63_2021/9.pdf.
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Органічне виробництво в Україні. 2022. URL: https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini?fbclid=IwAR3cxpETq_82-TwDQV-dqVZdhw_IzBLt-ABXYYAVvLNxKahWeIcTqZQy-9s
3. OrganicInfo.ua. Інфографіка: Експорт органічної продукції з України: ТОП 10 експортованих продуктів (ЄС, 2021). Електронний портал. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/top10-exported-products-eu-2021/>
4. OrganicInfo.ua. Інфографіка: Внутрішній ринок органічної продукції в Україні, 2021 рік. Електронний портал. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/09/2021_organic_domestic-UA-1.jpg

УДК 339.9:338.432

РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЕКСПОРТ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

*Клименко В.І., к. е. н., доцент, директор Агенції регіонального розвитку
Полтавської області «Офіс євроінтеграції»;*

*Туть С.І., к. е. н., доцент, заступник директора-експерт з регіонального
розвитку Агенції регіонального розвитку Полтавської області «Офіс
євроінтеграції»*

Зростання занепокоєння щодо здоров'я наступних поколінь та формування продовольчої безпеки у всьому світі є рушійною силою розвитку ринку

органічних продуктів харчування. Споживачі стають більш уважними до свого здоров'я через шкідливі наслідки, спричинені присутністю хімічних речовин у продуктах харчування, що спонукає їх переорієнтовуватись на органічні продукти харчування.

Ринок органічних продуктів – один із тих, що динамічно розвивається, незважаючи на кризові явища та виклики у світі. Згідно даних останнього дослідження FiBL «The World of Organic Agriculture: Statistics & Emerging Trends 2022» розміри органічних сільськогосподарських угідь та обсяги роздрібних продажів органічної продукції продовжують зростати у 190 країнах світу. Загалом 1,6% сільськогосподарських угідь мають органічний статус. Регіонами з найбільшою площею органічних сільськогосподарських угідь є Океанія (35,9 млн га – майже половина світових органічних сільськогосподарських угідь) і Європа (17,1 млн га, 23%). В Латинській Америці – 9,9 млн га (13,3%), за нею йдуть Азія (6,1 млн га, 8,2%), Північна Америка (3,7 млн га, 5,0%) та Африка (2,1 млн га, 2,8%) [6]. Переважна більшість цієї категорії земель використовуються під зернові культури, включаючи рис, олійні культури, бобові та текстильні культури.

США (49,5 млрд євро), Німеччина (15,0 млрд євро) та Франція (12,7 млрд євро) є країнами з найбільшими ринками органічної продукції [6]. Активний розвиток ринку органічної продукції спостерігається в Китаї (10,2 мільярда євро). Найвище споживання органічної продукції на душу населення відмічається у Швейцарії – 418 євро на душу населення.

На міжнародному ринку функціонує щонайменше 3,4 млн виробників органічної продукції. В Азії зареєстрована найбільша кількість виробників органічної продукції (56%), в Африці – 24%, в Європі – 12%, в Латинській Америці – 8% [6]. Компанії на ринку органічних продуктів харчування зосереджуються на впровадженні нових категорій продукції. Виробники органічних продуктів харчування пропонують інноваційні товари у вигляді готових до вживання снєків, печива, органічного чаю, бобових, спецій, органічних соків, молочної та м'ясної продукції.

Незважаючи на військові дії на території України, ринок органічної продукції продовжував розвиватись. На початку 2022 року загальна площа сільськогосподарських земель, що мають органічний статус та статус перехідного періоду, становила 422299 га. Проте протягом 2022 року спостерігалось зменшення площі органічних земель (приблизно на 120000 га). В Україні було зареєстровано 528 операторів органічного ринку, включаючи 418 сільськогосподарських виробників. Органічні оператори представлені виробниками, переробними підприємствами, імпортерами та експортерами органічної продукції. Найбільша кількість операторів була у Київській (73), Вінницькій (52), Херсонській (40) та Полтавській (31) областях. Українські органічні оператори мають міжнародну сертифікацію: за органічним стандартом ЄС, відповідно до Національної органічної програми США (NOP), органічного стандарту Канади (COR), приватних органічних стандартів Bio Suisse (Швейцарія), Naturland (Німеччина) та Bioland (Німеччина), JAS (Японія) та KRAV (Швеція) [1].

В Україні є низка органічних виробників, які успішно здійснюють свою діяльність як в Україні, так і експортують продукцію на міжнародні ринки. До рейтингу «Organic: ТОП-15 найвпізнаваніших органічних брендів України» у 2022 році увійшли ТОВ «Органік мілк» (Житомирська область), ТОВ «Дунайський аграрій» (Одеська область), ТОВ «Лілак» (Чернівецька область), ТОВ «Старий Порицьк» (Волинська область), ПрАТ «ЕтноПродукт» (Чернігівська область), ТОВ «Органік Оригінал» (Київська область), ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» (Київська область), ТОВ «Органічний м'ясний продукт» (Житомирська область), ТОВ «Терра» (Харківська область), СВК «Ягідки» (Київська область), ТОВ «Фірма «ДІАМАНТ ЛТД» (Полтавська область), ПП «Органічні теплиці» (Харківська область), ТОВ «Органік Експерт» (Київська область), ФГ «АГРО СТАРИЦЯ» (Київська область), ТОВ «Органік лайф» (Київська область) [5]. Проте все-таки у 2022 році 30% українських органічних операторів призупинили свою діяльність, а 70% потребували фінансової підтримки [2].

За 10 місяців 2022 року спостерігалось зростання експорту українських органічних продуктів до ЄС і Швейцарії на 30% у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року, що становив 177802 т [4]. Саме тому Україна продовжує займати лідируючі позиції за обсягом експорту органічної продукції до ЄС та входить у топ-5 постачальників органічної продукції [3]. Основними органічними продуктами, що експортуються з України, є зернові, олійні культури та ягоди. Найбільшими імпортерами української органічної продукції є Нідерланди, Литва, Німеччина, Австрія, Польща, Італія, Данія, Болгарія, Чехія, Франція.

Український внутрішній ринок органічної продукції розвивається повільними темпами у порівнянні з європейським, оскільки українці споживають набагато менше органічної продукції (менше ніж 1 євро на душу населення), ніж жителі країн ЄС та Швейцарії. У 2021 році на внутрішньому ринку України було реалізовано 9780 т органічної продукції власного виробництва на суму близько 900 млн грн (33 млн дол. США). До основних категорій органічної продукції, що реалізуються на внутрішньому ринку, відноситься молочна продукція (1 місце), овочі, фрукти та гриби (2 місце), зернові, крупи, борошно і насіння (3 місце). Проте на ринку починають активно реалізовуватись такі органічні харчові продукти, як мед, амарант, сублімовані сушені фрукти, різноманітна консервована овочева продукція, пекарські суміші, яблучні чіпси і батончики з сухофруктів.

Попит на органічні продукти харчування різко зріс після початку пандемії навесні 2020 року. Очікується, що зростання продовжиться й в найближчі роки. Проте урядам багатьох країн необхідно подолати багато викликів, серед яких проблеми з ланцюгом поставок, формування стандартів сталого розвитку, регулювання збуту продуктів харчування з екологічним маркуванням. Разом з тим, спад світової економіки додатково ускладнює для багатьох країн завдання щодо нарощування бюджетних інвестицій для перебудови агропродовольчих систем, які необхідні для формування продовольчої безпеки.

Список використаних джерел

1. Аналіз українського органічного сектору: 8 місяців від початку

повномасштабної війни в Україні. 2022. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf

2. Звернення щодо ситуації в органічному секторі України. OrganicInfo.ua. 2022. URL: <https://organicinfo.ua/news/organic-appeal/>

3. Підсумки органічного 2022 року. OrganicInfo.ua. 2022. URL: <https://organicinfo.ua/news/organic-results-of-2022/>

4. Galashevskyy S. Success and challenges of Ukrainian organic exporters in the recent months of full-scale war. 2022. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Sergiy-Galashevskyy_Organic-Standard_Ukraine_22112022.pdf

5. ORGANIC'22: ТОП-15 органічних брендів України. BrandStory. 2022. URL: <https://brandstory.com.ua/спецпроекты/organic-22/organic-22-top-15-organicnih-brendiv-ukraini>

6. Willer H., Trávníček J., Meier C., Schlatter B. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2022. Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn, 2022. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf>

УДК 631.147:338.43

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Самойлик Ю.В., д.е.н., професор,

Михайлова О.С., к.е.н., доцент,

*Харченко В.Р., здобувач СВО «Магістр» спеціальності 076 Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність,*

Полтавський державний аграрний університет

Історія розвитку людства свідчить, що найпершим видом господарської діяльності, що мала необхідні ознаки галузі: виробництво спорідненої продукції,

наявність засобів і предметів праці тощо, було сільське господарство. Для забезпечення базових потреб харчування первісні народи розвивали землеробство і мисливство, згодом навиків і умінь в цій сфері покращувались, людство еволюціонувало і наразі сільське господарство є однією із найбільш суперечливих в плані технологічності галузей. Місією сільськогосподарських виробників є виготовлення продуктів харчування для задоволення зростаючого попиту, при цьому, формуються три стратегічні цілі: економічна, соціальна та екологічна, що об'єднані концепцією сталого розвитку.

Економічна мета полягає в максимізації прибутків, для цього підприємці намагаються наростити масштаби виробництва, здешевити продукцію, розповсюдити її для якомога більшої чисельності споживачів. Досягаючи таким чином поставлену економічну мету, знижується ефективність у досягненні соціальної та екологічної, оскільки максимізація прибутків в аграрній галузі здебільшого передбачає використання інтенсивних технологій, які негативно впливають на навколишнє середовище, оскільки передбачають використання хімічних засобів захисту рослин та добрив. Крім того, інтенсифікація сільського господарства зумовлює погіршення якості продукції, у кінцевих продуктах залишаються хімічні речовини, які є шкідливими для людини. Поряд з інтенсифікацією сільського господарства активно розвиваються технології генної інженерії, при цьому, вплив продуктів ГМО на організм не доведений.

В сучасних умовах питання якісного харчування набуває все більшої актуальності, людство замислюється над продовженням тривалості життя та покращення здоров'я, а тому роль органічного виробництва стає більш значимою [1, 2]. За даними дослідження Institute Organic Agriculture FiBl and IFOAM – Organics International органічним виробництвом у світі зараз займається 187 країн (табл. 1).

Останні офіційні статистичні дані про розвиток органічного сільського господарства датовані 2019 роком. Порівнюючи цей рік з 1999 р., можна вказати на суттєвий розвиток органічного напрямку діяльності.

Органічне сільське господарство: головні індикатори та країни-лідери

Показники	У цілому у світі	Країни-лідери
Країни, що займаються органічним виробництвом	187	-
Землі, що мають статус органічних	2019: 72,3 млн. га 1999: 11 млн. га	Австралія (35,7 млн. га) Аргентина (3,7 млн. га) Іспанія (2,4 млн. га)
Частка органічних земель у загальній площі угідь	2019: 1,5 %	Ліхтенштейн (41,0 %) Австрія (26,1 %) Сан-Тому і Принсіпі (24,9 %)
Дика рослинність та інші несільськогосподарські території	2019: 35 млн. га (1999: 4,1 млн. га)	Фінляндія (4,6 млн. га) Замбія (3,2 млн. га) Намібія (2,6 млн. га)
Виробники	2019: 3,1 млн. виробників (1999: 200 тис. виробників)	Індія (1366336 виробників) Уганда (210353 виробників) Ефіопія (203602 виробників)
Ринок органічної продукції	2019: 106,4 млрд. євро (2000: 15,1 млрд. євро)	США (44,7 млрд. євро) Німеччина (12,0 млрд. євро) Франція (11,3 млрд. євро)
Споживання органічної продукції на одну людину	2019: 14 євро	Данія (344 євро) Швейцарія (338 євро) Люксембург (265 євро)
Кількість країн із регулюванням органічного виробництва	2019: 108	-
Кількість виробників, визнаних IFOAM – Organics International	2020: 719 виробників	Німеччина: 79 виробників Індія: 52 виробника США: 48 виробників Італія: 46 виробників

Джерело: [3]

Однак, у 2020-2021 рр. під впливом COVID-19 прогнозується зниження темпів зростання головних індикаторів, що характеризують стан галузі.

Органічний статус мають 72,3 млн. га, тоді як у 1999 р. цей показник становив лише 11 млн. га лідируючу позицію займає Австралія, яка має 35,7 млн. га органічних земель, насамперед мова йде про пасовища, які розташовані майже на всій території держави. Австралія займає лідируючі позиції у світі за розвитком скотарства, зокрема виробництвом органічного молока. Друге і третє місце за площею органічних земель відповідно займають Аргентина та Іспанія. Найбільше виробників органічної продукції зосереджено в Індії, Уганді та Ефіопії Середнє споживання органічної продукції у світі

становить 14 євро на одну особу, найбільшим воно є у Данії (344 євро), Швейцарії (338 євро), Люксембурзі (265 євро).

Україна має значні перспективи щодо розвитку органічного виробництва, наразі вона посідає 11-те місце у світі за площею органічних земель, однак, це лише 1 % (381 тис. га) від усієї площі сільськогосподарських угідь. З офіційним статусом органічних виробників в Україні функціонує 294 підприємства, які вирощують (виробляють) органічну продукцію. Найбільшою областю за площею органічних сільськогосподарських угідь та кількістю підприємств, що мають статус органічних, є Одеська область. У Полтавській області знаходяться найбільші сільськогосподарські підприємства, що займаються органічним виробництвом – ТМ «Арніка» (15,8 тис. га) та ПП «Агроекологія» – 7,5 тис. га, також до лідерів ринку належить ТМ «Галекс-Агро» – 8,8 тис. га.

Таким чином, органічне виробництво – це перспективний напрямок діяльності як в Україні, так і у світі. З огляду на потенціал земель, існуючі традиції, досвід лідерів ринку. Тому розвиваючи цей напрямок діяльності після перемоги у війні, Україна може зайняти лідируючі позиції на міжнародному ринку.

Список використаних джерел

1. Самойлик Ю.В., Світлична А.В., Данильченко О.В. Стратегічні альтернативи розвитку тваринництва в умовах зміни соціально-економічної парадигми у світі. Агросвіт. 2022. № 22. С. 33-39.
2. Samoilyk Iu., Zos-Kior M., Kuksa I., & Storoška M. Methodology for assessing globalisation development of countries. Economic Annals-XXI. 2017. Volume 168, Issue 11-12. pp. 4-8.
3. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trend 2021. Research of Institute Organic Agriculture FiBl and IFOAM – Organics International. URL : <https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1378841>.

УДК 339.9

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Дивнич О. Д., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Сніжко О., здобувач вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини, ступеня бакалавр,

Полтавський державний аграрний університет

Нині економіки провідних країн розвиваються стрімкими темпами. На загальносвітовому рівні екологічні проблеми стають важливим аспектом міжнародних економічних відносин, для сучасного етапу розвитку яких характерним є збільшення видобутку і споживання природних ресурсів. Останнє призводить до погіршення стану навколишнього середовища, що спричиняє погіршення якості життя населення [3, с. 137].

Зміна клімату – це не те, що відбувається десь там, але не в нас. У 10 областях України за період 2014-2018 рр. опадів випало на 7 – 12 % менше норми. Спостерігається тенденція до збільшення території з недостатньою кількістю опадів у теплий період. Клімат вже став більш посушливим на всій території України: лише з початку 2020 р. країна стикалась із погіршенням якості повітря, безсніжною зимою, яка призвела до зменшення водності річок, пиловими бурями, аномальними пожежами. Все це прояви зміни клімату, які погіршують екологічний стан вже зараз і матимуть значно критичніші наслідки у майбутньому [2].

У рейтингу 180 країн світу, складеному за здатністю країн вирішувати екологічні проблеми і досягати поставлених у цій сфері цілей (табл. 1). Україна посідає 52-е місце [5]. Україна потрапила до групи країн, що мають значні природні ресурси, але характеризуються низькою ефективністю їх використання.

Найкращі показники спостерігаються в 2016 р., що свідчить про належний екологічно-економічний розвиток країн. Зі 180 досліджуваних країн світу

лідером за рівнем екологічної ефективності визнано Данію. У першу десятку лідерів також увійшли Велика Британія, Фінляндія, Мальта, Швеція, Люксембург, Словенія, Австрія, Швейцарія та Ісландія.

Таблиця 1

Індекс екологічної ефективності розвинутих країн за 2014-2022 рр.

Країна	2014	2016	2018	2022	10-річна зміна
Німеччина	80,47	84,26	78,37	62,40	2,20
США	67,52	84,72	71,19	51,10	3,30
Велика Британія	77,35	87,38	79,89	77,70	23,00
Канада	73,14	85,06	72,18	50,00	4,00
Франція	71,05	88,20	83,9	62,50	6,40
Італія	74,36	84,48	76,96	57,70	6,00
Японія	72,35	80,59	74,69	57,20	3,20
Китайська Республіка	62,18	74,88	50,74	28,40	11,40

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Останні позиції за показниками екологічної ефективності займають Гана, Судан, Туреччина, Гаїті, Ліберія, Папуа-Нова Гвінея, Пакистан, Бангладеш, В'єтнам, М'янма, Індія.

До основних видів відходів, що утворюються належать: харчові відходи – 44 %, папір/картон – 17 %, пластик – 12 %, скло – 5 %, метал – 4 %.

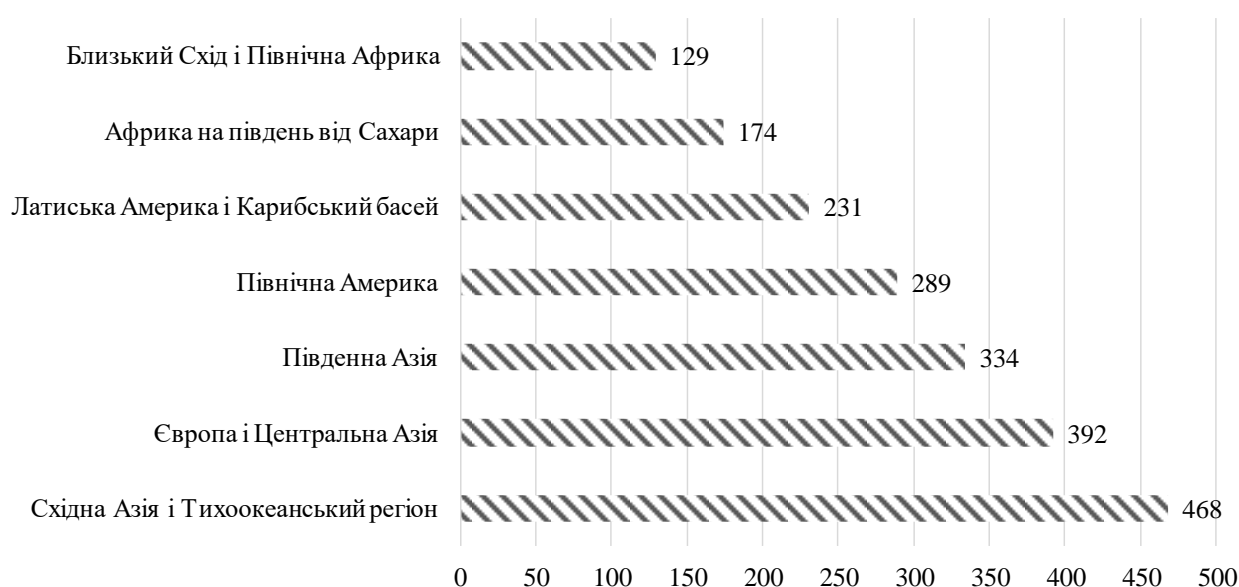

Рис. 1. Утворення відходів за регіонами, млн. т/рік

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Найвищий рівень відходів спостерігається у Східній Азії і Тихоокеанському регіоні – 468 млн. т/рік, Європа і Центральна Азія – 392 млн. т, Південна Азія – 334 млн. т/рік.

Однією з основних екологічних проблем сучасного глобального розвитку є використання пластику. Протягом останніх 60 років у світі вироблено 8,3 млрд. т пластику, а частка переробленого пластику становить лише 9,5 %. Інші 7,5 млрд. т не використовуються і забруднюють середовище, накопичуючись на поверхні землі та засмічуючи водойми. До того ж, із пластику найчастіше виготовляються предмети одноразового користування, тобто у нього дуже короткий термін фактичного застосування. А до 2050 року, за прогнозами, виробництво пластику збільшиться втричі. Згубні наслідки пластикового забруднення зачіпають кожну живу істоту незалежно від її приналежності до тієї чи іншої екосистеми планети. Це неминуче негативно позначається на здоров'ї, життєзабезпеченні та чистоті середовища населення всієї земної кулі [1].

Міжнародний рух Break Free from Plastic збирає дані про забруднення пластиковими упаковками від товарів різних брендів в 55 країнах світу. Під час аудиту активісти зібрали 1013 одиниць відходів на вулицях 14 українських міст і визначали, якому бренду вони належать.

У звіті говориться, що найбільшими забруднювачами пластиком в Україні стали компанії Coca-Cola (11,94%), Roshen (8,65%) і PepsiCo (7,9%). Також в топ-10 антирейтингу наступні компанії: Carlsberg, АТБ, IDS Borjomi GROUP, Nestle, Phillip Morris, Оболонь, Молочний Альянс. За даними звіту, The Coca-Cola Company, PepsiCo і Nestlé визнано найбільшими забруднювачами в світі пластиком третій рік поспіль [4].

Світовий банк всіляко підтримує зусилля боротьби з пластиковим забрудненням, виходячи з того, що вони відносяться до ключових заходів щодо викорінення злиднів. Сьогодні така підтримка Світового банку надається понад 50 країнам світу та охоплює всі етапи «життєвого циклу» пластику. У рамках цього міжнародного співробітництва використовується підхід, орієнтований на поглиблення розуміння причин виникнення цієї проблеми, ведеться робота з

партнерами з розробки стратегічних рішень, та впроваджуються інноваційні методи, а його кінцевою метою є розширення масштабів переходу до економіки замкнутого циклу у всіх галузях [1].

На шляху до сталого розвитку виробництва необхідно знайти інноваційні шляхи для забезпечення економічного зростання і водночас поліпшення екологічних показників виробничих процесів [3, с. 139].

На сучасному етапі глобального економічного розвитку дотримуватися позицій інтеграції основних пропорцій економіки, які мають формуватися з урахуванням необхідності дотримання екологічних обмежень; економічного зростання, яке має супроводжуватися адекватними соціальними перетвореннями та сприяти вирішенню проблеми підвищення якості навколишнього природного середовища, якості соціальної сфери і навколишнього природного середовища, які перетворюються на вирішальні чинники досягнення сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. В поиске решений проблемы пластиковых отходов. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/immersive-story/2022/07/01/unpacking-the-plastics-challenge#>.
2. Засядко Є. Економіка та екологія: врятувати одне, не знищивши інше. URL: <https://ecoaction.org.ua/ekonomika-ta-ekolohia.html/>.
3. Кенідра О. О., Дроздовський Я. П. Екологічні аспекти глобального економічного розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 28. Ч. 1. С. 137 – 141.
4. Названі найбільші забруднювачі навколишнього середовища пластиком в Україні. URL: <https://www.meteorprog.com/ua/news/587851-nazvani-naibilsizabrudnyuvaci-navkolisnyogo-seredovishha-plastikom-v-ukrayini.html>.
5. Результати Environmental performance index за 2022 рік. URL: <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi>.

**Розвиток освітнього простору в
системі соціально-економічних
відносин**

**Development of educational space in
the system of socio-economic
relations**

UDC 378:37.03:316.42

**THE EDUCATIONAL ACTIVITY INTERNATIONALIZATION STRATEGY
UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION CONFLICTS
AGGRAVATION**

Zlatinka BLABER, professor of the Accounting and Finance Department, Salem State University, PhD in Economics Science, Professor

Gavriel MEIROVICH, professor of the Management Department, Salem State University, PhD in Economics Science, Professor

Iuliia SAMOILYK, professor of the Economy and International Economic Relations Department, Poltava State Agrarian University, Doctor of Economic Science, Professor, Poltava State Agrarian University

The education system is the leading socio-economic part of every state. All other areas of life and state development depend on its condition. Education is one of the most dynamic systems, because, on the one hand, it is an impetus for new discoveries, scientific and technical progress, the mastery of mechanisms and tools that simplify the performance of various functions and contribute to the satisfaction of new humanity needs, and on the other hand, education is a reflection innovative development in terms of industries, economy, country, world, because under the influence of progress, educational programs are changing, which must correspond to modernity. Educational activity has to combine the totality of knowledge in historical retrospect, modern achievements of science and practice, as well as probable forecasts of socio-economic development. To implement this task in modern conditions, it is necessary to deepen interstate relations, which is the main education internationalization strategy [6].

Tertiary education refers to all formal post-secondary education, including public and private universities, colleges, technical training institutes, and vocational schools. Tertiary education is instrumental in fostering growth, reducing poverty, and

boosting shared prosperity. A highly skilled workforce, with lifelong access to a solid post-secondary education, is a prerequisite for innovation and growth: well-educated people are more employable and productive, earn higher wages, and cope with economic shocks better. Tertiary education benefits not just the individual, but society as a whole. Graduates of tertiary education are more environmentally conscious, have healthier habits, and have a higher level of civic participation [4].

Different countries around the world have different education systems and programs that have dissimilar durations and levels. However, mainly in the world, educational activities are divided into preschool, school (junior, middle, high school), professional and technical, higher (bachelor, master, doctor of philosophy, doctor of science). The higher education system is the most dynamic, since the primary school pays attention to the study of the basic principles of science, and higher education involves their understanding, criticism, and derivation of new theories.

The number of people studying in institutions of higher education currently exceeds 200 million people worldwide, compared to 47 million people in 1980. According to forecasts, the number of students by 2040 will exceed 660 million people, which will be 10 % of the world population aged 15 to 79, compared to 4 % in 2012 [1]. According to the Global Gender Gap Report 2020, 88 percent of females worldwide had primary education, compared to 91 percent of males (Figure 1).

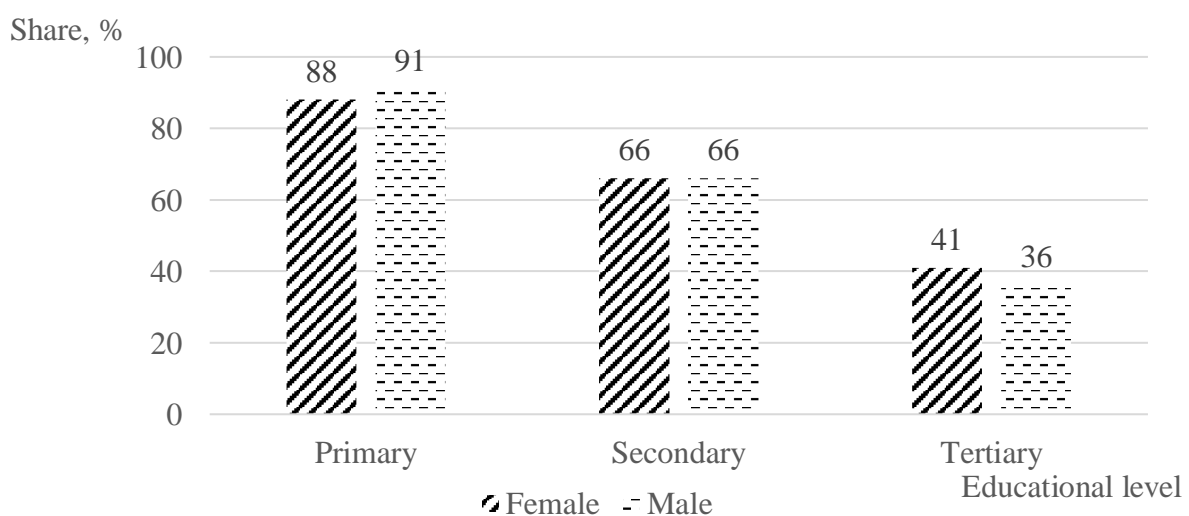

Figure. 1. Educational attainment worldwide in 2020, by gender and level

Source: summarized by authors [2, 7]

By comparison, more females than males had attained tertiary education. The Global Gender Index benchmarks national gender gaps on economic, political, education, and health-based criteria. In 2020, the leading country was Iceland with a score of 0.87 [2, 3]. The requirements for the training of a modern specialist indicate that the formation of professional competences should be carried out under the conditions of productive training, the main components of which are the intellectual and creative development of the individual, search and research activities, activity and the desire to acquire new knowledge, etc. [8]. Higher education provides creative development and disclosure of the individual's potential with an emphasis on a specific chosen profession.

The United Arab Emirates was the country where the highest cumulative share of the population above 25 years had completed at least a bachelor's degree. 46.6 percent of the population in the country had some form of higher education as of 2019. Lithuania followed behind with 38.1 percent with the United States in third [7].

US universities are considered among the best in the world, as evidenced by leading rankings. The most famous and at the same time the best universities in the USA are: Harvard University, Stanford University, Massachusetts Institute of Technology (MIT), University of California, Berkeley (UCB), Columbia University, University of California, Los Angeles (UCLA), Yale University, University of Pennsylvania, Princeton University, Cornell University. The high ratings of these universities are due to the high level of knowledge possessed by graduates, their employment, the scientific activity of teachers, the quality of scientific research, cooperation with employers, the share of foreign students.

Universities play a critical role in teaching and learning and education, research, and technology. In addition, universities provide professional training for high-level occupations and the knowledge necessary for personal growth through their teaching activities. Over 31,000 universities exist around the World, each with a distinct personality that may impress anyone. India's Indira Gandhi National Open University (IGNOU) is the World's largest university with 3.5 million students enrolled. The largest number of universities is concentrated in India – 5288 [9] (Figure 2).

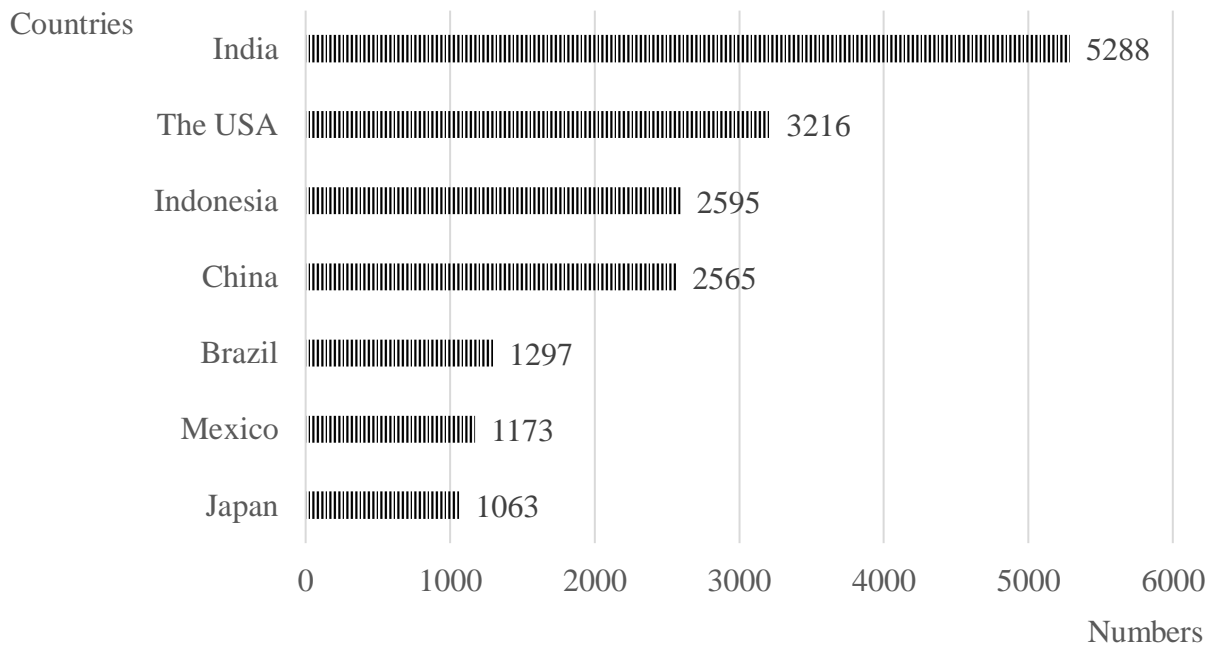

Figure 2. Estimated number of universities worldwide by country, 2021

Source: summarized by authors [9]

Currently, the largest university in the world is the Indira Gandhi University in India, which was founded in 1985 and has about 4 million students. The main building is located in India, but branches are still open in 36 other countries. Some of the students of the university are prisoners, education is free for them.

Evaluating the development of the higher education system in the world, it is worth pointing out the formation of a lot of global and national ratings that allow to get a comprehensive picture of the educational services level, learning conditions, and the qualifications of teachers in leading institutions of higher education. One of the important indicators that affects the university's rating is the share of foreign students studying in educational programs. According to the QS World University Rankings, Macau University of Science and Technology ranks first place in the world by the foreign students' number [5].

Founded in 2000, Macau University of Science and Technology (M.U.S.T.) has rapidly developed into the largest multi-disciplinary university in Macau and is also ranked as the youngest university among the Top 50 Universities in the Greater China. Macau SAR government has authorized M.U.S.T. to award academic degrees at

doctoral, master and bachelor levels; to cater to different interests from different people. The faculties/departments at M.U.S.T. include the School of Business, Faculty of Hospitality and Tourism Management, Faculty of Humanities and Arts, Faculty of Law, Faculty of Information Technology, Faculty of Chinese Medicine, Faculty of Health Sciences, School of Pharmacy, University International College and the Department of General Education which provide a wide range of courses such as social sciences, science, law, management, business, medicine, pharmacy, art, communications and language. Moreover, The School of Continuing Studies provides learning opportunities for adult learners [5].

The total number of students in M.U.S.T. is 10,550 people, 70 % of them are undergraduate students, 30 % are master's and postgraduate students. The number of foreign students is 8,869, i.e., 84 % of the total number of students, of which 68 % are undergraduate students, 32 % are master's and postgraduate students. 486 teachers work at the University, 20 % of them are local teachers, 80 % are foreign teachers [5]. Thus, M.U.S.T. is the most popular among international students, at the same time, it occupies the 581-590 position in the overall QS ranking. Therefore, it can be concluded that the of higher education institutions internationalization strategy should be based not only on increasing the number of foreign students and teachers, but also on improving the quality parameters of development.

Consequently, the educational activities internationalization is a continuous process that will deepen over time. However, under the conditions of globalization conflicts aggravation, this process is taking on new features. In particular, online education, including international education, is becoming increasingly relevant. Due to the growing demand for virtual educational programs, the online education sector has developed significantly, with new platforms, features and tools that create the effect of presence. At the same time, offline communications remain indispensable primarily for the formation of soft skills, therefore, the education internationalization strategy should combine online and offline components of the educational process into a whole system.

References

1. Calderon A. What will higher education be like by 2040. URL : https://osvita.ua/vnz/high_school/47910/
2. Global Gender Gap Report 2020. URL : <http://surl.li/ehhpc>
3. Global Gender Gap Report 2021. URL : <http://surl.li/ehhsj>
4. Higher Education. Worldbank overview. Web-site. URL : <http://surl.li/ehhim>.
5. QS World University Rankings 2022. URL. <http://surl.li/agxor>
6. Samoilyk Iu.V. Foreign experience of state management in the field of educational services. Economy and society. 2021. № 25. URL: <http://surl.li/ehhmy>. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-25-88
7. Statista: Society. Education & Science. URL : <https://www.statista.com>.
8. Tkachuk G.V., Stetsenko N.M., Stetsenko V.P. Organization of educational, cognitive and research activities of students in conditions of mixed education. Information technologies and teaching aids. 2021. Volume 83. № 3. С. 274-287.
9. Top 10 universities with the largest number of students in the world. URL : <https://uaspectr.com/2020/12/16/top-10-universytetiv-svitu>.

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND THE MARTIAL LAW IN UKRAINE 4

СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ПОВОЄННИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Макаренко П.М., д.е.н., професор, член-кореспондент НААН України, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет 5

Пілявський В.І., д.е.н., доцент кафедри маркетингу, Міжнародний університет бізнесу і права, м. Миколаїв

ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА ІНФЛЯЦІЯ: ФАКТОРИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Белінська Я.В. д.е.н., проф., Проф. каф. міжнародних економічних відносин Державного податкового університету 11

Белінська С.В., Асистент факультету Економіки та менеджменту Аграрний словацький університет. м. Нітра, Словаччина

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Муренець І. Г., к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет імені С.Кузнеця 15

ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ

Шкурупій О. д. е. н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

*Антоненко Я. ЗВО СВО Бакалавр, спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Полтавський державний аграрний університет*

18

ВЕНЧУРНИЙ ФАКТОР ЗРОСТАННЯ РОЛІ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ

Дейнека Т. А., д. е. н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

*Копотун М.К., ЗВО СВО Бакалавр, спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини,
Полтавський державний аграрний університет*

22

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ГАЗУ

Чернова О.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет

25

СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ СКРАПЛЕНОГО ГАЗУ

Чернова О.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

28

*Корольова К., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
Полтавський державний аграрний університет*

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

*Коваленко В. здобувач вищої освіти СВО Бакалавр,
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Полтавський державний аграрний університет*

33

СУЧАСНІ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ-ЛІДЕРАХ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Чернова О.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

36

Шевченко К., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини», Полтавський державний аграрний університет

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Дивнич О. Д., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

41

Кухтяк С., здобувач вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини, ступеня бакалавр, Полтавський державний аграрний університет

НОВІ ІНДУСТРІАЛЬНІ КРАЇНИ «ПЕРШОЇ ХВИЛІ»

Дивнич О. Д., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

44

Тіщенко В., здобувач вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини, ступеня бакалавр, Полтавський державний аграрний університет

ВПЛИВ ВІЙНИ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ ТА СУМІЖНІ СФЕРИ

48

THE IMPACT OF THE WAR ON THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY AND RELATED AREAS

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Миколенко І.Г., д.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет

49

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Жайворон Д. С., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, спеціальність 051 Економіка, Полтавський державний аграрний університет, 54

Науковий керівник: д. е. н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Самойлик Ю. В.

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Карась Ю.М., аспірант , Полтавський державний аграрний університет 58

Іпатов А.В, аспірант, Полтавський державний аграрний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Рибаченко К.О. здобувач вищої освіти СВО Магістр, ОПП Економіка підприємства, 61

Гладіліна А.Д. здобувач вищої освіти СВО Магістр, ОПП Економіка підприємства, Полтавський державний аграрний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Загребельна І.Л., к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, 64

Цикало О.В., здобувач вищої освіти СВО Магістр, ОПП Економіка підприємства Полтавський державний аграрний університет

**ЕФЕКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА:
МІЖНАРОДНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

Самойлик Ю., д.е.н., професор,

68

Куленяк А.,

Проскурня А.,

Подолько Д., здобувачі вищої освіти спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,

Полтавський державний аграрний університет

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПАРАДИГМА В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

**SOCIO-ECONOMIC PARADIGM UNDER THE
CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND THE
MARTIAL LAW IN UKRAINE**

73

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА СПОЖИВЧОГО
ПОПИТУ У ДОМОГОСПОДАРСТВ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Шиян Д. В., доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства та організації бізнесу, Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

74

Севрюкова Є. О., аспірант кафедри економіки підприємства та організації бізнесу, Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНОЮ
СИСТЕМОЮ ПІДПРИЄМСТВА**

Яснолоб І. О., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,

Дем'яненко Н. В., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права

79

*Мурейко Є. В., здобувач ступеня вищої освіти Бакалавр спеціальності 073 Менеджмент
Полтавський державний аграрний університет*

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ТА ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС

Миколенко І.Г., д.е.н., доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин 82

Строкань А.О., ЗВО 3 курсу ступеня Бакалавр, Полтавський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОМАНДНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

Шупта І. М., к. п. н., доцентка, доцентка кафедри публічного управління та адміністрування, Полтавський державний аграрний університет 87

ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Самойлик Ю.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Савенкова О.О., ст. викл. кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін 89

Вернигора М.В., здобувач ступеня доктора філософії спеціальності 051 Економіка, Полтавський державний аграрний університет

СПЕЦИФІКА ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Світлична А.В., к.е.н., доцент, директор ННІ економіки, управління, права та інформаційних технологій

Самойлик Ю.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин 94

Данильченко О.В., магістрант спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, Полтавський державний аграрний університет

**УПРАВЛІННЯ, СТРАТЕГІЯ, ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ, ПОТЕНЦІАЛ І ТЕНДЕНЦІЇ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОЇ ТА СУМІЖНИХ СФЕР**

98

**MANAGEMENT, STRATEGY, LEGAL REGULATION,
POTENTIAL AND TRENDS OF SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF AGRARIAN AND RELATED
SPHERES**

**РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДНИКА
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ**

*Березіна Л. М., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Полтавський державний аграрний університет*

99

**РИЗИКИ ПРИ УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ НА ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ
ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

Меліхова Т.О., д. е. н., професор, академік академії економічних наук України, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ

102

*Пасічник С.О., аспірант 1-го курсу спеціальності 073
«Менеджмент»,*

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ

**СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

*Воронько-Невіднича Т. В., к.е.н., доцент,
завідувач кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної,*

106

*Борисенко Ю. В., Чередніченко Р. В., здобувачі вищої освіти,
Полтавський державний аграрний університет*

АСПЕКТИ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НА РИНКУ ПРАЦІ

Євченко В.В., к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу та торговельного підприємництва, Українська інженерно-педагогічна академія 109

ТОВАРНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА І МЕТОДИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Семенкова А.О., здобувачка вищої освіти 114
Поночовна О.В., асистентка кафедри економіки та міжнародних відносин
Полтавський державний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Сухорук К.В., Васько В.Л., здобувачі вищої освіти 116
Науковий керівник – к.е.н., доцент Овчарук О. М.
Полтавський державний аграрний університет

ПЕРЕВАГИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Торяник А. І., 118
Моценський В. Е., здобувачі вищої освіти

Науковий керівник – д.е.н., доцент Федірець О. В.
Полтавський державний аграрний університет

СТРАТЕГІЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Цимбалістий В.В., здобувач СВО Магістр, ОПП Економіка підприємства, спеціальність 051 Економіка, Полтавський державний аграрний університет 120

ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Рудник М. С., здобувач вищої освіти спеціальності 051 Економіка ступеня Магістр, 124
Полтавський державний аграрний університет

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ТА СУМІЖНИХ СФЕР: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА, ЛОГІСТИЧНО-МАРКЕТИНГОВА, ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНА, ІННОВАЦІЙНА ТА ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВІ

128

INFRASTRUCTURAL PROVISION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRARIAN AND RELATED SPHERES: INSTITUTIONAL, LOGISTIC-MARKETING, FINANCIAL-INVESTMENT, INNOVATIVE AND INFORMATIONAL COMPONENTS

VERTICAL INTEGRATION IN AGRIBUSINESS: THE NEO-INSTITUTIONAL APPROACH

*Ramanauskas J., Dr. (hab.), Professor
Klaipeda University, Lithuania*

*Zhukovskis J., Dr., Professor
Vytautas Magnus University, Lithuania*

129

*Zinovchuk V., Dr. of Econ. Sc., Professor
Polissia National University, Ukraine*

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ Й РОЗВИТКУ МАРШРУТНОЇ МЕРЕЖІ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Никончук В.М. д.е. н., доцент,

*Завацький В.О. магістр.,
Національний університет водного господарства та природокористування*

134

ВИДИ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В МУНІЦИПАЛІТЕТІ

Кононенко Ж.А., к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики, бізнес-економіки та інформаційних систем

138

*Кононенко О.А.
Полтавський університет економіки і торгівлі*

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Свистун Л.А., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу і оподаткування 142
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Дивнич О. Д., к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет 144

ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС

Велика А. О.,

Сухорук К. В., здобувачі вищої освіти 148

Науковий керівник – д.е.н., доцент Миколенко І. Г. Полтавський державний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Миколенко І.Г., д.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин 150

Гужва Н.В., здобувач вищої освіти Магістр Полтавський державний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Харченко О. О., здобувач вищої освіти спеціальності 051 Економіка ступеня Магістр, Полтавський державний аграрний університет 153

НАУКОВІ ЗАСАДИ ПРОВАЙДІНГУ ЕКОІННОВАЦІЙ В АГРАРНІЙ І СУМІЖНІЙ СФЕРАХ

157

SCIENTIFIC PRINCIPLES OF PROVIDING ECO- INNOVATIONS IN AGRICULTURAL AND RELATED FIELDS

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ
ДЛЯ КАПІТАЛОВКЛАДЕНЬ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО З
МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА ХАРЧОВОЇ
БЕЗПЕКИ

*Зоря О.П., д.е.н, професор, професор кафедри фінансів, банківської
справи та страхування,*

158

Яснолоб І.О., к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,

*Мауер Д.Р., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії;
Полтавський державний аграрний університет*

РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ
ТА ЇЇ ЕКСПОРТ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
БЕЗПЕКИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

*Клименко В.І., к. е. н., доцент, директор Агенції регіонального
розвитку Полтавської області «Офіс євроінтеграції»;*

161

*Туль С.І., к. е. н., доцент, заступник директора-експерт з
регіонального розвитку Агенції регіонального розвитку Полтавської
області «Офіс євроінтеграції»*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В
НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Самойлик Ю.В., д.е.н., професор,

Михайлова О.С., к.е.н., доцент,

165

*Харченко В.Р., здобувач СВО «Магістр» спеціальності
076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність,
Полтавський державний аграрний університет*

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Дивнич О. Д., к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

169

*Сніжко О., здобувач вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини, ступеня бакалавр,
Полтавський державний аграрний університет*

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SPACE IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC RELATIONS

173

THE EDUCATIONAL ACTIVITY INTERNATIONALIZATION STRATEGY UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION CONFLICTS AGGRAVATION

Zlatinka BLABER, professor of the Accounting and Finance Department, Salem State University, PhD in Economics Science, Professor

Gavriel MEIROVICH, professor of the Management Department, Salem State University, PhD in Economics Science, Professor

174

Iuliia SAMOILYK, professor of the Economy and International Economic Relations Department, Poltava State Agrarian University, Doctor of Economic Science, Professor, Poltava State Agrarian University

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

«Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин та соціально-економічного розвитку в аграрній і суміжних сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні»

III INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

«The scientific support of international economic relations and socio-economic development in agricultural and related spheres under the globalization condition and the martial law in Ukraine»

30 листопада 2022 р.

Відповідальна за випуск Самойлик Ю.В.

Затверджено кафедрою економіки та міжнародних економічних відносин
Полтавського державного аграрного університету,
протокол № 7 від 05.12.2022 р.
Ум. друк. арк. 8,04. Авт. арк. 7,74.

